acces la istorie

SPANIA: MĂRIRE *şi* DECĂDERE *1474 -1643*

Jill Kilsby

ALL

Spania: Rise and Decline, 1474-1643
Jill Kilsby
Copyright © 1986 Jill Kilsby
First published in English by Hodder & Stoughton.

Spania: mărire şi decădere, 1474-1643
Jill Kilsby
Copyright © 1998, 2002 **ALL EDUCATIONAL**

Toate drepturile rezervate Editurii **ALL EDUCATIONAL**.
Nici o parte din acest volum nu poate fi copiată fără permisiunea scrisă a Editurii **ALL EDUCATIONAL**.
Drepturile de distribuţie în străinătate aparţin în exclusivitate Editurii **ALL EDUCATIONAL**.
All rights reserved. The distribution of this book outside Romania, without the written permission of **ALL EDUCATIONAL**, is strictly prohibited.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale
KILSBY, JILL
Spania: mărire şi decădere, 1474-1643, Jill Kilsby; trad.: Radu Săndulescu - Bucureşti: Editura ALL EDUCATIONAL, 2002
160 p.; 21 cm (Acces la istorie)
Bibliogr.
Index
ISBN 973-684-485-4

I. Săndulescu, Radu (trad.)

94(460)"1474/1643"

Editura **ALL EDUCATIONAL** Bd Timişoara nr. 58, sector 6
Bucureşti, cod 76548
☎ 402 26 00
Fax: 402 26 10
Departamentul difuzare ☎ 402 26 20
Fax: 402 26 30
Comenzi la: comenzi@all.ro
URL: http://www.all.ro
Redactor: Simona Ceauşu
Procesare copertă: Stelian Stanciu
Ilustraţia copertei: Portretul regelui Filip al IV-lea al Spaniei

Acces la istorie

14

SPANIA: MĂRIRE ŞI DECĂDERE 1474-1643

Jill Kilsby

Traducere de Radu Săndulescu

ALL

Cuvânt înainte

Către cititorul obișnuit

Seria „Acces la istorie" a fost inițiată mai ales la nivelul cerințelor studenților și elevilor care susțin examene legate de subiectele respective, dar oferă o mulțime de informații interesante și cititorului obișnuit. Partea principală a cărții (textul propriu-zis, mai puțin îndrumările de la sfârșitul capitolelor) reprezintă un studiu ușor de citit și incitant totodată, ce are coerența necesară unei cercetări istorice. Intenția autorilor a fost nu doar să ofere o prezentare clară și concisă a unor evenimente din trecut, ci să stimuleze cititorii (chiar și pe cei neinițiați) în a-și forma o opinie despre subiectul pus în discuție. Astfel, în loc să transmită o sumă de „adevăruri istorice" plate, lucrările din această colecție conțin puncte de vedere și interpretări diferite.

Către studenți și elevi

În funcție de subiectele care vă interesează și de timpul de studiu pe care îl aveți la dispoziție, puteți proceda în mod diferențiat atunci când folosiți această carte pentru pregătirea unui examen.

De exemplu, dacă doriți să vă formați o idee generală asupra subiectului, în cel mai scurt timp posibil, următoarele căi ar fi, probabil, cele mai eficiente:

- Citiți capitolul 1 în întregime.
- Pentru fiecare dintre capitolele următoarele, începeți cu secțiunea „Să luăm notițe" și, dacă subiectul vă interesează, citiți tot capitolul, oprindu-vă la fiecare subcapitol pentru a nota principalele probleme dezbătute.

Dacă doriți totuși să abordați întreaga tematică a cărții și dispuneți de timpul necesar, ar fi avantajos să folosiți pentru fiecare capitol următoarea procedură:

1. Citiți tot capitolul, de preferat într-o singură ședință.

2. Studiați schema de la sfârșitul capitolului, asigurându-vă că în linii mari l-ați înțeles.

3. Citiți secțiunea „Să luăm notițe" (și secțiunea „Să răspundem la întrebări-eseu") și decideți dacă mai aveți de lucrat la capitolul respectiv. În anumite secțiuni importante ale cărții, va trebui să citiți capitolul a doua oară, să vă opriți la fiecare titlu și paragraf și să vă gândiți (să scrieți un rezumat) la ceea ce ați citit.

4. Abordați secțiunea „Întrebări bazate pe izvoare". Citiți întrebările și formulați-vă răspunsurile mintal sau în scris.

După ce ați citit întreaga lucrare, studiați secțiunea „Lecturi suplimentare" și alegeți acele titluri care v-ar putea completa informațiile.

Scopul nostru a fost să vă trezim interesul și să vă facem studiul cât mai agreabil. Sperăm că la încheierea lecturii veți aprecia că el a fost atins.

Cuprins

CAPITOLUL 1 Introducere: Spania: mărire şi decădere, 1474-1643 1
1. Cadrul geografic 1
2. Cadrul istoric 2
3. Instituţiile Aragonului şi Castiliei 5
4. Religia 6
5. Extinderea Imperiului 7
Îndrumări pentru studiu 11

CAPITOLUL 2 Ferdinand şi Isabela, 1479 - 1516 13
1. Cucerirea Granadei 15
2. Politica internă 17
a) Instaurarea ordinii în Castilia şi Aragon 17
b) Administraţia 20
c) Finanţele 21
d) Politica religioasă 22
3. Începuturile Imperiului de peste mări 29
4. Politica externă 30
5. Concluzie 35
a) Ultimii ani ai domniei 35
b) Au creat oare Ferdinand şi Isabela o Spanie unită? 36
Îndrumări pentru studiu 39

CAPITOLUL 3 Carol I, 1516-1556 43
1. Răscoala 47
a) *Comuneros* 47
b) *Germania* 50
c) Întoarcerea lui Carol în Spania, 1522 51
2. Guvernarea Spaniei 52
a) Consiliile 54
b) *Cortes*-urile 57
c) Finanţele 60
d) Protestantismul 63
Îndrumări pentru studiu 68

CAPITOLUL 4 Filip al II-lea, 1556-1598 ... 72
1. Prima perioadă a vieţii şi caracterul său ... 72
2. Guvernarea Spaniei ... 74
3. Imperiul ... 82
a) Indiile ... 84
b) Aragonul ... 85
c) *Moriscos* ... 88
d) Portugalia ... 90
e) Mediterana ... 93
f) Ţările de Jos ... 96
4. Relaţiile cu Anglia ... 103
5. Franţa ... 106
6. Concluzie ... 107
Îndrumări pentru studiu ... 110

CAPITOLUL 5 Declinul Spaniei, 1598-1643 ... 115
1. Filip al III-lea, 1598-1621 ... 117
a) Expulzarea *moriscos*-ilor ... 120
2. Filip al IV-lea, 1621-1665 ... 122
a) Olivares ... 122
3. Imperiul şi politica externă ... 125
a) Catalonia ... 131
b) Portugalia ... 132
c) Castilia ... 132
d) Politica externă, 1643-1659 ... 133
4. Economia ... 133
5. A existat un declin al Spaniei în secolul al XVII-lea? ... 139
Îndrumări pentru studiu ... 141

Lecturi suplimentare ... 146

Index ... 149

CAPITOLUL 1

Introducere, Spania: mărire şi decădere, 1474-1643

1. Cadrul geografic

Când britanicii din ziua de azi se gândesc la Spania, ei sunt înclinaţi să se refere la acea parte a ţărmului scăldat de Mediterana pe care mulţi o caută în luna august a fiecărui an pentru „soarele, nisipul şi marea" sa. Aceasta este, însă, doar o parte a Spaniei. O altă coastă este la Oceanul Atlantic. Una dintre frontierele terestre este marcată de Pirinei, iar cealaltă de către Portugalia din ziua de azi. Spania şi Portugalia formează împreună Peninsula Iberică. Cu toate că este o parte a Europei, ea reprezintă un tot distinct. Nu există canale de comunicaţii facile cu celelalte ţări ale Europei. Pe de altă parte doar 19 km o separă de coasta Africii de Nord. Prin urmare peninsula se află la o răscruce de drumuri, între Marea Mediterană şi Atlantic într-un sens, şi interiorul Europei şi Africa, în celălalt.

Acest lucru nu înseamnă că în interiorul peninsulei regiunile care alcătuiesc Spania şi Portugalia de azi se bucură de legături strânse. De vină sunt factorii geografici. O privire aruncată peste orice hartă prezentând caracteristicile geografice ale ţării ilustrează în mod foarte limpede acest lucru. În jurul vârfului există o îngustă câmpie de coastă. Dar o scurtă călătorie în interior dă rapid la iveală râuri, văi, îndeosebi, munţi. După Elveţia, Spania este cea mai muntoasă ţară din Europa. Peste o şesime din teritoriul ţării se află la mai mult de 1000 metri deasupra nivelului mării. Cea mai importantă caracteristică geografică în interior este Meseta, enormul platou din interiorul ţării. El este aproape complet înconjurat de lanţuri de munţi înalţi şi prin urmare se află la distanţă atât faţă de mare cât şi de ţările învecinate, Portugalia şi Franţa.

În Spania se întâlnesc extreme climatice. În Meseta, ierni lungi şi aspre sunt urmate de perioade scurte de căldură intensă – ceva ce

unii dintre spanioli numesc astăzi „nouă luni de iarnă şi trei de infern". Prin contrast, zonele din apropierea Pirineilor sunt mult mai umede şi lipsite de temperaturi extreme. Coastele de est şi de sud sunt iarăşi deosebite. Aici este foarte cald, cu ceva ce seamănă vag a iarnă, dar regiunea suferă de lipsa ploii.

Atare condiţii fac ca ţara să nu aibă facilităţi de creştere a hranei. În aproape fiecare parte a Spaniei, în afară de văile râurilor şi de îngustele câmpii de coastă există unele zone în care recoltele sunt prea sărace spre a oferi suficientă hrană unei populaţii ample. Prin urmare nu e surprinzător faptul că, aşa după cum a arătat istoricul spaniol Pierre Vilar atât de multe dintre regiunile maritime ale Spaniei au căutat să dezvolte comerţ peste mări – peste Mediterana, cu Africa, sau către Atlantic – şi mai puţin cu zona centrală puţin productivă.

Geografia peninsulei explică în parte felul în care s-au ivit formaţiunile politice din zonă. Se pot distinge trei diviziuni principale: zona care formează Portugalia, cea care alcătuieşte Castilia şi acele regiuni care au cuprins Coroana Aragonului. Şi totuşi, nu a existat un Regat al Portugaliei. Cuvântul „Spania"n-a fost întrebuinţat pe scară largă de către cei care trăiau în peninsulă la mijlocul secolului al XV-lea, cu toate că e posibil să fi existat unii care să-şi spună spanioli. În mod sigur mulţi străini denumeau poporul trăitor în Peninsula Iberică cu acest nume. Dar majoritatea populaţiei considera că provine din anumite regiuni ale peninsulei, cum ar fi Castilia, Aragon, Catalonia, Navarra sau Portugalia. Ei îşi spuneau nu spanioli ci castilieni, aragonezi, catalani sau portughezi. Totuşi, nu doar factorii geografici au fost cei care au condus la aceste grupări. A contribuit şi istoria politică a diverselor regiuni.

2. Cadrul istoric

Singura dată când Peninsula Iberică a constituit o singură alcătuire politică a fost pe vremea când era provincie a Imperiului roman – Hispania romană. În timpul acestei perioade ea a fost creştinată. Totuşi în secolul al VIII-lea, musulmanii din Africa de Nord au traversat ajungând în peninsulă şi au cucerit-o. După două secole, creştinii au recucerit o parte din nordul Spaniei, iar după secolul al

XI-lea au început să se deplaseze înspre sud în cadrul unei Reconquiste lente dar hotărâte. La sfârşitul secolului al XIII-lea, sub stăpânirea musulmană rămăsese doar Regatul Granadei.

Reconquista se datorase în parte dorinţei de a restabili o stăpânire creştină. În acelaşi timp, sporirea populaţiei printre creştinii din nord şi presiunea generată de aceasta asupra rezervelor de hrană a dus la nevoia de extindere şi de cucerire a unor alte teritorii.

La sfârşitul secolului al XIII-lea, se formează în peninsulă trei importante regate creştine. Castilia şi Leon-ul ajunseseră sub acelaşi rege creştin; Portugalia devenise un regat independent, iar regatele pirineene ale Cataloniei, Aragonului şi Valenciei se amestecaseră devenind Coroana Aragonului. Micul regat al Navarrei se guverna, în principal, singur, cu toate că în anumite privinţe era supus Castiliei. În acelaşi timp, chiar şi în interiorul acestor formaţiuni, rămâneau mari varietăţi de obiceiuri şi legi.

Existenţa războinică a regatelor însemnase că nobilimea care oferise conducere militară în fiecare dintre ele, deţinea o poziţie importantă. Acest lucru era adevărat mai ales în Castilia. Nobilii erau oameni de la frontieră care se luptau şi cucereau largi teritorii de la musulmani. Spre a ajuta la luptă, în secolul al XII-lea se formaseră trei ordine cavalereşti religioase – Calatrava, Alcantara şi Santiago– a căror sarcină era aceea de a apăra frontiera ce mărginea teritoriul musulman.

În vreme ce Castilia fusese implicată mai mult în Reconquistă, începând cu secolul al XII-lea, Aragonul începuse să-şi canalizeze energiile dincolo de peninsulă, în Mediterana.

Majorca şi Insulele Baleare fuseseră cucerite. De-a lungul următoarelor două secole au urmat alte cuceriri. Cele mai importante dintre acestea erau Sicilia, Sardinia şi Neapole (vezi harta de la pagina 44). Aragonul preluase de asemenea controlul asupra unor oraşe fortificate din Africa de Nord. Barcelona, în Catalonia, a devenit unul dintre cele mai importante porturi din Mediterana de Vest. Primul imperiu spaniol de peste mări fusese întemeiat şi se puseseră bazele interesului spaniol în Italia.

Puterea Aragonului nu a durat. Pe la jumătatea secolului al XV-lea a fost clar că în viitor va fi mai importantă Castilia. Erau mai multe

motive pentru acest lucru. În primul rând Castilia era de patru ori mai mare decât Aragonul. Şi populaţia ei era mai numeroasă, posibil cinci milioane, spre deosebire de un milion în Aragon. Castilia era mai unită. Ea poseda doar un *Cortes* (sau parlament), o limbă, o monedă şi o singură administraţie. Economia ei începuse să prospere. Se făcea comerţ mai ales cu materii prime, în special lână. Comerţul cu lână era controlat de către *Mesta*, un grup alcătuit din toţi producătorii de lână din Castilia. Exporturile erau trimise pe pieţele Europei de Nord, mai ales în Flandra în Ţările de Jos, unde negustorii castilieni jucau un rol de frunte. Totodată, porturile prin care intrau aceste exporturi cooperau. În Aragon, în schimb, nu exista o atare unitate economică. Ba exista chiar o concurenţă între oraşe în privinţa comerţului la fel de puternică

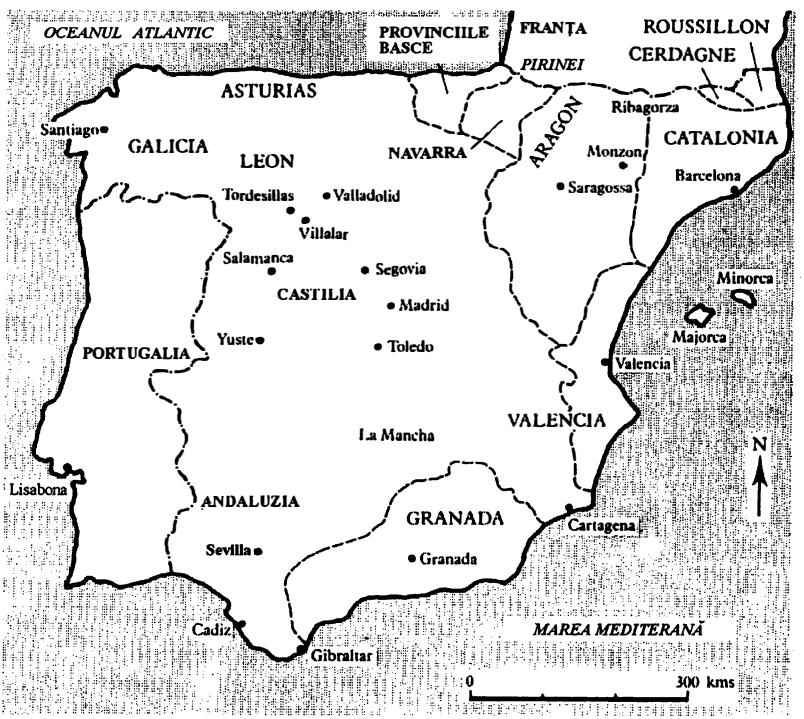

Peninsula Iberică în secolele al XV-lea, al XVI-lea şi al XVII-lea

ca şi cea faţă de rivalii din exteriorul Aragonului. Un război civil de durată a dăunat mult Aragonului din punct de vedere economic. În plus, portul cel mai important din regat, Barcelona, a fost lovit de o criză economică care a afectat majoritatea porturilor mediteraneene după 1350, şi care a condus la falimente şi şomaj.

3. Instituţiile Aragonului şi Castiliei

Tot aşa după cum Aragonul şi Castilia se dezvoltaseră în feluri deosebite, în cele două regate existau instituţii diferite. Coroana Aragonului consta,în principal, din cele trei regate separate ale Cataloniei, Aragonului şi Valenciei. Fiecare dintre ele era guvernat în mod independent, avea propriile sale legi şi propriile *Cortes*. În schimb, Castilia era alcătuită din mai multe foste regate care aveau instituţii comune. Totuşi, existau, chiar şi în Castilia, regiuni care se bucurau de foarte multă independenţă. Cu toate că provinciile basce recunoşteau suveranitatea Regatului Castiliei, în alte privinţe ele erau aproape independente. Asturia şi Galicia aveau propriile lor guvernări regionale. În alte părţi ale Castiliei existau privilegii locale, îndeosebi cele deţinute de către nobilime.

Cortes-urile erau modalitatea prin care erau audiate opiniile politice ale oamenilor importanţi din ţară. Totuşi, puterile deţinute de *Cortes*-uri în fiecare dintre cele trei regate erau foarte diferite. În Aragon, diversele *Cortes*-uri se întâlneau câteodată în acelaşi timp şi în acelaşi oraş (*Cortes generales*). Mai frecvent ele se întâlneau separat în propriile lor regate. Toate legile din cadrul Coroanei Aragonului (însemnând toate regatele din Aragon) trebuiau să fie aprobate de *Cortes*-urile regionale. Puterile monarhului de a administra justiţia, de a impune taxe sau de a strânge armate erau limitate toate de către *fueros* (legile şi privilegiile posedate de aceste regate). Acestea erau apărate de *justicia* – un magistrat cu puteri ample, care nu putea fi înlăturat din funcţie de către rege. În Castilia, în schimb, *Cortes*-urile erau slabe şi aveau puţine puteri spre a-l împiedica pe un conducător

să facă ceea ce dorea. Coroana avea aici dreptul de a face şi a desface legi fără consimţământul *Cortes*-urilor.

4. Religia

La jumătatea secolului al XV-lea, principala religie din peninsulă era creştinismul, cu toate că existau comunităţi numeroase atât de musulmani cât şi de evrei. Toate trei îşi dădeau seama că trebuie să coexiste dacă vor să supravieţuiască. Pe vreme de pace în timpul Reconquistei, exista obiceiul ca musulmanii şi creştinii să se viziteze, să facă comerţ şi chiar să se căsătorească între ei. Un scriitor din Castilia scria în secolul al XIII-lea:

> Între creştini şi mauri [musulmani din Africa de Nord] se duce război, şi se va mai duce, atâta vreme cât creştinii nu îşi vor recăpăta teritoriile pe care maurii le-au luat cu forţa, căci nu va fi război împotriva lor nici din pricina legii [i.e. a credinţei], nici din cea a sectei.

În teritoriile creştine evreii locuiau mai cu seamă în oraşe. Aici, deseori ei erau oameni de frunte ai finanţelor, împrumutându-i atât pe regii Aragonului, cât şi pe cei ai Castiliei. Un rege al Aragonului pretindea că „predecesorii voştri au tolerat şi i-au acceptat pe evreii din teritoriile lor pentru că aceşti evrei sunt casa de bani şi trezoreria regilor". Mulţi evrei erau importanţi în comerţ şi în profesiuni precum medicina. Musulmanii, pe de altă parte, se găseau mai mult la ţară.

Victoriile creştine ale Reconquistei au alterat relaţiile dintre cele trei grupări religioase. Cu toate că se întâmpla să li se arate sprijin evreilor şi musulmanilor din partea conducătorilor, faţă de ei se manifesta o ostilitate generală, mai cu seamă în perioadele de depresiune economică şi de epidemii. Majoritatea evreilor sufereau din ce în ce mai mult în timpul secolului al XIV-lea, de pe urma pogromurilor (masacre organizate). Mulţi erau trecuţi cu de-a sila la

creştinism. Lor li se spunea *conversos* sau creştini „noi", spre a-i deosebi de cei care erau creştini de generaţii – creştinii „vechi".

5. Extinderea Imperiului

Pe la mijlocul secolului al XV-lea, Castilia era într-o poziţie din care putea deveni o importantă putere în Europa. Căsătoria lui Ferdinand de Aragon cu Isabela de Castilia în 1469 a adus cea mai mare parte a peninsulei sub o singură ocârmuire. Au avut loc alte căsătorii spre a se extinde Imperiul sau Monarhia Spaniolă, aşa cum era denumită spre a fi deosebită de Sfântul Imperiu roman (o colecţie de sute de state aflate pe teritoriile care azi alcătuiesc Germania, şi dincolo de ea). În 1496 au fost aranjate două căsătorii importante: cele ale celor doi copii ai lui Ferdinand şi ai Isabelei cu cei doi copii ai împăratului Sfântului Imperiu roman, Maximilian.

Maximilian era capul familiei de Habsburg, ale cărei pământuri se află mai ales în Austria. În 1438 un membru al acestei familii devenise împărat al Sfântului Imperiu roman şi din acel moment membrii familiei vor deţine în mod continuu titlul. Totuşi, cu toate că acest titlu conferea prestigiu, el nu aducea decât puţină putere. Puterea provenea din teritoriile pe care le dobândiseră printr-o serie de alianţe maritale avantajoase. În 1477 Maximilian se căsătorise cu Maria de Burgundia. Ca urmare, el obţinuse multe teritorii în plus, inclusiv Artois, Franche-Comté şi Ţările de Jos. La începutul secolului al XVI-lea el urma să moştenească, de asemenea, Boemia şi partea de vest a Ungariei.

Căsătoriile a doi dintre copiii familiei Habsburg cu doi dintre cei ai lui Ferdinand şi ai Isabelei au adus în cele din urmă un Habsburg pe tronurile Aragonului şi al Castiliei, în persoana lui Carol I. Acesta va moşteni teritoriile Habsburgilor din Europa de nord şi centrală şi prin urmare îşi va extinde considerabil Imperiul, dar va şi iniţia implicarea spaniolă în afacerile Europei de Nord.

Fiul lui Carol, Filip al II-lea, va moşteni teritoriile Habsburgilor din Italia, din Ţările de Jos, Spania şi imperiul Spaniei din America,

ce a fost descoperită în timpul domniei lui Ferdinand şi a Isabelei şi a crescut considerabil în mărime pe la jumătatea secolului al XVI-lea. În plus, el a devenit stăpânul Portugaliei şi a dobîndit vastul imperiu portughez din Răsărit. În 1620 un castilian scria:

> Acum pentru că la Coroana Spaniei au fost adăugate Aragonul, Portugalia, Navarra, şi tot ceea ce este frumos şi splendid în Italia, Flandra, Lombardia, Indiile de Est şi Insulele Antile, în aşa fel încât cu uscatul şi marea sa el se întinde de-a lungul cărării soarelui, iar soarele nu dispare pe teritoriul acestei monarhii, pentru că este superior ca teritorii, ca bogăţii, neegalat de cele ale Antichităţii, superior ca valoare, loialitate şi credinţa pe care o are faţă de principii săi, şi ca religie stabilă şi neclintită devoţiune faţă de biserică... Ambasadorul Spaniei are pretenţia clară oriunde şi oricând de a invoca prioritate.

Cuvinte similare ar fi putut la fel de bine să fie folosite cu patruzeci de ani mai devreme.

Fie numai şi mărimea teritoriilor asupra cărora stăpâneau Carol şi succesorii săi avea să-i creeze dificultăţi. Puterea sporită care le-a fost conferită a făcut ca numele de Habsburg să fie temut şi invidiat în toată această perioadă de către alte puteri ale Europei, îndeosebi de Franţa. Toate ţările din Europa Occidentală se temeau de o cucerire a Habsburgilor. Franţa se simţea în mod deosebit vulnerabilă, având în vedere că era aproape în întregime înconjurată de ţări aflate sub controlul Habsburgilor. În partea de nord-est se aflau Ţările de Jos, la est Franche-Comté, iar la sud-vest însăşi Spania.

Dacă celelalte puteri europene se temeau de dominaţia habsburgică, stăpânitorii habsburgi considerau că e o problemă de mândrie să nu piardă nimic din patrimoniul lor. Cu orice preţ, pământurile pe care le moşteniseră trebuiau păstrate şi transmise intacte succesorilor lor.

Însă Carol I nu dobândise doar putere teritorială. El devenise totodată împărat al Sfântului Imperiu roman sub numele de Carol al V-lea. Acest fapt i-a conferit responsabilitatea de a apăra religia

romano-catolică atât împotriva ameninţării Islamului cât şi împotriva ameniţării sporite a protestantismului chiar în interiorul teritoriilor peste care domnea. Importanţa acestui rol în apărarea religiei romano-catolice împotriva Islamului, mai ales a Imperiului otoman condus de turci, urma să aibă repercusiuni serioase asupra capacităţii Habsburgilor de a-şi apăra pământurile de alţi conducători creştini şi de ameninţarea protestantă. După secolul al XIV-lea, Imperiul otoman începuse să se extindă din Anatolia în Europa, prin Balcani, şi în Orientul Mijlociu prin Palestina. La începutul secolului al XVI-lea, sub Soliman Magnificul, turcii au cucerit Insula Rhodos. La vremea respectivă ei aveau controlul asupra părţii răsăritene a Mediteranei. Pe uscat ei cuceriseră o parte a Ungariei şi controlau totodată Africa de Nord. Prin urmare, Habsburgii simţeau ameninţarea islamică din toate părţile. Siguranţa teritoriilor lor, precum şi apărarea religiei romano-catolice le solicita Habsburgilor luarea unor acţiuni împotriva adepţilor Islamului.

În acelaşi timp, amploarea luată de protestantism îi obliga pe Habsburgi să se lupte pentru puritatea credinţei pe propriile lor teritorii. Protecţia credinţei reprezenta o prioritate în atitudinea faţă de părţile componente care alcătuiau teritoriile lor şi neputinţa de a ajunge la compromisuri ducea la lupte îndelungate şi costisitoare. Ca urmare, în secolul al XVI-lea şi la începutul celui de-al XVII-lea, Habsburgii erau implicaţi în războaie aproape continue.

Apărarea teritoriilor şi religiilor solicita o armată şi o flotă eficientă. Habsburgii erau în general norocoşi din acest punct de vedere. În timpul domniei lui Ferdinand şi a Isabelei, „Marele Căpitan" Gonzalo de Cordoba pusese bazele unei armate profesionale întemeiate pe infanterie. În miezul acestei armate se aflau trupele spaniole care vor domina războaiele europene în cea mai mare parte a secolului al XVI-lea, sub abila conducere a unor comandanţi precum ducele de Alba, Don Juan de Austria, şi Alessandro Farnese, ducele de Parma. Spania şi-a adus o contribuţie majoră şi în domeniul flotei, Ţările de Jos şi statele habsburgice din Italia contribuind cu un număr mic de vase.

Trebuie amintit că Imperiul n-a fost niciodată unul spaniol. Fiecare regiune se simţea ca având o importanţă egală şi se considera

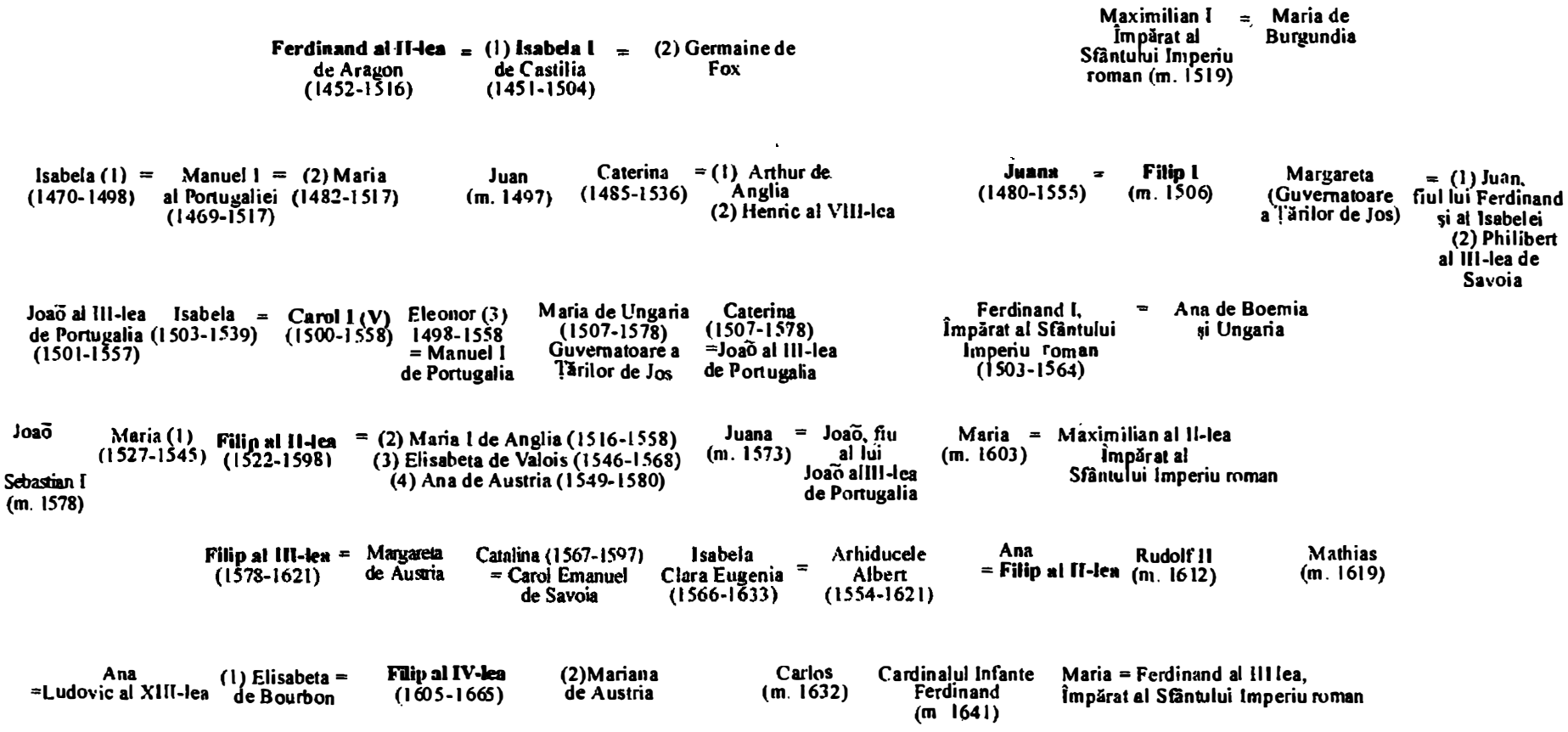
Ferdinand al II-lea de Aragon (1452-1516)
(1) Isabela I de Castilia (1451-1504)
(2) Germaine de Fox
Maximilian I Împărat al Sfântului Imperiu roman (m. 1519)
Maria de Burgundia
Isabela (1) (1470-1498)
Manuel I al Portugaliei (1469-1517)
(2) Maria (1482-1517)
Juan (m. 1497)
Caterina (1485-1536)
(1) Arthur de Anglia
(2) Henric al VIII-lea
Juana (1480-1555)
Filip I (m. 1506)
Margareta (Guvernatoare a Țărilor de Jos)
(1) Juan, fiul lui Ferdinand și al Isabelei
(2) Philibert al III-lea de Savoia
João al III-lea de Portugalia (1501-1557)
Isabela (1503-1539)
Carol I (V) (1500-1558)
Eleonor (3) 1498-1558 = Manuel I de Portugalia
Maria de Ungaria (1507-1578) Guvernatoare a Țărilor de Jos
Caterina (1507-1578) =João al III-lea de Portugalia
Ferdinand I, Împărat al Sfântului Imperiu roman (1503-1564)
Ana de Boemia și Ungaria
João
Sebastian I (m. 1578)
Maria (1) (1527-1545)
Filip al II-lea (1522-1598)
(2) Maria I de Anglia (1516-1558)
(3) Elisabeta de Valois (1546-1568)
(4) Ana de Austria (1549-1580)
Juana (m. 1573)
João, fiu al lui João al III-lea de Portugalia
Maria (m. 1603)
Maximilian al II-lea Împărat al Sfântului Imperiu roman
Filip al III-lea (1578-1621)
Margareta de Austria
Catalina (1567-1597) = Carol Emanuel de Savoia
Isabela Clara Eugenia (1566-1633)
Arhiducele Albert (1554-1621)
Ana = Filip al II-lea
Rudolf II (m. 1612)
Mathias (m. 1619)
Ana =Ludovic al XIII-lea
(1) Elisabeta = de Bourbon
Filip al IV-lea (1605-1665)
(2)Mariana de Austria
Carlos (m. 1632)
Cardinalul Infante Ferdinand (m 1641)
Maria = Ferdinand al III lea, Împărat al Sfântului Imperiu roman

Suveranii Spaniei, 1474 - 1665

că merită o atenție egală din partea conducătorului ei. Conducătorul din fiecare stat era regele, contele sau ducele lor. Majoritatea nu erau interesați în aspectele mai ample ale conducerii lor. Fiecare parte a Imperiului avea o istorie diferită. Fiecare regiune își crease metode diferite de guvernare și se bucura de drepturi și privilegii diferite în relațiile cu stăpânul ei. Singurele elemente comune erau loialitatea față de conducător și loialitatea față de credința romano-catolică.

În practică, baza Imperiului a devenit Castilia, care va ajunge sub Carol I provincia cea mai loială și obedientă din Imperiu. De pe vremea lui Filip al II-lea, Madridul a devenit centrul stăpânirii habsburgice și regele rareori pleca de acolo. Doar Castilia suporta costurile ridicate ale curții. Poziția ei economică însemna că ea avea posibilitatea, cel puțin în secolul al XVI-lea, de a oferi o mare parte din sprijinul financiar de care avea nevoie coroana. Până la sfârșitul secolului, ea a fost de asemenea capabilă să ofere o mare parte din soldații de care era nevoie în armată și în flotă. Costul pe care-l suporta era ridicat. În schimb, a dobândit prețioasele simboluri ale regalității – clădiri frumoase, opere de artă și ceremonia elaborată de la curte; și conștiința faptului că se află în centrul unuia dintre cele mai mari imperii care au existat vreodată.

***Să luăm notițe despre** „Introducere, Spania: mărire și decădere, 1474 - 1643".*

Pentru acest capitol luați notițe foarte scurte. Acestea ar trebui să vă dea posibilitatea de a avea o idee generală despre principalele caracteristici ale Spaniei în 1450. Gândiți-vă în special la modalitățile în care fiecare aspect discutat conține germenii viitoarelor probleme ridicate de stăpânirea Spaniei.

Următoarele titluri, întrebări și activități ar trebui să vă fie de folos:

1. Caracteristicile geografice ale Spaniei și felul în care acestea i-au influențat dezvoltarea
2. Istoria dintre perioada timpurie și mijlocul secolului al XV-lea
   2.1. Reconquista

2.2. Imperiul de peste mări al Aragonului
2.3. Motive pentru care Castilia a devenit mai importantă decât Aragonul la jumătatea secolului al XV-lea
3. *Cortes*-urile
3.1. Ce era Coroana Aragonului?
3.2. În ce fel se deosebeau *Cortes*-urile din Castilia de cele din cadrul Coroanei Aragonului?
4. Religia
4.1. Cele trei grupuri religioase şi relaţiile dintre ele înainte de secolul al XV-lea
4.2. Motive pentru sporirea ostilităţii creştinilor faţă de evrei şi musulmani
4.3. Cine erau *conversos* sau „noii creştini"?
5. „Monarhia" Imperiului
5.1. Schiţaţi o hartă spre a arăta detaliile extinderii Imperiului
5.2. Legătura Habsburgilor cu Spania
5.3. Cine erau duşmanii Habsburgilor şi din ce motiv?
5.4. Cele două scopuri principale ale Habsburgilor
5.5. Evenimente în cadrul armatei
5.6. Cât de multă unitate exista în Imperiu?
5.7. Motive pentru primatul Castiliei în Imperiu

CAPITOLUL 2

Ferdinand şi Isabela, 1479-1516

Pe data de 19 octombrie 1469, Isabela, în vârstă de 18 ani, soră vitregă şi moştenitoare a regelui Castiliei, s-a măritat în secret cu vărul ei, Ferdinand, în vârstă de 17 ani, fiu şi moştenitor al regelui Aragonului. Ambele ţări sufereau de pe urma războiului civil. În Castilia, nobilii se luptaseră pentru puterea regală începând cu 1464, iar Catalonia se răsculase împotriva tatălui lui Ferdinand în 1462 şi nu va fi înfrîntă decât zece ani mai târziu. Prin urmare, nu exista nici o garanţie că vreunul dintre cei doi proaspeţi miri va urca pe tronul respectivelor regate. Era în mod deosebit cazul Isabelei, al cărei frate vitreg, regele Henric al IV-lea de Castilia, avea o fiică, Juana. Totuşi, era răspândită credinţa că Juana era un copil din flori, iar Henric acceptase s-o recunoască pe Juana drept moştenitoare a sa. Când el a murit în 1474, Isabela s-a proclamat regină a Castiliei. În acelaşi timp Juana ridica pretenţii la tron. În sprijinul ei, Juana îl avea pe regele Alfons al V-lea de Portugalia, cu care se logodise. Între sprijinitorii Juanei şi cei ai Isabelei s-a iscat un război de succesiune. Isabela a avut nevoie de cinci ani, cu ajutorul lui Ferdinand, pentru a prelua controlul asupra Castiliei în totalitate. Juana, ca urmare a eşecului ei, s-a dus la o mănăstire din Portugalia, rămânând acolo pentru tot restul vieţii, „necăsătorită şi călugăriţă". În acelaşi an, 1479, a murit tatăl lui Ferdinand. Isabela şi Ferdinand erau acum stăpânitorii Castiliei şi respectiv ai Aragonului.

Deşi cu un an mai tânăr decât soţia sa, Ferdinand avea mult mai multă experienţă atât în politică cât şi în problemele militare. Ca rege, el avea să se dovedească abil şi pragmatic în abordarea problemelor politice, fiind descris de către un scriitor contemporan ca nepredicând

niciodată altceva decât pacea şi buna credinţă; el este un duşman atât al uneia cât şi al celeilalte, iar dacă ar fi respectat vreuna dintre ele el şi-ar fi pierdut fie poziţia, fie statul, de mai multe ori.

În război el va dovedi curaj personal şi capacitatea de a le inspira bărbăţie celor care luptau sub comanda lui. Cu toate că era evlavios, el nu era radical în probleme religioase. Nu acelaşi lucru putea fi spus despre Isabela, energica sa soţie, care va fi respectată şi slujită cu loialitate de majoritatea supuşilor ei.

Cei doi monarhi erau regele şi regina Aragonului şi ai Castiliei, nu ai Spaniei. Unirea lor era personală. În contractul lor de căsătorie era scris clar că doar Isabela era „moştenitoarea de drept a acestor regate ale Castiliei şi Leonului". Lui Ferdinand i se dădea puţină putere personală în Castilia în afara celei pe care i-o permitea Isabela. Toate întâlnirile trebuiau să aibă acceptul Isabelei, iar Ferdinand trebuia să respecte tradiţiile Castiliei. Orice copil rezultat din căsătorie trebuia educat în Castilia. La rândul ei, Isabela avea doar o slabă autoritate în conducerea regatului Aragonului.

În practică parteneriatul pare a fi fost încununat de succes. În general, Ferdinand şi Isabela lucrau împreună în mod armonios. Capetele amândurora apăreau pe sigilii şi pe monede. Armoriile ambelor regate apăreau pe flamuri. Pe mobilă şi pe posesiunile personale erau gravate ambele lor iniţiale. Ambii monarhi semnau decrete regale şi erau responsabili pentru întâlnirile ecleziastice şi administrative. De asemeni, Isabela a făcut în aşa fel încât Ferdinand să joace un rol activ în guvernarea Castiliei şi lui îi revenea o bună parte din politica externă atât a Aragonului cât şi a Castiliei. Relaţia lor de muncă era atât de strânsă încât un cronicar al domniei a făcut o relatare conform căreia „în ziua cutare, regele şi regina au dat naştere unei fetiţe".

Era clar de la început că fiecare regat trebuia considerat ca fiind separat de celălalt. Fiecare dintre ele urma să-şi menţină propria formă de guvernământ, să-şi păstreze propria limbă (în principal castiliana în Castilia şi catalana în Coroana Aragonului) şi propriile legi şi obiceiuri. În plus, practic nu s-a întreprins nimic spre a uni mai strâns economiile celor regate. Comerţul rămânea dificil, având în vedere persistenţa vămilor interne între cele două regate. Dacă un

negustor dorea să-şi treacă bunurile dincolo de frontiera dintre Aragon şi Castilia, el trebuia să plătească taxe pentru ele. Şi mai supărător era faptul că, din momentul în care Lumea Nouă a deschis noi piețe de bunuri dinspre şi înspre America, doar cei din Castilia aveau dreptul de a participa – spre marea iritare a experimentaților negustori catalani. În comparație, unitatea economică rezultată în urma îmbunătățirii drumurilor care străbăteau ambele regate era destul de nesemnificativă.

1. Cucerirea Granadei

Căsătoria cel puțin a pus capăt posibilului conflict dintre regatele Aragonului şi Castiliei. Monarhii puteau acum să dea atenție ultimului regat necreştin din Peninsula Iberică, Granada (vezi harta de la pag. 6). Mulți ani de zile avusese loc un război de frontieră între Castilia şi Granada. Chiar şi în perioadele de armistițiu continuau să aibă loc atacuri şi contraatacuri. În 1481 cucerirea de către mauri a unui oraş de graniță din Andaluzia le-a oferit celor doi monarhi pretextul pentru o campanie militară împotriva Granadei.

Ferdinand şi Isabela au accentuat importanța aspectului de cruciadă al războiului. Era o ocazie de a desăvârşi Reconquista şi de a aduce întreaga Peninsulă Iberică sub stăpânire creştină, cu toate că acestă idee prindea contur doar pe măsură ce se purta războiul. În 1481 monarhii erau doar în stadiul de a vorbi despre ducerea războiului „contra maurilor din fiecare direcție". Scrierile contemporane se referă la război denumindu-l cruciadă, iar la monarhi ca inițiind „o expediție sfântă, a cărei intenție este mai degrabă răspândirea în alte părți a religiei lui Cristos, şi nu extinderea imperiului lumesc". Papa le-a permis să strângă taxele pe cler acordate de obicei cruciaților. Darul său, sub forma unei imense cruci de argint a fost purtat de armată pe tot parcursul războiului. Lanțurile prizonierilor creştini eliberați în timpul războiului au fost atârnate în biserici „spre a fi onorate de generații succesive ca trofee ale războiului creştin".

Războiul a durat zece ani şi a dus la o victorie creştină doar după o luptă grea şi costisitoare. Sfârşitul a fost marcat de cucerirea oraşului Granada în 1492. La această victorie au contribuit mai mulţi factori. Cucerirea a fost uşurată de faptul că stăpânitorii Granadei erau împărţiţi între ei. În plus, din partea altor state musulmane (mai ales cele din Africa de Nord) nu se primea decât un ajutor nesemnificativ. În tabăra creştină, nobilii din Andaluzia, regiunea Castiliei cea mai apropiată de Granada, au jucat un rol important în dobândirea victoriei. Ei cunoşteau zona şi aveau experienţă în privinţa inamicilor lor mauri. Prezenţa personală a celor doi monarhi a ajutat la încurajarea trupelor lor. Ferdinand conducea campania, iar Isabela lua măsuri ca proviziile să ajungă la trupe. Folosirea artileriei de către forţele creştine a fost crucială, pentru că le-a dat acestora posibilitatea de a finaliza asediile în săptămâni, nu în luni de zile. Un contemporan musulman nu avea nici o îndoială despre importanţa artileriei cel puţin într-o campanie:

> creştinul dispunea de tunuri cu care azvârlea bombe incendiare...Aceste proiectile au constituit una dintre cauzele abandonării locurilor în care cădeau.

Războiul era costisitor şi în împrejurări normale monarhii probabil că nu l-ar fi putut purta un timp atât de îndelungat. Faptul că au reuşit să-l ducă pe o perioadă prelungită se datora în parte subvenţiilor acordate de Papă şi de *Hermandad*, forţele locale de menţinere a păcii. Şi evreii au contribuit cu o cotizaţie specială pentru război, iar multora dintre ceilalţi supuşi ai lor li s-au acordat împrumuturi fără dobânzi.

În ciuda lungimii războiului, termenii tratatului care i-a pus capăt au fost generoşi. Maurilor li s-a permis sa-şi păstreze religia, veşmintele, obiceiurile şi proprietăţile. Cei care doreau să emigreze aveau această posibilitate, ba chiar erau încurajaţi să facă acest lucru. Din cei un milion de mauri, câţi erau la început în Granada, 100.000 au murit în timpul luptelor sau au fost luaţi prizonieri, 200.000 au emigrat şi aproximativ 200.000 au rămas.

Cucerirea Granadei a fost salutată cu bucurie în toată creştinătatea. Alţi conducători din Europa şi-au trimis felicitările. Papa le-a

conferit lui Ferdinand şi Isabelei titlul de „monarhi catolici". „Va exista oare vreo epocă atât de ingrată care să nu fie veşnic recunoscătoare?" scria un contemporan. Victoria sporise prestigiul monarhilor printre celelalte ţări ale Europei. Le asigurase poziţia pe tron. Artileria se perfecţionase pe parcursul războiului contra maurilor şi va fi folosită în viitoarele războaie contra Franţei. De asemeni, războiul ajutase la înjghebarea unui sentiment de unitate între locuitorii din Castilia şi cei din Aragon. Veniseră oameni de pe tot cuprinsul celor două regate spre a lupta împreună împotriva duşmanului comun:

> Cine s-ar fi gândit că galicianul, mândrul om al Asturiei şi asprul locuitor al Pirineilor se vor amesteca liber cu toledani, oameni din La Mancha, şi andaluzi trăind împreună în armonie şi supunere, aidoma unei singure familii, vorbind aceeaşi limbă şi supunându-se unei discipline comune.

2. Politica internă

a) Instaurarea ordinii în Castilia şi Aragon

Prestigiul şi securitatea aduse de monarhie cu ocazia victoriei din Granada au fost sporite prin pacea şi ordinea pe care le-au asigurat Ferdinand şi Isabela în cadrul regatelor lor.

În trecut, anumiţi istorici au considerat că Ferdinand şi Isabela puteau să instaureze în Castilia şi Aragon un fel de monarhie absolută. Acest lucru nu are şansa de a fi adevărat. În propriile lor documente, ei se referă la o „monarhie superioară". Aceasta pare a implica faptul că ei intenţionau să creeze o poziţie puternică pentru Coroană care să le dea posibilitatea de a asigura justiţia şi ordinea în Castilia şi Aragon, dar în acelaşi timp erau pregătiţi să respecte drepturile şi obiceiurile fiecărui regat în parte. Una dintre primele lor hotărâri în calitate de conducători a fost prin urmare instaurarea unui sistem efectiv de justiţie şi ordine. Ei s-au străduit în cel mai înalt grad să

realizeze acest lucru în Castilia care, de la începutul domniei lor, pare a fi fost socotită de ambii monarhi ca fiind cel mai important dintre regatele lor.

Ferdinand şi Isabela au creat ordinea în parte prin prezenţa lor personală. În calitate de monarhi, ei erau tot timpul în deplasare, mergând dintr-o parte a regatelor lor în alta. Nu exista o curte stabilă. Funcţionarii şi consilierii lor călătoreau împreună cu ei. Acest lucru de obicei le dădea posibilitatea de a fi în oricare loc s-ar fi ivit probleme. Ei puteau arbitra dispute, prezida procese şi face faţă personal răscoalelor.

O altă posibilitate de control era prin intermediul *Hermandades*. Acestea erau frăţii care fuseseră folosite în mai multe oraşe din Castilia în trecut, spre a menţine pacea. În 1476 câte o *Santa Hermandad* a fost întemeiată în orice localitate cu mai mult de cincizeci de locuitori. Ele erau controlate în mod direct de către Coroană. Principala lor sarcină era aceea de a menţine ordinea în oraşe şi sate, inclusiv în regiunile din jurul acestora. Totodată, *Hermandades* îi judecau pe acuzaţii de anumite delicte precum jaf, crimă sau incendiere. Pedepsele pe care le puteau da erau deseori severe şi includeau mutilare şi moarte. Chiar şi pentru epoca respectivă, *Hermandades* erau considerate a fi aspre:

> ...justiţia era atât de severă încât părea că e cruzime, dar era necesară, pentru că nu toate regatele fuseseră pacificate, şi nici nu fuseseră puse cu botul pe labe zonele cu tirani şi cu oameni trufaşi. Iar din cauza aceasta, se întâmplau multe măcelăriri de oameni, cu tăierea picioarelor, a mâinilor, a umerilor şi a capetelor, fără a cruţa sau a ascunde rigorile justiţiei.

Până în 1498, când au fost desfiinţate, *Hermandades* făcuseră multe lucruri pentru a asigura ordinea în localităţile din Castilia. Cu toate acestea, încercările de a extinde un sistem similar în Aragon nu au fost încununate de succes.

Monarhii catolici îşi făceau prezenţa simţită în multe oraşe ale Castiliei. Ei continuau politica, începută în secolul al XIV-lea, de a

trimite *corregidores* (sau guvernatori civili) spre a strânge impozitele, spre a raporta Coroanei despre mersul lucrurilor în zonă, şi spre a lua măsuri ca membri ai Bisericii sau ai nobilimii să nu intervină în jurisdicţia regală. Alţi funcţionari regali erau trimişi spre a verifica munca depusă de către *corregidores*.

Multe dintre tulburările din trecut se datoraseră războaielor civile în care nobilii jucaseră un rol important. Prin urmare se luau măsuri ca aceşti nobili să fie controlaţi. Cei care aveau probleme erau arestaţi, castelele lor erau arse, iar o mare parte din proprietăţile lor era confiscată. Coroana încerca să redobândescă drepturile şi pământurile pe care le pierduse în trecut. La *Cortes*-urile din Toledo, în 1480, aproape toate pământurile regale pierdute începând cu 1464 au fost redate Coroanei. Totuşi, numeroase pământuri pierdute înainte de acest an urmau să fie păstrate de nobili. Pentru toate pământurile reclamate de Coroană se dădea o compensaţie sub formă de pământuri cucerite în Granada. Importantele oraşe de coastă Cartagena şi Cadiz, care ajutau la controlul ţărmului sudic, au fost luate sub control regal, iar nobililor care le deţinuseră anterior li se acordaseră alte oraşe în compensaţie. În plus, nobilii nu aveau voie să facă războaie private sau să construiască noi castele.

În acelaşi timp, s-au făcut paşi în încercarea de a se capta sprijinul nobililor. Ferdinand şi Isabela au încurajat nobilimea cu titluri să-şi petreacă vremea la curtea lor. Nobililor li se oferea posibilitatea de a servi în războaie străine. Sprijinul oferit Coroanei ducea la răsplăţi, şi s-au creat multe titluri noi. Totodată Coroana sprijinea eforturile nobililor de a rămâne viabili din punct de vedere economic. Nobilimea era încurajată să folosească *mayorazgo*, sau act de succesiune care interzicea vânzarea sau împărţirea pământului. Ceea ce însemna că proprietatea şi pământul puteau fi transmise din generaţie în generaţie fără a fi împărţite în bucăţi mai mici, iar acest lucru ajuta la preîntâmpinarea disputelor în cadrul familiilor.

Coroana şi-a extins controlul asupra ordinelor militare în Castilia. Acestea erau ordine cavalereşti alcătuite din cavaleri care făcuseră legăminte religioase. Cele trei din Castilia – Santiago, Calatrava şi Alcantara – erau un grup important. Ele deţineau proprietăţi vaste şi primeau averi importante care îi făceau extrem de puternici.

Prin urmare, Isabela era hotărâtă ca ele să intre sub controlul Coroanei. Acest lucru a fost realizat în momentul în care Ferdinand a devenit Mare Maestru al fiecăruia dintre ordine. În acest fel Coroana şi-a sporit considerabil veniturile. În 1489 a fost organizat un consiliu special pentru administrarea ordinelor.

Nobilii, îndeosebi cei din Castilia, erau pregătiţi să accepte conducerea celor doi monarhi. O părere contemporană era aceea că

> ei aveau o gospodărie vastă şi curte, însoţită de mai mulţi grande şi baroni de frunte, pe care îi onorau şi îi creşteau în funcţie de rangul lor, oferindu-le o ocupaţie într-un fel în care puteau fi de ajutor, iar atunci când se ivea ocazia aveau grijă să slujească conducerea regatului şi Consiliul Regal. Monarhii îşi dădeau toată silinţa să plaseze oameni prevăzători şi cu capacitatea de sluji, cu toate că aceştia făceau parte din clasa de mijloc şi nu erau persoane ilustre din cele mai nobile familii.

b) Administraţia

Mulţi dintre aceşti membrii ai „clasei de mijloc" trebuiau să asiste la diverse consilii care alcătuiau administraţia centrală a guvernării. Principalul consiliu era Consiliul Regal al Castiliei. El era compus din cinci părţi sau camere: cea care discuta politica externă, cea care îndeplinea rolul de tribunal principal, cea care se ocupa de *Hermandades*, cea pentru finanţe şi, în sfârşit, grupul de nobili şi *letrados*, „oameni la jumătatea distanţei între cei mari şi cei mici a căror profesiune era aceea de a studia legea", din Aragon, Catalonia, Majorca, Valencia şi Sicilia. În 1494, aceasta din urmă a devenit un consiliu propriu-zis – Consiliul Aragonului. Au fost formate şi alte consilii noi: în 1483 cel al Inchiziţiei Supreme, iar în 1489 Consiliul Ordinelor (spre a se ocupa de ordinele militare).

Acest sistem nu avea în el nimic nou în fond. Organizarea sa fusese pusă la punct la începutul secolului în Castilia. Cei doi monarhi

nu au făcut altceva decât să sporească numărul consiliilor pentru a face faţă responsabilităţilor lor crescute. Folosirea acelor *letrados* poate fi găsită înaintea domniei Isabelei, cu toate că numărul lor a sporit pe vremea ei. În 1493 toţi membrii Consiliului Regal trebuiau să fie *letrados*, cu cel puţin zece ani de studiere a dreptului la universitate.

De asemeni, Ferdinand şi Isabela au făcut încercări de a-şi extinde controlul asupra justiţiei. Acest lucru era dificil chiar şi în Castilia din cauza drepturilor şi a puterilor locale ale nobililor şi ale Bisericii. În 1489 s-au emis ordonanţe prin care se constituia un tribunal permanent la Valladolid. Ulterior au fost constituite tribunale permanente în Granada, Santiago de Compostela şi Sevilla. Ultimele două erau considerate ca fiind cele mai importante, iar apelurile făcute aici mergeau la Consiliul Castiliei, curtea supremă. Atât procesele penale cât şi cele civile erau judecate de tribunale. S-au făcut încercări ca legi similare să fie în vigoare pe tot cuprinsul Castiliei. Au fost publicate colecţii cuprinzând toate codurile legale medievale târzii şi *pragmaticas* ale Monarhilor Catolici. *Pragmaticas* erau legi pe care le dăduseră cei doi monarhi fără a le mai trece prin *Cortes*-urile din Castilia, dar pe care locuitorii ei trebuiau să le respecte.

c) Finanţele

O modalitate importantă prin intermediul căreia Ferdinand şi Isabela aveau posibilitatea de a-şi întări poziţia era creşterea venitului lor. La începutul domniei obţinerea unor venituri era o problemă extrem de dificilă. Nu numai că Spania era o ţară săracă, dar războaiele civile din perioada anului 1470 făcuseră dificilă strângerea impozitelor care constituiau venitul normal. În 1477 acest venit se cifra la 27 de milioane de *maravedís*. Cea mai mare parte a sa provenea din *alcabala*, sau impozitul pe vânzări, iar restul din surse precum vămile. În loc să aibă perceptori oficiali, Ferdinand şi Isabela acceptau plăţi globale de la cei care deţineau monopolul strângerii impozitelor, pentru care plăteau.

Banii erau necesari mai ales pentru curte, armată şi ambasadori care constituiau o parte vitală a politicii externe a monarhiei. Ferdinand şi Isabela nu au plătit sume exorbitante unei curţi fixe şi nu

au făcut cheltuieli personale excesive. Totuşi era necesară o anumită cheltuială dacă monarhii vroiau să pară că au un standard mai măreţ decât supuşii lor. În plus, sume mari trebuiau să fie cheltuite pentru întreţinerea reşedinţelor regale şi ale ambasadorilor străini. În ultimii zece ani ai domniei Isabelei, în Castilia au fost cheltuiţi 75 de milioane *maravedís* cu ambasadorii. Începând cu 1482 a început o implicare mai amplă în războaie. Drept urmare, costul miliţiei regale şi al artileriei (echipament militar) a crescut de la 20 de milioane în acel an la 80 de milioane în 1504. Războaiele purtate împotriva Franţei în Italia şi în Roussillon (vezi pag. 31-32) au costat exorbitant de mult. Politica externă a lui Ferdinand a implicat, totodată, costisitoare alianţe maritale regale.

Toate aceste costuri nu puteau fi acoperite din venitul obişnuit. Cheltuielile pentru războiul din Granada fuseseră în mare parte suportate de surse ale Bisericii, dar trebuiau în continuare găsite alte metode pentru rest. Strângerea impozitelor a devenit mai eficientă. Pe măsură ce comerţul se îmbunătăţea, sporeau veniturile de pe urma taxelor vamale. Totuşi, adevărata schimbare s-a produs în sursele extraordinare de venit. Acestea au sporit cu 66% în comparaţie cu lunile anterioare. Ordinele militare, *Hermandad*, subsidiile papale şi împrumuturile contribuiau şi ele din plin. Dar cea mai mare parte provenea din sumele imense de bani votate de *Cortes*-urile castiliene sub formă de impozite speciale, cifrându-se la aproape 300 de milioane de *maravedís* doar între anii 1500-1504.

d) Politica religioasă

S-a sugerat că dorinţa de bani a fost una dintre cauzele introducerii Inchiziţiei în Spania şi a expulzării evreilor. Inchiziţia era o instituţie înfiinţată iniţial spre a se ocupa de *conversos* (evrei convertiţi la creştinism).

Bogaţii *conversos* puteau avea pământuri întinse care fuseseră confiscate dacă proprietarul lor fusese găsit vinovat de către Inchiziţie, „această Inchiziţie trebuie, în aceeaşi măsură să confişte pământurile deţinute de *conversos* şi să exalte credinţa ... bunurile sunt eretice", declara un *converso*. Cu siguranţă că sume importante

de bani au fost strânse în acest fel, dar costurile administrării Inchiziţiei erau de asemenea ridicate şi este improbabil ca în măsura în care a existat un profit pentru Coroană, acesta să fi fost substanţial. În anumite oraşe persecuţia la care au fost supuşi *conversos* a pricinuit pagube economice serioase prin concedierea unor persoane-cheie, mai ales în finanţarea comerţului şi a industriei, lucru care a condus la un declin al venitului regal. Ferdinand părea foarte conştient, în această scrisoare trimisă în 1484, de daunele pe care le-ar putea provoca Coroanei:

> Înainte ca Noi să hotărâm a permite Inchiziţiei să acţioneze în orice oraş...Ne-am gândit la răul care ar putea urma pentru drepturile şi veniturile noastre. Dar, pentru că intenţia Noastră fermă şi zelul nostru constă în a pune slujirea Dumnezeului Nostru înaintea interesului Nostru... Noi dorim ca să se purceadă la aceasta lăsând toate celelalte interese la o parte.

Cea mai verosimilă cauză pentru introducerea Inchiziţiei era, prin urmare, preocuparea pentru religia creştină.

Existau multe dovezi care parveniseră Coroanei care arătau că *conversos* sau „noii creştini", după cum erau numiţi adesea, nu erau convertiţi autentici şi că ei continuau să practice în secret credinţa lor evreiască anterioară şi păstrau cel puţin o parte din obiceiurile lor evreieşti. Se credea în general că „nu prea există creştini adevăraţi aşa după cum se ştie bine în întreaga Spanie". Probabil că exista ceva adevăr în această afirmaţie. Mulţi evrei fuseseră convertiţi în mod forţat în anii din urmă, în ambele regate. În plus, majoritatea nu primiseră o învăţătură creştină adecvată. Teama de *conversos* era deseori amestecată cu sentimente de invidie, căci mulţi dintre ei erau bogaţi şi deţineau, ei sau descendenţii lor funcţii importante în cele două regate.

O inchiziţie papală existase din secolul al XIII-lea în Aragon, dar nu funcţionase de mulţi ani. Noua Inchiziţie urma să se afle complet sub controlul monarhilor şi să fie independentă atât de papă cât şi de episcopi. Numirile în cadrul Inchiziţiei erau făcute de

Coroană, iar cheltuielile ei erau supervizate strict. În acest fel, Ferdinand şi Isabela aveau posibilitatea de a dobândi un control şi mai mare asupra Bisericii în Spania. Noua Inchiziţie a fost întemeiată în 1478 şi după şase ani extinsă, cu greu, datorită unei puternice împotriviri, în Aragon.

În anii de început Inchiziţia a trimis la moarte multă lume. Doar în Sevilla, între 1480 şi 1488 au fost arşi peste 700 de *conversos* şi alte multe mii au primit alte pedepse. În total, între 1493 şi 1498 au fost arşi aproximativ 2000 de oameni. Inchiziţia era temută, pe bună dreptate, de *conversos.* Tribunalele ei lucrau în secret şi se bucurau de o mare putere. Nimeni nu putea face apel în privinţa verdictelor ei. Acuzatorii nu erau numiţi. Cei găsiţi vinovaţi puteau fi amendaţi sau îşi puteau pierde bunurile, puteau fi închişi sau arşi pe rug în public. Spre a inspira „oroare faţă de erezie", mulţi dintre cei condamnaţi erau puşi să participe la *autos de fe.* Acestea erau ceremoniile la care persoanele acuzate primeau pedepse din partea Inchiziţiei. Arderea ereticilor avea loc după săvârşirea unor atari ceremonii.

Rolul Inchiziţiei s-a extins treptat dincolo de aspectele legate de *conversos.* Ea a început să se preocupe de probleme referitoare la viaţa de zi cu zi a oamenilor. Oamenii se puteau trezi aduşi în faţa tribunalelor Inchiziţiei datorită celor spuse sau scrise, pentru comportament indecent, cămătărie (practicarea unor dobânzi mari la împrumuturi), vrăjitorie sau blasfemie.

Pe de altă parte nu trebuie să mergem atât de departe, asemenea unor istorici din trecut, care au sugerat că Inchiziţia era asemenea poliţiei secrete din anumite state totalitare din secolul XX. Numărul celor executaţi de către Inchiziţie în primul ei secol de funcţionare a fost, de exemplu, cu mult mai mic decât al celor ucişi pentru vrăjitorie în Germania în secolul al XVII-lea.

Inchiziţia a adus la lumină mult mai multe cazuri de iudaism printre *conversos* decât se aştepta Coroana. Cei doi monarhi au hotărât că trebuiesc folosite măsuri mai dure spre a se opri epidemia de iudaism şi a se salva sufletele *conversos*-ilor. Remediul la care s-a ajuns era unul sugerat în trecut – expulzarea tuturor evreilor din cele două regate.

Violenţa şi ura evreilor a sporit în timpul domniei Isabelei şi a lui Ferdinand. Următorul comentariu despre evrei, făcut de un contemporan creştin este tipic:

> Singura lor preocupare era să se înmulţească şi să sporească... Ei refuzau întotdeauna să practice munci manuale, să are cu plugul sau să pască turmele...şi acceptau doar slujbe la oraş, ca să aibă posibilitatea de a face bani fără multă muncă.

Scriitorul nu pomeneşte nimic de problemele pe care le aveau evreii, când doreau să fie primiţi să aibă alte ocupaţii decât cele care implică finanţele. Chiar şi un scriitor cu vederi iluministe îi considera pe evrei

> obsceni, detestabili, răi, execrabili...să fie ostracizaţi din calea oricărui contact uman...Suveranii mei au fost cei mai înţelepţi dintre oameni pentru că s-au gândit la exterminarea acestei turme abjecte şi viciate.

Măsurile luate de către cei doi monarhi încurajaseră antiiudaismul printre „vechii" creştini. Ferdinand şi Isabela puseseră în practică decretele care ordonau despărţirea prin ziduri de jur împrejur a cartierelor evreieşti din oraşe de cartierele creştine. În anumite părţi ale regatelor evreii trebuiau să poarte însemne galbene distinctive. Legi ulterioare le dădeau posibilitate creştinilor să refuze să restituie datoriile contractate la evrei.

Politica de expulzare a început în 1482. Ea a devenit politică oficială în martie 1492 când s-a dat un decret prin care se impunea ca evreii să devină creştini sau să părăsească cele două regate în termen de patru luni. Estimările legate de numărul celor rămaşi variază în mod considerabil – e posibil ca cei din Castilia să fi fost 150.000, iar cei din Aragon 150.00. Un scriitor antisemit din epocă surprinde atmosfera emigrării lor:

1 Ei au părăsit pământurile natale, băietani şi adulţi, bătrâni şi copii, pe jos, călare pe măgari şi alte animale, şi în căruţe...Au străbătut drumuri şi câmpii, cu chin şi ghinion,

unii dintre ei au leşinat, alţii s-au sculat de jos, unii au murit, alţii au născut, alţii s-au îmbolnăvit, aşa încât nu există nici un creştin căruia să-i fie milă de ei...rabinii îi încurajau şi îi puneau pe băieţi şi pe femei să cânte şi să bată din tamburine spre a-i înveseli pe oameni. În felul acesta au părăsit Castilia.

Următoarea amintire personală a unui exilat este într-o tonalitate diferită:

Am fost personal martor la expulzarea evreilor din Spania, Sicilia şi Sardinia în 1492 şi din nou din Portugalia în 1497... Am ajuns în Africa (din Portugalia) după ce am fost făcuţi prizonieri în două rânduri. Dea Domnul, în milostenia Sa, să mă răsplătească pe mine şi pe fiul meu, în aşa fel încât să putem continua până la capăt să slujim Numele Său cel sfânt.

Majoritatea evreilor care au plecat în exil au pierdut foarte multe dintre posesiunile lor şi o mare parte din averile pe care le aveau. Totuşi, împreună cu ei s-au dus şi valoroasele lor aptitudini economice. Se spune că sultanul Turciei a spus că el „s-a minunat foarte tare când a auzit de expulzarea evreilor din Spania, pentru că aceasta însemna expulzarea bogăţiei". În această privinţă e posibil ca el să fi exagerat. Mulţi dintre *conversos* au luat locul evreilor care au plecat, aşa încât e posibil ca efectele, în special asupra economiei, să nu fi fost atât de grave după cum socoateau mai demult istoricii.

Ura „vechilor" creştini faţă de musulmani era floare la ureche în comparaţie cu cea manifestată de evrei şi de *conversos*. În Aragon se aflau mulţi musulmani, lucrând mai ales pe domeniile nobililor. În Castilia, iniţial erau mai puţini, dar cucerirea Granadei a făcut ca şi mai mulţi musulmani să intre sub stăpânirea lui Ferdinand şi a Isabelei. În perioada respectivă monarhii se confruntau cu două probleme majore. Prima dintre ele era cea a securităţii. Întotdeauna au existat temeri că musulmanii se vor alia cu duşmanii Spaniei şi vor invada ţara. Spre nord-est, dincolo de Pirinei, se aflau francezii şi la

sud, musulmanii din Africa de Nord. În Mediterană turcii constituiau o putere de temut. În al doilea rând, exista, cel puţin din partea Isabelei, o dorinţă sinceră de a asista la răspândirea creştinismului printre musulmani.

După cucerirea Granadei, Hernando de Talavera a fost numit arhiepiscop. El a lucrat cu răbdare şi cu sinceritate spre a încerca să-i convertească pe musulmani. Totuşi în Castilia mulţi considerau că această politică era prea lentă în schimbări. Prin urmare, Cisneros, arhiepiscop de Toledo, a îndemnat-o pe Isabela să adopte o politică hotărâtă spre a încerca să convertească cât mai mulţi musulmani cu putinţă. Mii au devenit creştini, deşi probabil de frică şi nu datorită vreunei schimbări reale de credinţă. În plus, în 1495 şi din nou în 1499 au fost supuşi unui impozit greu. Aceste măsuri au făcut insuportabil traiul multor musulmani şi nu este deloc surprinzător faptul că în 1499 a avut loc o revoltă împotriva stăpânirii din Castilia. Acesta era pretextul de care avea nevoie Isabela. În Granada au fost trimise trupe, iar revolta a fost înăbuşită după trei luni de lupte aprige. A urmat o campanie spre a se verifica dacă toţi musulmanii fuseseră convertiţi. Li s-a îngăduit să emigreze, dacă preferau convertirii această variantă, dar li se puneau în faţă tot felul de obstacole, inclusiv obligativitatea de a-şi lăsa în ţară copiii, drept care puţini au plecat. Cei care au rămas au fost denumiţi *Moriscos* (mauri creştini). Musulmanilor din Castilia li s-a oferit în 1502 alternativa fie de a deveni creştini fie de a pleca. Din nou, majoritatea a rămas. Acum musulmanii puteau fi găsiţi doar în regatul Aragonului, iar Ferdinand a rezistat oricăror încercări de extindere în acest regat a politicii de convertire sau de expulzare. Atitudinea faţă de evrei, musulmani şi *conversos* erau cele trei elemente principale ale politicii religioase a lui Ferdinand şi Isabelei care erau în general noi. Încercarea lor de a reforma clerul creştin şi de a dobândi control sporit asupra Bisericii spaniole era mai mult o continuare a politicii din anii trecuţi.

Controlul Bisericii îi va ajuta pe cei doi monarhi în misiunea lor de a pacifica regatele şi de a le da posibilitatea să-i împiedice pe arhiepiscopi să se comporte ca nişte nobili războinici. Ferdinand şi Isabela au reuşit să dobândească acordul papei pentru ca ei să facă toate numirile Bisericii în Granada şi insulele Canare. În America, ei

nu numai că şi-au păstrat acest drept, dar puteau de asemeni să demită clerici şi să strângă impozitele din partea Bisericii. În interiorul Spaniei ei au reuşit să asigure într-o anumită măsură dreptul de numire a episcopilor. Totodată au împiedicat ca multe apeluri să ajungă la papă. Totuşi, încercările lor de a reduce drepturile juridice ale clerului au fost mai puţin încununate de succes. Aceasta însemna că feţele bisericeşti puteau în continuare să insiste să fie judecate în faţa unui tribunal al Bisericii. Ceea ce însemna de obicei că, dacă erau găsiţi vinovaţi, ei primeau o sentinţă mult mai blândă decât într-un tribunal regal.

Coroana îşi folosea capacitatea de a-i numi pe episcopi spre a încerca să se asigure că cei numiţi vor constitui nişte exemple bune. S-a încercat ca noii numiţi să fie de origine nenobilă şi să fie mai puţin înclinaţi să se implice în războaie decât mulţi dintre episcopii cu ascendenţă nobilă. Au fost întemeiate colegii speciale pentru educarea clerului de rang superior.

Se pare că aceşti noi episcopi s-au preocupat să se ia noi măsuri împotriva feţelor bisericeşti care trăiau cu femei, care nu stăteau în postul în care fuseseră numiţi (non-rezidenţă), sau care purtau veşminte nepotrivite. Dar se pare că efectele au fost limitate. În 1500 Isabela i-a scris unui episcop scoţând în evidenţă faptul că în dioceza sa

> se spune că cea mai mare parte a clerului trăieşte în concubinaj, lucru care este adevărat, iar dacă justiţia Noastră intervine spre a-i pedepsi, ei se revoltă.

Clericilor din altă dioceză trebuia să li se spună

> să nu joace jocuri de noroc, să nu lupte cu taurii sau să danseze ori să cânte în public.

În 1511 încă se făceau plângeri în legătură cu clerici care îşi obţinuseră posturile prin oricare alt merit în afară de cel personal! Cu membrii ordinelor religioase erau aceleaşi probleme, iar acestea se dovedeau dificil de rezolvat.

3. Începuturile Imperiului de peste mări

Cu o înţelepciune venită târziu, spaniolii de la jumătatea secolului al XVI-lea s-ar uita îndărăt şi ar descrie „descoperirea" Americii ca fiind „cel mai important eveniment de la facerea lumii". În epocă, totuşi, era considerat ca fiind una dintre cele mai neînsemnate realizări ale lui Ferdinand şi Isabelei. Până la sfârşitul domniei nu s-a descoperit mare lucru în afară de o mică cantitate de aur şi băştinaşii care trăiau acolo.

Implicarea spaniolă începuse o dată cu prima călătorie a navigatorului italian Cristofor Columb. Respins de celelalte naţiuni importante care navigau pe mare, Portugalia, Franţa şi Anglia, el o convinsese pe Isabela să-l sprijine în întreprinderea sa de a găsi o rută spre vest, prin Oceanul Atlantic, către Insulele Mirodeniilor din Indiile de Est*. În 1492, plecând din Palus cu trei corăbii, el a ajuns în Bahamas la sfârşitul anului, iar de acolo s-a îndreptat către Hispaniola. Columb a crezut că ajunsese în Indiile de Est şi în preţioasele Insule ale Mirodeniilor. Aceasta era ştirea formidabilă pe care o aducea în Spania. Columb a mai întreprins încă trei călătorii, descoperind o parte mai mare din Insulele Indiei de Vest** şi o porţiune din teritoriul Americii de Sud. Treptat a devenit limpede că ceea ce descoperise el erau teritorii noi pentru europeni. Columb descoperise ruta maritimă către şi dinspre continentul care a ajuns să fie cunoscut sub numele de America.

Ferdinand şi Isabela doreau să-şi consolideze poziţia în ceea ce priveşte noile posesiuni, îndeosebi pentru că se temeau că portughezii, naţiunea cea mai importantă care naviga la vremea respectivă, ar putea emite pretenţii. Papa Alexandru al VI-lea, el însuşi spaniol la origine şi prin urmare înclinat să susţină cauza spaniolilor, a dat mai multe bule papale. Cea mai importantă era *Inter Caetera* din 1493, care confirma drepturile spaniolilor asupra noilor teritorii din America de Sud. Prin tratatul de la Tordesillas, făcut cu portughezii în anul următor, Spania a acceptat să deplaseze linia care marca teritoriul

---

* Indiile de Est = India, Indochina, Arhipelagul Malaya (n.t.)

** Indiile de Vest = un grup mare de insule între America de Nord şi America Centrală, incluzând Antilele şi Bahamas (n.t.)

spaniol mai spre vest. Această schimbare a fost considerată ca fiind relativ neimportantă în epocă, dar ulterior a însemnat că, atunci când a fost explorată Brazilia, ea a devenit parte a Imperiului portughez, nu a celui spaniol.

4. Politica externă

„Descoperirile" din America şi recompensele care i-au urmat luaseră calea Castiliei. Aragonul jucase un rol prea puţin important în cadrul lor. În politica externă, însă, între cele două regate exista un parteneriat mult mai strâns. Aragonul avea conducerea, căreia în general i se dădea ascultare, iar resursele şi finanţele proveneau în general din Castilia.

Duşmănia dintre Spania şi Portugalia de la începutul domniei lui Ferdinand şi a Isabelei, în privinţa succesiunii la tronul Castiliei urma să continue în privinţa dreptului de posesiune asupra Insulelor Canare. În tratatul de la Alcaçovas (1479), Portugalia a renunţat la pretenţiile ei asupra insulelor, iar după 1490 insulele importante fuseseră cucerite şi incluse în Coroana Castiliei. După aceasta relaţiile au devenit mai prieteneşti. Isabela, fiica cea mare a acelor doi monarhi, s-a măritat mai întâi cu moştenitorul regelui Portugaliei, şi după moartea acestuia, cu noul rege. La moartea ei, datorită unei naşteri, soţul său se va căsători cu sora ei, Maria. Pacea cimentată prin aceste două căsătorii se va dovedi trainică. Acest lucru însemna că Ferdinand şi Isabela îşi puteau îndrepta atenţia în altă parte fără teamă de o posibilă invadare a Castiliei dinspre Portugalia.

Relaţiile cu Franţa au fost dificile de-a lungul celei mai mari părţi a domniei. Existaseră de multă vreme dispute între Franţa şi Coroana Aragonului în legătură cu cele două provincii nordice ale Cataloniei, Cerdagne şi Roussillon. Acestea fuseseră ocupate de Franţa din 1462. O încerare de a le recupera prin forţă fusese sortită eşecului. Totuşi, imediat după 1490 atenţia Franţei era îndreptată către Italia şi era pregătită să renunţe atât la Cerdagne cât şi la Roussillon în favoarea Spaniei, prin Tratatul de la Barcelona (1493).

Invazia franceză a Italiei din 1494 va duce la un conflict reînoit între Franţa şi Spania. Forţele franceze au ajuns rapid până la Neapole (vezi harta de la pagina 44). întâmpinând o rezistenţă redusă pe parcurs. La Neapole conducătorul era vărul ilegitim şi cumnatul lui Ferdinand, regele Ferrante. Poziţia acestuia era slabă în perioada invaziei, iar el nu se putea baza pe ajutorul nobililor sau al lui Ferdinand.

Deja în 1493 câţiva contemporani prevăzuseră că Spania va dori să pună stăpânire pe Neapole:

> Întreaga Italie conspiră împotriva statului tău (Neapole)... Franţa se pregăteşte. Spania te ţine în mână, aşteptând momentul prielnic.

Această sugestie conform căreia Ferdinand ar dori să preia controlul asupra Neapolelui pare a fi susţinută de către instrucţiunile sale către ambasadorul său din Franţa:

> Războiul cu Neapole aduce atingere doar propriilor [noastre] interese. Neapole fusese înainte o parte a Coroanei de Aragon. Prin urmare le-a revenit lor să [conducătorilor Aragonului] să recucerească regatul Neapolelui şi cel al Granadei, care fuseseră uzupate de la predecesorii lor.

Motivele oferite altor state pentru implicarea lui Ferdinand în Neapole erau diferite. În ianuarie 1496 monarhii i-au scris ambasadorului lor din Anglia:

> Ştiţi deja că acest război pe care-l purtăm cu regele Franţei nu prezintă interes pentru noi, ci este dus doar spre a-l ajuta pe papă ca regele Franţei să dea înapoi ceea ce a luat de la Biserică cu forţa; iar el îşi închipuie că va ocupa şi va duce război cu regatul Neapole-lui, care este vasal al Bisericii şi, pentru că toţi principii creştini trebuie să-l apere pe papă şi pământurile Bisericii, noi, spre a ne achita de această obligaţie şi spre a da ascultare poruncilor papei, am început acest război cu Franţa.

Într-o scrisoare către viceregele său din Sicilia, Ferdinand scria în 1495:

> Noi, văzând războiul din întreaga Italie, şi din pricină că Noi am auzit că turcul are o mare flotă pregătită, trimitem o flotă şi trupe.

În general, este verosimil ca preocuparea sa faţă de Franţa să fie cea care-i dirija acţiunile lui Ferdinand. El nu vroia ca Franţa să aibă control asupra Neapolelui şi să devină astfel un pericol pentru politica spaniolă în zona central-mediteraneană.

Ferdinand nu a acţionat de unul singur împotriva Franţei. În 1495 el şi-a unit forţele cu cele ale Imperiului, reprezentat de Maximilian de Austria, cu papalitatea şi cu alte câteva state italiene împotriva francezilor. Forţele franceze se aflau sub comanda „Marelui Căpitan" Gonzalo de Cordoba. Ei au folosit metode noi şi artileria, care avusese succes în Granada, spre a-i alunga pe francezi din Neapole, în cadrul a două campanii (1495-1497 şi 1501-1504). În 1504 Franţa a recunoscut controlul Spaniei asupra Neapolelui, iar aceasta din urmă a devenit parte a Coroanei Aragonului.

Neapole reprezenta o valoroasă achiziţie pentru Spania. El era important din punct de vedere geografic, fiind situat în zona centrală a Mediteranei. Proviziile sale de grâne, ca şi veniturile lui erau un câştig considerabil. Totuşi, el a adus noi angajamente pentru Spania. Punctul de sprijin al Spaniei în Italia prin intermediul Neapolelui urma să ducă la continuarea războiului militar şi diplomatic împotriva Franţei. Totodată a extins lungimea frontierei spaniole în Mediterana care trebuia să fie apărată de turci.

În Peninsula Iberică au avut loc alte cuceriri. După căderea Granadei, Navarra şi Portugalia erau singurele părţi din peninsulă care nu se aflau sub stăpânirea lui Ferdinand şi a Isabelei. Deşi mică, Navarra era importantă din cauza poziţiei ei geografice, între Franţa şi Spania. Controlul Navarrei de către Franţa i-ar fi putut conferi acesteia din urmă o bază de atac a Spaniei. O altă dificultate consta în faptul că o parte din Navarra se afla pe teritoriul Franţei şi prin urmare era supusă regelui francez. Problemele legate de controlul

Navarrei persistaseră de-a lungul multor zeci de ani. O succesiune la tronul ei, care fusese foarte disputată, a dus la invazia lui Ferdinand din 1512. Toate fortăreţele s-au predat după câteva săptămâni, iar Navarra a devenit parte componentă a Coroanei Castiliei.

Interesele Aragonului în Mediterana l-au adus în contact cu musulmanii. Aspectele legate de apărare erau prioritare în opinia lui Ferdinand, dar, în mai multe ocazii, el a dovedit de asemenea interes pentru o cruciadă împotriva turcilor, „din tinereţe am avut o mare înclinare spre războiul împotriva necredincioşilor şi este lucrul care-mi dă cea mai mare delectare şi plăcere". Părerile religioase ale Isabelei şi sentimentele multor castilieni, urmaşi ai Reconquistei, au condus oamenii la dorinţa de a lupta cu turcii. În 1497-1480, Spania i-a sprijinit pe Cavalerii Ospitalieri când Insula Rhodos a fost asediată de către turci. După un an, Spania, împreună cu Portugalia, au sprijinit Neapole împotriva invaziei turceşti.

În anii de după 1490, atenţia lui Ferdinand s-a îndreptat spre Africa de Nord. Primele dintre motivele acestui fapt erau problemele religiei şi securităţii. A acţiona împotriva maurilor din Africa de Nord echivala cu a acţiona împotriva principalilor rivali întru credinţă creştină şi a continua Reconquista. Totodată se bloca astfel ajutorarea populaţiei musulmane în Spania după cucerirea Granadei. Mai multe oraşe situate de-a lungul ţărmului Africii de Nord au fost cucerite în primii ani ai secolului al XVI-lea. Cele mai importante dintre ele erau Oran, Bougie şi Tripoli. Algerul a devenit un oraş vasal, ceea ce însemna că îi datora supunere Spaniei. Totuşi, o încercare de a-i smulge Djerba Tunisiei a eşuat, iar cuceririle făcute au fost menţinute cu dificultate pe parcursul restului domniei lui Ferdinand, îndeosebi după ce interesul său s-a îndreptat către Italia. Politica externă a lui Ferdinand a fost ajutată şi sprijinită de alianţele maritale făcute de membrii familiei sale. În afară de căsătoria fiicei sale Isabela cu conducătorul Portugaliei, s-au creat legături strânse cu Habsburgii. În 1496, fiul şi moştenitorul împăratului Sfântului Imperiu Roman, Filip, s-a căsătorit cu fiica lui Ferdinand, Juana. Din această căsătorie urma să se nască viitorul împărat Carol V (Carol I al Spaniei). În anul următor, fiul şi moştenitorul lui Ferdinand, Juan, s-a căsătorit cu Margareta, fiica împăratului Sfântului Imperiu Roman. Alianţele cu

Anglia au fost cimentate în 1489, în Tratatul de la Medina del Campo, prin propunerea de căsătorie a unei alte fiice a lui Ferdinand, Ecaterina, cu moştenitorul tronului Angliei, Arthur. Când Arthur a murit, s-a propus ca Ecaterina să se mărite cu noul moştenitor, viitorul Henric al VIII-lea. Această căsătorie a avut loc în 1509. Însăşi a doua căsătorie a lui Ferdinand, cu nepoata regelui Franţei, Germaine de Foix, a avut loc în 1509, când el căuta sprijin francez împotriva ginerelui său, Filip.

O altă pîrghie a politicii externe a lui Ferdinand era folosirea ambasadorilor. În acest domeniu au fost introduse metode noi. Ferdinand era primul monarh european, în afara conducătorilor statelor italiene, care folosea în mod obişnuit ambasadori rezidenţi. Până atunci ambasadorii şi agenţii rezidenţi fuseseră folosiţi temporar, pentru scopuri anume. În 1490 Spania avea ambasadori rezidenţi în Anglia, Statele Papale (Roma), Burgundia, Sfântul Imperiu Roman, şi Veneţia, statele aliate în mod obişnuit cu Spania. Ambasadorul putea negocia în numele Coroanei Spaniei, putea descoperi informaţii relevante despre ţara în care se afla, şi putea prezenta conducătorului respectiv poziţia Spaniei în legătură cu orice problemă.

La sfârşitul domniei sale Ferdinand se putea mândri cu realizări considerabile în domeniul politicii externe. Istoricul său oficial putea spune, pe bună dreptate:

> Acum, cine nu vede că, deşi titlul imperiului se află în Germania, puterea sa reală este deţinută de către regii spanioli, care, stăpâni peste o mare parte din Italia şi din Insulele Mediteranei, duc război cu Africa şi îşi trimit flotele, navigând după stele, către insulele indienilor şi ale Lumii Noi, unind graniţa de răsărit cu cea de apus a Spaniei şi Africii?

Ferdinand avea toate motivele spre a se felicita. Ambasadorii Spaniei erau pricepuţi şi abili în a dobândi succese prin diplomaţie, cum ar fi redobândirea proviciilor Roussilon şi Cerdagne de la Franţa. Armata lui Ferdinand (şi echipamentul ei) era pe cale să devină forţa cea mai de temut din Europa Occidentală. Teritoriile deţinute de Castilia şi de

Aragon sporiseră în mod considerabil: Granada, Neapole, Navarra, oraşe de-a lungul ţărmului Africii de Nord, Canarele şi America.

Dar deja se întrevedeau câteva viitoare probleme. Existau dificultăţi în a se găsi bani suficienţi pentru păstrarea noilor cuceriri, şi devenea clar că, având atât de multe interese în afara Spaniei, era imposibil să se concentreze asupra vreunuia dintre ele aşa cum se cuvine. Este interesant de speculat ce anume s-ar fi putut realiza în Africa de Nord, de exemplu, dacă atenţia nu s-ar fi îndreptat către Italia.

5. Concluzie

a) Ultimii ani ai domniei

Isabela a murit în 1504, epuizată de oboseala călătoriilor şi de pierderea atâtor copii şi nepoţi, îndeosebi a unicului ei fiu, Juan, şi a fiicei sale favorite, Isabela, regina Portugaliei. Legăturile fragile care legau Aragonul şi Castilia erau ameninţate. Testamentul Isabelei lăsa Castilia celei mai mari dintre fiicele supravieţuitoare, Juana. Aceasta dăduse deja semne de instabilitate mentală şi în testament se menţiona că „în absenţa ei, sau dacă se dovedea nedoritoare sau neputincioasă să guverneze", Ferdinand urma să fie regent. În acest fel ea spera că Ferdinand va păstra un anumit control asupra Castiliei şi că soţului Juanei, Filip de Austria, nu-i va reveni prea multă putere. Filip s-a simţit jignit. În plus, mulţi dintre nobilii castilieni nu au dorit ca Ferdinand să mai aibă un cuvânt de spus în ţara lor. Când Filip şi Juana au sosit în Castilia din Burgundia, Ferdinand s-a dus să-i întâmpine. După o discuţie ostilă, el a acceptat să lase guvernarea pe seama lui Filip şi s-a întors în Aragon. Ferdinand s-a căsătorit cu Germaine de Foix în 1506 şi probabil că spera să aibă un moştenitor, pentru a se evita astfel ca şi Aragonul să ajungă sub stăpânirea Juanei. Se părea că cele două regate se vor despărţi din nou, unul urmând să fie condus de Juana, celălalt de către moştenitorul lui Ferdinand şi al lui Germaine.

Destinul a vrut însă astfel. În 1506, Filip a murit pe neaşteptate şi Juana şi-a pierdut complet minţile ca urmare a pierderii bărbatului necredincios pe care-l iubise atât de mult. Ea a refuzat ca sicriul lui să fie îngropat şi l-a luat cu ea la fortăreaţa de la Tordesillas. Pentru scurt timp, regent a devenit cardinalul Cisneros, şi în conformitate cu testamentul Isabelei, l-a invitat pe Ferdinand să se întoarcă în Castilia. Dorinţa lui Ferdinand de a avea un moştenitor de parte bărbătească nu se realizase. Germaine născuse, într-adevăr, un băiat în 1509, dar care nu a supravieţuit decât câteva ore.

Ferdinand şi-a petrecut mai toţi anii care i-au rămas în Castilia. În1516 a murit. Cisneros a devenit din nou regent, dar de astă dată în numele lui Carol, fiul Juanei şi al lui Filip.

b) Au creat oare Ferdinand şi Isabela o Spanie unită?

O întrebare importantă despre domnia lui Ferdinand şi a Isabelei care i-a pus la încercare pe toţi istoricii acestei perioade este: în ce măsură au reuşit cei doi monerhi să unifice Spania în timpul domniei lor? Există mai multe abordări posibile ale acestei probleme. A existat vreun acord formal între cele două coroane care le-a transformat formal într-una singură? Existau instituţii sau organizaţii care erau comune tuturor regatelor? Sau era vorba de un tip mai vag de unitate, un anumit sentiment al unităţii implicându-i pe cei care trăiau în Castilia şi Aragon?

Se pot da la o parte primele dintre aceste posibile criterii. Niciodată n-a existat vreun acord în conformitate cu care Ferdinand şi Isabela să fie conducătorii unui regat al Spaniei. De fapt, de-abia la sfârşitul secolului al XVII-lea monarhii Castiliei şi ai Aragonului au început să se intituleze regi „ai Spaniilor", şi chiar şi atunci nu exista un temei legal al acestei titulaturi. Contractul de căsătorie arăta, de asemenea, hotărârea celor două regate, îndeosebi a Castiliei, de a-şi păstra identitatea separată.

Al doilea criteriu necesită o investigare mai detaliată, dar şi aici sunt câteva semne ale unei intenţii din partea lui Ferdinand şi a Isabelei de a crea unitate. Inchiziţia a fost introdusă atât în Castilia cât şi în Aragon, iar Consiliul Inchiziţiei era răspuzător pentru activităţile

sale în cele două regate. În afară de acest consiliu, însă, nu mai exista vreun alt consiliu important care să se îngrijească de treburi atât din Castilia cât şi din Aragon. Pentru că Ferdinand îşi petrecea cea mai mare parte a timpului în Castilia, el trebuia să hotărască modul în care urma să fie guvernat Aragonul în absenţa sa. Soluţia nu era un consiliu unit pentru cele două regate, ci un consiliu separat a cărui menire era aceea de a aviza doar în legătură cu treburile Aragonului. Doar în Castilia s-au pus bazele altor organizaţii, precum *Hermandades*. Nu a fost instituit un organ care să se ocupe cu politica externă. Când s-a dobândit un teritoriu adiţional, el a fost atribuit fie Castiliei, fie Aragonului. În acest fel Castilia a dobândit Indiile, iar Aragonului i-a revenit Neapole. Nu se făcea aproape nimic care să aducă unirea economică.

Dacă se caută semne de unire neoficială, se pot găsi mai multe dovezi. Ferdinand şi Isabela au lucrat în mod sigur în strânsă colaborare la nivel personal. Cei doi monarhi au acţionat împreună în privinţa politicii externe, în care trupele şi banii din Castilia sprijineau în general, în mod tradiţional scopurile Aragonului.

Oameni din multe părţi ale celor două regate luptau împreună, cum ar fi războiul de cucerire a Granadei. De obicei exista o atitudine comună în problemele religioase. În ambele regate evreii erau expulzaţi. Totuşi, doar în Castilia musulmanilor li se oferea posibilitatea de a alege între expulzare şi convertire. Castiliana a devenit, treptat, limba dominantă. Dar situaţia nu trebuie exagerată. Mulţi din regatele necastiliene se temeau că unirea cu Castilia ar însemna să îşi piardă identitatea distinctă şi încercau să ia măsuri ca acest lucru să nu se întâmple. Mulţi se simţeau ofensaţi de faptul că cei care primeau majoritatea recompenselor şi funcţiilor pe care le aducea unirea celor două regate erau castilienii. În sfârşit, trebuie amintit că exista o reală posibilitate ca, după moartea Isabelei, cele două regate să o apuce fiecare pe drumul său.

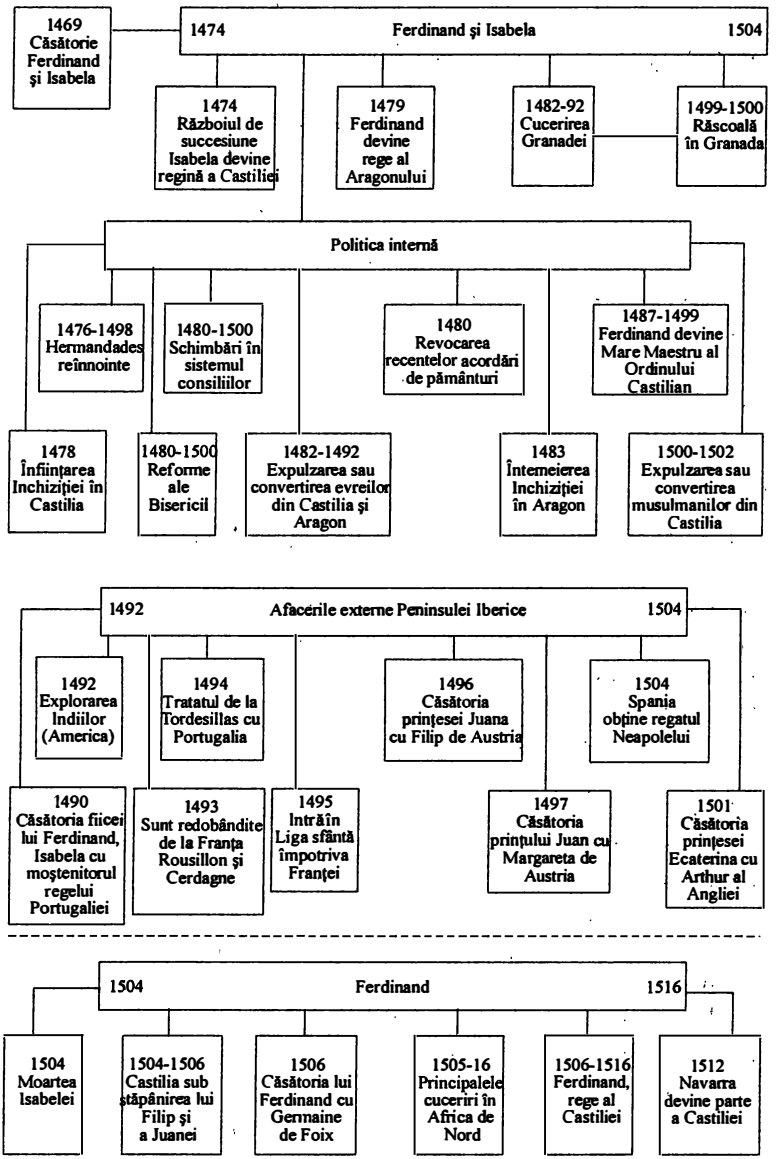
1469 Căsătorie Ferdinand şi Isabela
1474
Ferdinand şi Isabela
1504
1474 Războiul de succesiune Isabela devine regină a Castiliei
1479 Ferdinand devine rege al Aragonului
1482-92 Cucerirea Granadei
1499-1500 Răscoală în Granada
Politica internă
1476-1498 Hermandades reînnoinţe
1480-1500 Schimbări în sistemul consiliilor
1480 Revocarea recentelor acordări de pământuri
1487-1499 Ferdinand devine Mare Maestru al Ordinului Castilian
1478 Înfiinţarea Inchiziţiei în Castilia
1480-1500 Reforme ale Bisericii
1482-1492 Expulzarea sau convertirea evreilor din Castilia şi Aragon
1483 Întemeierea Inchiziţiei în Aragon
1500-1502 Expulzarea sau convertirea musulmanilor din Castilia
1492
Afacerile externe Peninsulei Iberice
1504
1492 Explorarea Indiilor (America)
1494 Tratatul de la Tordesillas cu Portugalia
1496 Căsătoria prinţesei Juana cu Filip de Austria
1504 Spania obţine regatul Neapolelui
1490 Căsătoria fiicei lui Ferdinand, Isabela cu moştenitorul regelui Portugaliei
1493 Sunt redobândite de la Franţa Rousillon şi Cerdagne
1495 Intră în Liga sfântă împotriva Franţei
1497 Căsătoria prinţului Juan cu Margareta de Austria
1501 Căsătoria prinţesei Ecaterina cu Arthur al Angliei
1504
Ferdinand
1516
1504 Moartea Isabelei
1504-1506 Castilia sub stăpânirea lui Filip şi a Juanei
1506 Căsătoria lui Ferdinand cu Germaine de Foix
1505-16 Principalele cuceriri în Africa de Nord
1506-1516 Ferdinand, rege al Castiliei
1512 Navarra devine parte a Castiliei

Rezumat – Spania, 1469-1516

Să luăm notiţe despre „Ferdinand şi Isabela".

Atunci când luaţi notiţe despre acest capitol să aveţi în minte două seturi de întrebări. În ce măsură erau acţiunile lui Ferdinand şi ale Isabelei noi, sau reprezentau ele o continuare a ceea ce se întâmplase înainte de domniile lor? Au avut sau nu acţiunile şi politica dusă de ei drept rezultat unitatea Spaniei?

Următoarele titluri şi subtitluri ar trebui să ofere un cadru adecvat pentru notiţele voastre:

1. Unirea Castiliei şi a Aragonului sub Ferdinand şi Isabela
1.1. Căsătoria lor
1.2. Războiul de succesiune
1.3. Contractul de căsătorie
1.4. În ce măsură au fost aduse împreună economiile celor două regate
2. Cucerirea Granadei (îndeosebi motivele pentru care a avut loc şi urmările)
3. Politica internă
3.1. Stabilirea ordinii (scopuri, implicare personală, *Hermandades*, folosirea unor *corregidores* în oraşe, atitudine faţă de nobili, ordinele militare)
3.2. Finanţe (probleme la începutul domniei, felurile în care cei doi monarhi au obţinut bani)
3.3. Politica religioasă (Inchiziţia, expulzarea evreilor, răscoala musulmanilor în Granada, controlul asupra Bisericii, reforme în cadrul Bisericii); pentru fiecare dintre acestea, daţi atât motivele cât şi urmările politicii respective
4. Începuturile Imperiului de peste mări
4.1. Călătoriile lui Columb
4.2. *Inter Caetara* 1493
4.3. Tratatul de la Tordesillas, 1494
5. Politica externă
5.1. Portugalia
5.2. Extinderea Imperiului (Neapole, Navarra)

5.3. Conflictul cu maurii din Africa de Nord
5.4. Folosirea ambasadorilor
5.5. Evaluarea realizărilor lui Ferdinand în planul politicii externe
6. Concluzie. Au unit Ferdinand şi Isabela Spania?

Să răspundem la întrebări-eseu despre „Ferdinand şi Isabela".

Majoritatea întrebărilor-eseu în legătură cu Ferdinand şi Isabela pe care le veţi întâlni se vor concentra asupra măsurii în care cei doi monarhi au unificat Spania:

„În ce măsură a unificat Spania căsătoria lui Ferdinand cu Isabela?"

„Ce grad de unitate au adus Spaniei Ferdinand şi Isabela?"

„«Unitatea Spaniei sub Ferdinand şi Isabela se baza pe religie». Comentaţi."

La asemenea întrebări nu se poate răspunde printr-o relatare cronologică a domniei. Ar trebui să întocmiţi o listă a factorilor care vor trebui incluşi. Spre a vă ajuta să faceţi acest lucru, folosiţi titlurile de notiţe. Lista probabil că va include aspecte precum politica în domeniul personal, al economiei, justiţiei, a administraţiei, afacerilor externe. Pentru fiecare dintre factorii pe care i-aţi pomenit, înşiraţi exemplele pe care le-aţi putea folosi spre a arăta în ce măsură a fost realizată unitatea. Astfel, la politica în domeniul personal, probabil că veţi include ceva despre capacitatea lui Ferdinand şi a Isabelei de a lucra împreună. Apoi eseul vostru se va ocupa de fiecare dintre factori. În ce fel veţi hotărî în privinţa ordinii în care vă veţi ocupa de factori?

Cea de-a treia întrebare enunţată mai sus este un citat urmat de cuvântul „comentaţi". Nu trebuie să vă lăsaţi înşelaţi şi să credeţi că ar trebui să vă concentraţi doar asupra termenului „religie" inclus în întrebare. Se aşteaptă de la voi să introduceţi, de asemenea, toţi factorii importanţi. Prin urmare, răspunsul vostru trebuie să înceapă cu subiectul religie, dar trebuie să se ocupe şi de alţi factori.

Toate întrebările vă solicită să comentaţi asupra importanţei *relative* a fiecărui factor. Aceasta înseamnă că trebuie să comentaţi cât de semnificativă este contribuţia *fiecărui* factor menţionat la unitatea Spaniei sub Ferdinand şi Isabela.

Ar putea, de asemeni, exista întrebări despre cât de importantă a devenit Spania pe vremea stăpânirii lui Ferdinand şi a Isabelei:

„Comentaţi punctele forte şi slăbiciunile Spaniei în 1516"

Întocmiţi o listă cuprinzând ceea ce consideraţi a fi punctele forte ale Spaniei în 1516. Analizaţi în ce măsură fiecare dintre aspectele menţionate reprezintă un punct forte, pentru cine şi din ce motiv. Există oare vreo „slăbiciune" în „punctele forte" pe care le pomeniţi? Numerotaţi fiecare aspect în ordinea descrescătoare a importanţei, şi ocupaţi-vă în eseul vostru mai întâi de aspectul cel mai important.

Întocmiţi o listă similară a slăbiciunilor. De data aceasta încercaţi să găsiţi puncte forte în slăbiciuni. De exemplu, puterile *Cortes*-urilor Coroanei Aragonului ar putea fi considerate o slăbiciune pentru monarh, dar un punct forte pentru cei care luau parte la *Cortes*.

Acum ar trebui să vă aflaţi în situaţia de a ataca un alt eseu extrem de asemănător:

„În ce măsură a devenit Spania o mare putere până în 1516?"

Veţi include vreo altă informaţie sau comentariu în răspunsul la această întrebare?

Întrebări bazate pe izvoare despre „Ferdinand şi Isabela".

1. Inchiziţia

Citiţi cu atenţie pasajele de la pag. 23-24.

a) În ce fel concordă aceste pasaje şi în ce fel diferă unul de celălalt?
b) Consideraţi autorii celor două pasaje drept autorităţi imparţiale? Motivaţi-vă răspunsul.
c) Cât de convingător socotiţi că este tonul acestor rânduri din scrisoarea lui Ferdinand?

d) Folosind aceste documente şi cunoştinţele pe care le aveţi, explicaţi motivele întemeierii Inchiziţiei de către Ferdinand şi Isabela.

2. Expulzarea evreilor

Citiţi cu atenţie pasajele de la pag. 25-27 şi răspundeţi la următoarele întrebări:

a) În ce măsură explică aceste pasaje antipatia creştinilor faţă de evrei?
b) Comentaţi cât de convingător consideraţi că este tonul şi limbajul fiecăruia dintre cele patru pasaje. Pe care îl socotiţi a fi cel mai credibil? Motivaţi-vă răspunsul.

3. Politica externă

Citiţi cu atenţie extrasele de la pag. 31-32. şi răspundeţi la următoarele întrebări:

a) Ce indică fiecare dintre pasaje în legătură cu motivele interesului lui Ferdinand referitor la Neapole?
b) Explicaţi de ce credeţi că însuşi Ferdinand oferă două motivaţii diferite pentru implicarea sa în Neapole.
c) Folosindu-vă cunoştinţele, precum şi aceste pasaje, explicaţi motivul pentru care Ferdinand s-a implicat în situaţia din Neapole.

CAPITOLUL 3

Carol I, 1516-1556

Noul conducător al Spaniei era străin de țară. Carol era un Burgund şi un Habsburg. Teritoriile sale burgunde constau în Țările de Jos, Luxemburg şi o parte a Burgundiei cunoscută sub numele de Franche-Comté (vezi harta de la pagina 44). Carol s-a născut în februarie 1500 în bogatul oraş comercial Ghent din Țările de Jos, iar şase ani mai târziu, el devenea stăpânitor al Burgundiei, la moartea tatălui său, Filip. Carol era membru al familiei Habsburg prin intermediul tatălui său. El era cel de-al doilea copil provenit din căsătoria cu Juana, cea de-a doua fiică a reginei Isabela şi a regelui Ferdinand, cu Filip I, fiul împăratului Maximilian, şeful familiei Habsburg. Totodată el era moştenitor al proprietăților Habsburgilor din Austria, Tirol şi a unor părți din Germania de Sud.

După moartea tatălui său, mama sa a rămas în Spania, Carol fiind crescut împreună cu trei dintre surorile sale de către iubitoarea sa mătuşă, arhiducesa Margareta de Austria. El a primit o educaţie de prinţ burgund. Tutorele său şef era Adrian de Utrecht, care va deveni ulterior regent şi unul dintre cei mai importanţi consilieri din Spania. De vreme ce Carol era moştenitor al Țărilor de Jos, e posibil ca Adrian să fi pus accent pe istoria familiei sale şi să-i fi insuflat visul de a revendica centrul original al teritoriilor burgunde, ducatul Burgundiei, care fusese acaparat de către Franţa cu un secol în urmă. Chiar şi numele său trebuie să-i fi adus aminte de curajosul şi războinicul său stră-străbunic, Carol Temerarul, duce de Burgundia,care pierise în bătălia din 1477. Carol s-a obişnuit cu un trai luxos, cu veşminte scumpe şi opere de artă, vânători şi turniruri cavalereşti, cu ospeţe şi muzică – toată cultura şi festivităţile care constituiau o trăsătură atât de importantă a curții burgunde.

Imperiul habsburgic al lui Carol V

Ca urmare a morții bunicului său, Ferdinand, în martie 1516, Carol a fost proclamat rege al Aragonului, și rege al Castiliei împreună cu mama sa, Juana. Cu toate acestea, de-abia în septembrie 1517 a plecat către Spania spre a primi jurământul de credință din partea noilor sale regate. Pentru unii istorici, în special pentru cei care scriau în urmă cu câțiva ani, și pentru unii spanioli contemporani, acest lucru dovedea șovăiala sa de a-și asuma noua postură. Părerea majorității istoricilor moderni diferă. Carol nu își putea permite să părăsească Țările de Jos când exista posibilitatea unei invazii franceze. De aceea, înainte de a pleca, trebuiau stabilite niște relații mai bune cu Franța, lucru care s-a făcut prin tratatul de la Noyon din august 1516. În acel moment era liber să plece către Spania.

În unele privințe, Spania semăna foarte mult cu Țările de Jos. Ambele erau alcătuite dintr-o colecție de teritorii care erau unite de stăpânitorul lor doar cu numele, fiecare dintre ele păstrându-și legi și instituții diferite de ale celorlalte. Cu alte cuvinte, ele erau deosebite. Lipsa de festivități și de ceremonial, așa cum fusese Carol obișnuit în Țările de Jos, probabil că a făcut ca Spania să-i pară o țară mai puțin primitoare decât cea pe care o părăsise. În Spania erau proaspete amintirile luptelor cu forțele Islamului. Pentru castilieni, mai ales, interesul lor fusese în Reconquista, în împingerea mai departe a frontierei Spaniei creștine, așa după cum făceau mulți dintre compatrioții lor în Lumea Nouă (America). Ei simțeau o mare mândrie pentru realizările lor și multă antipatie și dezgust pentru străini, printre care îi includeau și pe locuitorii altor zone ale Spaniei. În această țară se născuse și fusese crescut fratele lui Carol, Ferdinand, și mulți spanioli ar fi preferat ca el să fie rege.

Pentru spanioli, noul lor rege era un străin. Un scriitor contemporan ne spune că „printre spanioli, nici un străin nu merită importanță. Ei se laudă că se pricep mai bine decât alții, ceea ce este suficient". Lucrul pe care și-l doreau cel mai mult era un rege care să sprijine interesele și preocupările spaniole; nu cele ale altor teritorii. Carol nu vorbea deloc limba spaniolă și nu fusese niciodată în Spania. Consilierul său principal era un nobil burgund, lordul de Chièvres, Guillaume de Croy, iar la curtea sa se aflau doar câțiva spanioli. În plus, primele sale acțiuni în calitate de rege păreau menite să-i

jignească lui. Ximenez de Cisneros, regentul Spaniei în perioada dintre moartea lui Ferdinand şi sosirea lui Carol, a fost îndepărtat în ciuda modului în care păstrase controlul asupra Spaniei în timpul absenţei lui Carol. Sprijinitorilor burgunzi ai lui Carol li se ofereau favoruri şi importante slujbe în Spania. Chièvres însuşi a dobândit un important post în guvernul Castiliei; Adrian de Utrecht a obţinut episcopia de Tortosa; cea mai mare iritare a fost iscată de acordarea principalei arhiepiscopii a Castiliei, cea din Toledo, nepotului lui Chièvres, Guillaume Jacques de Croy, care avea doar 16 ani. S-au mai făcut şi plângeri în legătură cu banii spanioli care erau trimişi din Spania către curtea burgundă. O cauză suplimentară de nemulţumire a constituit-o alegerea lui Carol ca împărat al Sfântului Imperiu Roman pe data de 28 iunie 1519. Majoritatea spaniolilor au considerat acest fapt drept o modalitate de a-i distrage atenţia lui Carol de la noile sale regate din Spania.

Spre a fi pe deplin acceptat, Carol trebuia mai întâi să fie recunoscut de către diferitele *Cortes*-uri ale noilor regate. *Cortes*-urile din Castilia, ţinute la Valladolid, în 1518, au început prost. Carol fusese atât de prost sfătuit încât alesese un consilier burgund, Jean le Sauvage, în calitate de preşedinte al *Cortes*-urilor. Reprezentanţii oraşelor şi-au exprimat imediat resentimentele şi au protestat împotriva includerii unui străin la o adunare a *Cortes*-urilor lor. Ei i-au mai solicitat lui Carol respectarea legilor şi a privilegiilor din Castilia, administrarea justiţiei, îndepărtarea străinilor din slujba sa, şi învăţarea limbii castiliene. Dar *Cortes*-urile n-aveau putere pentru a-l sili să le accepte dorinţele. Totuşi, Carol a jurat să respecte legile tradiţionale ale Castiliei, aşa cum se obişnuia, iar în schimb i s-a acordat fără condiţii un subsidiu de 600.000 de ducaţi.

În Aragon, Carol trebuia să primească acceptul din partea fiecăruia dintre cele trei *Cortes*-uri separate. *Cortes*-urile din Aragon erau capabile să înfrunte puterea regală decât cele din Castilia dar erau şi mai şovăitoare în a-l recunoaşte pe Carol ca rege, îndeosebi atâta vreme cât trăia mama sa. De-abia în ianuarie 1519 ele au făcut acest lucru, şi i-au aprobat o subvenţie de 200.000 de ducaţi. A fost nevoie de un an întreg pentru a obţine acceptul *Cortes*-urilor din Catalonia, care se întruneau la Barcelona. Şi de această dată au existat obiecţii la

adresa consilierilor săi burgunzi şi cu multă şovăială i-au fost acordaţi 250.000 de ducaţi. Prin urmare întârzierile însemnau că regele Carol nu avea timp să viziteze Valencia, al treilea regat ca importanţă care alcătuia Coroana Aragonului, căci în timp ce se afla la Barcelona, pe 28 iunie 1519, Carol a primit ştirea că fusese ales împărat al Sfântului Imperiu Roman.

Carol avea nevoie de bani pentru a-şi plăti cheltuielile ocazionate de alegerea sa ca împărat. Prin urmare, el a cerut din nou întrunirea *Cortes*-urilor din Castilia, în încercarea de a obţine fondurile necesare. La această adunare s-au exprimat multe dintre preocupările şi temerile spaniolilor. *Cortes*-ul a fost solicitat să se întâlnească la Santiago în martie 1520. Această alegere a locului a creat multă încurcătură. Până atunci un *Cortes* nu se mai întâlnise într-un loc atât de depărtat, iar Santiago nici măcar nu avea dreptul de a trimite reprezentanţi la un *Cortes*. Şi mai multă indignare a fost provocată de faptul că subvenţia anterioară fusese acordată cu mai puţin de trei ani în urmă. Reprezentanţii mai multor oraşe au încercat să obţină discutarea nemulţumirilor înainte de a acorda vreo subvenţie. Nu era deloc surprinzător că acest fapt nu i-a convenit lu Carol. Unii dintre reprezentanţi au fost mituiţi, şi în cele din urmă majoritatea a votat aprobarea subvenţiei. Deşi Carol făcuse multe concesii, incidentul a sporit şi mai mult ostilitatea faţă de el. Aceasta va găsi expresie în revoltele care au izbucnit câţiva ani mai târziu.

1. Răscoala

a) *Comuneros*

Revoltele de după 1520 din Spania marchează un important punct de cotitură al domniei, iar înăbuşirea lor va duce la consolidarea poziţiei lui Carol. Mai importantă a fost cea care a izbucnit în Castilia în mai 1520. Nemulţumirile sporeau de câteva luni, nu numai în Castilia ci pretutindeni în peninsula spaniolă. Deja avuseseră loc câteva izbucniri de violenţă, mai ales în Aragon, înainte de plecarea lui Carol din

Spania pentru încoronarea sa în Germania ca împărat al Sfântului Imperiu Roman. Totuşi, principala ameninţare la adresa poziţiei sale o constituia revolta care izbucnise în Castilia la plecarea sa. Cu toate că mai multe zone ale Castiliei erau afectate, cea mai mare parte a acţiunii a avut loc în centre urbane. Răscoala a izbucnit în Toledo. Acolo, un membru al nobilimii, Juan de Padilla, a preluat comanda, şi s-a format un guvern care reprezenta regele, regina (Juana) şi *comunidad*, indicând că nu era vorba de o revoltă menită a-l înlătura pe rege. Exemplul oraşului Toledo a fost urmat de alte oraşe precum Segovia, Salamanca şi Valladolid, reşedinţa regentului lui Carol, burgundul Adrian de Utrecht. Cei care sprijineau răscoala proveneau mai ales din rândurile micii nobilimi şi a orăşenilor. Toţi par să fi fost indignaţi de plecarea lui Carol din Spania, şi să îi fi urât pe străinii care aveau posturi şi slujbe importante. Existau temeri că, în calitate de parte a Imperiului, ţara lor îşi va pierde identitatea distinctă, iar Carol nu se va mai întoarce. Circulau chiar zvonuri că se vor pune impozite pe botezul copiilor, pe aer şi pe apă!

S-a încercat obţinerea sprijinului reginei Juana, atunci când a fost cucerit Tordesillas, unde era ţinută ostatică. Cu toate că era pregătită să-şi arate sprijinul când s-a întâlnit cu câţiva *comuneros*, ea nu se va angaja în scris de partea răscoalei. Acest refuz i-a lipsit pe conducătorii revoltei de pretenţia de legalitate. Dacă ar fi avut posibilitatea de a spune că încercau să restaureze monarhia de drept, ei ar fi avut un scop clar. Aşa după cum se petrecea lucrurile, ei nu aveau un ţel limpede.

Situaţia începu să se încline în favoarea regelui. Carol însuşi făcuse nişte concesii. Colecţia de subvenţii votate de către *Cortes*-ul din Santiago se oprise, iar doi castilieni i s-au alăturat lui Adrian în calitate de regenţi. Caracterul răscoalei se schimbase. Au existat câteva atacuri asupra proprietăţilor şi s-au revendicat reforme sociale şi economice, cum ar fi diminuarea puterii nobililor şi reducerea impozitelor. Ca urmare, mai mulţi nobili au fost gata să-i sprijine pe regenţi în încercarea de a înăbuşi revolta. S-a constituit o armată regală care i-a învins pe *comuneros* în bătălia de la Villalar în 1512. A fost o înfrângere de proporţii. *Comuneros* au pierdut controlul asupra

celei mai mari părți a nordului Castiliei şi doar Toledo a fost în stare să mai reziste puțin.

La întoarcerea sa în Spania, Carol era în situația de a discuta de pe poziții de forță cu răsculații. Conducătorii au fost executați, dar, în afară de aceasta, a dat dovadă de blândețe şi a urmat o amnistie generală. Coroana şi-a sporit autoritatea asupra oraşelor din Castilia, prin extinderea puterilor de care se bucurau *corregidores*, funcționarii regali care controlau conducerea orășenească. Cele optsprezece oraşe reprezentate anterior în *Cortes* continuau să aibă posibilitatea de a-şi trimite reprezentanți, dar opoziția față de politica Coroanei era slabă şi, cu toate că fiecare rege la începutul domniei jura în continuare să sprijine libertățile şi privilegiile Castiliei, acest lucru a devenit o biată formalitate.

Aceasta nu sprijină părerea anumitor istorici din trecut care considerau înfrângerea suferită de *comuneros* drept înfrângerea guvernării „parlamentare" şi a democrației în Castilia, şi victoria „absolutismului regal". Această opinie ar fi considerată acum prea exagerată. Nu s-a făcut vreo încercare de a reduce puterile existente ale *Cortes*-urilor, nici în Castilia, nici în Aragon. Castilia avea deja câteva mijloace prin care putea atenta la puterile lui Carol în *Cortes*. Rolul nobilimii în guvern, mai ales în guvernul local, continua ca înainte de Villalar. Unii istorici afirmă că autoritatea şi prestigiul nobilimii sporiseră prin contribuția ce şi-o aduseseră la victoria asupra *comuneros*-ilor. Totuşi, au existat plângeri din partea unor membrii ai nobilimii cum că n-au primit recompensele la care se simțeau îndreptățiți după victorie. Unul scria cu amărăciune despre Carol că „nu le oferise nici o *mercedes* [răsplată] celor care luaseră lancea în mână, având ca urmare faptul că Maiestatea Voastră validează propunerea celor care susțin că adevăratul conflict a fost cu nobilii şi cu Maiestatea Voastră". O părere mai general acceptată este cea conform căreia eşecul suferit de *comuneros* a însemnat un eşec al intereselor pur spaniole. Înfrângerea de la Villalar a marcat sfârşitul încercărilor de a împiedica Spania să joace un rol major în cadrul evenimentelor din Europa – un rol pe care Carol era hotărât să-l urmărească şi care va avea consecințe dramatice pentru viitorul Germaniei.

b) Germania

O a doua revoltă a fost, de asemenea înăbuşită. Aceasta izbucnise în Valencia în 1519 şi era mai mult o revoltă socială decât una politică. *Germania* era o frăţie creştină alcătuită din voluntari înarmaţi din clasele mai sărace care fusese instituită spre a apăra coasta Valenciei de piraţii musulmani. Membrii *Germaniei* erau nemulţumiţi mai ales de musulmanii locali şi de puterile nobililor la care erau angajaţi mulţi dintre ei. În regiune s-a declanşat ciuma, iar acest lucru era interpretat de către mulţi drept o pedeapsă pentru că tolerau prezenţa musulmanilor în comunitatea lor. Totodată existau resentimente la adresa privilegiilor nobililor şi a condiţiilor aproape de înfometare în care trăiau mulţi membrii ai *Germaniei*. Alte plângeri fuseseră făcute împotriva lui Carol care amânase de multe ori adunarea *Cortes*-ului din Valencia şi nu părea interesat să rămână în Spania. De aceea, sprijin pentru răscoală se găsea în rândurile unei largi categorii a claselor de jos şi mijlocii – meşteşugarii mai săraci, micii fermieri, ţesătorii şi filatorii de exemplu – dar nu printre nobili sau clerul mai înstărit.

La început violenţa mişcării a fost îndreptată împotriva ţăranilor musulmani din zonele rurale din jurul Valenciei: unii dintre ei au fost ucişi, iar mulţi au fost botezaţi cu forţa, întru credinţa creştină. Datorită faptului că mulţi dintre cei bogaţi părăsiseră Valencia din pricina ciumei, sprijinitorii *Germaniei* erau în stare să ocupe oraşul. Totodată ei au repurtat un succes împotriva unei trupe militare de dimensiuni reduse trimise împotriva lor, care era condusă de nobili şi reprezentanţi ai Coroanei. Mişcarea s-a extins dincolo de oraşul Valencia, incluzând majoritatea celorlalte părţi ale regatului Aragonului,ba chiar luând controlul asupra insulei Majorca. Totuşi, sprijinul a fost pierdut atunci când a apărut un conducător, Vicent Peris, care şi-a incitat partizanii la mai multă violenţă şi la revendicări mai radicale, cum ar fi o împărţire mai largă a pământului. Mulţi membri ai claselor de mijloc, îndeosebi, şi-au retras sprijinul. Ca urmare, au avut de câştigat sprijinitorii Coroanei. Oraşul Valencia a fost recucerit, iar o armată alcătuită din trupe loiale nobililor şi Coroanei învinsese armata nedisciplinată şi prost echipată a *Germa-*

niei, la sfârşitul anului 1521. La scurt timp după această înfrângere, a fost prins şi executat chiar Peris. Rezistenţa a continuat, dar cu mult mai puţin sprijin, până în 1524, când s-au predat celelalte regiuni răsculate. Mulţi dintre rebeli au fost condamnaţi la moarte, altora li s-au dat amenzi şi li s-au confiscat proprietăţile. Prin victoriile sale, nobilimea locală îşi întărise poziţia.

c) Întoarcerea lui Carol în Spania, 1522

Întoarcerea lui Carol în Spania în 1522 şi înăbuşirea revoltelor au marcat o perioadă de calm şi de acceptare din ce în ce mai mare a lui Carol de către spanioli. Nu mai era un băieţel. El arăta şi se comporta ca un rege şi câştigase încredere în el. O descriere a unui om de stat englez din epocă îl consideră

> foarte înţelept şi înţelegând bine treburile sale, sobru şi temperat în vorbire, cu maniere sigure, exprimându-şi cuvintele în mod clar şi semnificativ atunci când vorbeşte.

Lipsa de evenimente majore în istoria internă a Spaniei după cele două revolte importante a fost deseori semnalată. Ea trebuie, într-o anumită măsură, să fie pusă în legătură cu tactul şi înţelepciunea de care a dat dovadă Carol faţă de spanioli. Totodată ar putea însemna că el învăţase din greşelile trecute. Într-un discurs ţinut în 1529, el s-a referit la perioada când a părăsit Spania în 1520 spre a ajunge împărat al Sfântului Imperiu Roman ca la o perioadă în care

> Am fost condus şi guvernat de M. de Chièvres, şi nu eram suficient de matur spre a cunoaşte aceste regate sau suficient de experimentat spre a le guverna. Şi datorită faptului că am plecat imediat spre Flandra, după ce petrecusem foarte puţin timp aici şi, în plus, fiind încă necăsătorit şi lipsit de un moştenitor, nu este surprinzător că au existat scandaluri şi tulburări.

Poate că trăsese învăţăminte de pe urma revendicărilor din timpul revoltei *comuneros*-ilor. Carol era cu siguranţă mai pregătit să fie mult mai „spaniol" la întoarcerea sa din 1522.

Limba vorbită de Carol şi la curtea sa era acum spaniola, sau mai degrabă castiliana. El a contractat o căsătorie populară în 1526, când s-a căsătorit cu verişoara sa Isabela, sora regelui Portugaliei. Existaseră legături tradiţionale între Spania şi Portugalia, mai ales în timpul domniei Isabelei şi a lui Ferdinand, iar Carol urma să o lase pe soţia lui să acţioneze în calitate de regentă în perioadele de absenţă, fiind conştient de faptul că, datorită originii ei portugheze, domnia ei ar fi fost considerată acceptabilă de către supuşii lui spanioli. În anul următor, spre marea sa bucurie, i s-a născut în Castilia primul său copil şi moştenitor, Filip. Spaniolii, îndeosebi castilienii, au început să joace un rol important în guvernare. Din ce în ce mai mulţi spanioli au căpătat slujbe în administraţie, nu numai în Spania, ci şi în alte părţi ale Imperiului. Cucerirea Mexicului în 1521 de către Cortés şi cea a Peru-ului de către Pizarro au dus la dezvoltarea unui imperiu în America care a creat oportunităţi pentru mulţi castilieni.

2. Guvernarea Spaniei

Americile şi Spania constituiau doar o parte a imperiului personal al lui Carol. Consultarea hărţii de la p. 44 oferă o idee a extinderii teritoriilor asupra cărora domnea Carol. În rândul istoricilor diferă părerile referitoare la modul în care considera Carol a fi rolul său în conducerea acestui imperiu. Conform opiniei unor istorici, visul său era o monarhie universală. În 1519 Gattinara, italianul care devenise principalul consilier al lui Carol, i-a scris acestuia:

> ... acum, când Dumnezeu în infinita lui milă v-a ridicat pe Maiestatea Voastră deasupra tuturor Regilor şi Principilor Creştinătăţii, pe o culme a gloriei la care nu mai ajunsese nimeni altcineva înainte cu excepţia puternicului vostru predecesor, Carol cel Mare, vă aflaţi pe calea către o

> Monarhie Universală şi pe punctul de a uni Creştinătatea sub un singur păstor.

Contemporanilor li se părea posibil ca, datorită numărului de teritorii din stăpânirea sa, Carol să devină singurul conducător al tuturor ţărilor creştine:

> Cristos a oferit o ocazie nemaipomenită oamenilor din epoca voastră de a realiza acest ideal, datorită măreţei victorii a Împăratului şi captivităţii Papei.

Dar printre scrierile lui Carol nu se află nimic care să sprijine această opinie. În ele, el pomeneşte continuu despre Casa şi dinastia sa, indicând că acestea aveau o mare importanţă pentru el. De fapt, atunci când se referea la papă şi la cardinali în 1536, el nega că ar fi avut vreo intenţie de a strânge un imperiu universal sub stăpânirea sa:

> Există unii care susţin că eu doresc să stăpânesc lumea, dar atât gândurile cât şi faptele mele demonstrează contrariul.

Se părea că regele Carol nici măcar nu se gândea să pună toate teritoriile asupra cărora domnea sub un control central cu instituţii comune. În orice caz, fiecare dintre teritoriile sale ar fi fost ofensate de o asemenea iniţiativă, iar el în mod sigur era la curent cu acest lucru. Grija faţă de dinastia sa şi nevoia de a-şi apăra teritoriile au fost motivele care l-au făcut să poarte războaie aproape în continuu până la abdicarea sa. În plus, ataşamentul său faţă de catolicism îl împingea la ducerea unor războaie spre a apăra catolicismul de ameninţarea protestantă din ce în ce mai mare din propriul său imperiu şi de musulmanii din afară. Această implicare în atât de multe regiuni ale Europei însemna că rareori se afla Carol în situaţia de se concentra asupra unei singure probleme înainte de a fi chemat să facă faţă alteia. Supuşii săi spanioli, cu toate că nu s-au împăcat vreodată cu responsabilităţile care îl obligau să absenteze din Spania atât de mult timp, au ajuns în general să aibă înţelegere pentru el. În multe dintre

strădaniile sale, bogăţia şi armele spaniole, îndeosebi cele castiliene, erau cele care îl sprijineau.

După reîntoarcerea sa din 1522, Carol a rămas în Spania până în 1529. A fost cea mai lungă perioadă pe care a petrecut-o în vreunul dintre teritoriile sale şi a folosit ocazia spre a încerca să-şi impună autoritatea asupra guvernării regatelor sale de acolo. Ca şi cu alte părţi ale imperiului său, Carol nu a avut în vedere unirea regatelor separate ale Spaniei într-unul singur sau introducerea unei instituţii unice prin intermediul căreia să aibă posibilitatea de a guverna întreaga Spanie. Pe de altă parte, dacă urma să aibă control asupra Spaniei, şi îndeosebi să obţină banii de care avea nevoie pentru diferitele sale întreprinderi, era vital să-şi asigure influenţa asupra administraţiei, mai ales asupra regatului spaniol celui mai bogat dintre toate, Castilia.

a) Consiliile

În acest scop Carol a continuat reformele în domeniul guvernării prin consilii, începute deja de către Ferdinand şi Isabela. Consiliile continuau să fie cea mai importantă caracteristică a sistemului administrativ, fiind alcătuite nu doar din cei mai importanţi nobili, ci în special din *letrados* (vezi pagina 21). În acelaşi timp, trebuiau aduse nişte adausuri şi schimbări sistemului pentru a-i da posibilitatea lui Carol să-şi întărească controlul şi spre a face faţă exigenţelor conducerii unui imperiu aşa de extins ca al său.

Consiliile pot fi împărţite în două mari categorii. Prima era preponderent consultativă, iar cea de-a doua preponderent administrativă. Noul Consiliu al Statului înfiinţat în 1526 intra în prima categorie. Teoretic, scopul său era acela de a-l sfătui pe Carol asupra celor mai importante probleme referitoare la guvernarea Spaniei (şi a Germaniei), şi de a dezbate hotărârile luate de alte consilii. Practic, existenţa sa pe vremea lui Carol avea probabil menirea de a conferi distincţie socială membrilor săi, care erau în mod constant în jurul împăratului. A avut o influenţă politică şi o importanţă administrativă redusă în timpul domniei lui Carol.

Consiliul de Război era cel de-al doilea consiliu consultativ. Şi acesta era format de curând. A luat fiinţă în 1522 şi de obicei avea aceeaşi componenţă ca şi Consiliul Statului, având în plus experţi militari. Responsabilitatea sa consta în coordonarea tuturor problemelor militare referitoare la Coroană.

A doua categorie principală de consilii era formată din cele ce se preocupau de administraţie. Unele dintre acestea aveau grijă de administrarea regiunilor geografice ale imperiului lui Carol, altele aveau funcţii speciale. Consiliul Regal al Castiliei era probabil cel mai important dintre acestea – cel la care făcea referire Carol, denumindu-l „reazemul regatelor mele". El se ocupa de majoritatea afacerilor interne ale Castiliei; juca rol de tribunal, audiind apeluri de la tribunalele inferioare şi îl sfătuia pe rege în multe probleme, mai ales în privinţa relaţiilor cu Portugalia, cu care existau legături tradiţionale. Carol a redus dimensiunile Consiliului şi a inclus mai puţini nobili. Membrii tipici erau clericii şi *letrados*, oameni complet de încredere, dar şi care dovedeau puţină înclinaţie către independenţă.

Consiliul Aragonului îşi asumase deja pe vremea lui Ferdinand multe dintre atributele unei birocraţii moderne. Asemenea Consiliului Castiliei, el se preocupa în special cu administrarea justiţiei, jucând rolul de curte supremă de apel, şi îndeplinea câteva funcţii administrative interne. Funcţionarii săi nu făceau parte din nobilime, ci erau *letrados*. În general Carol respecta tradiţia în conformitate cu care ei trebuiau să provină din cele trei regate ale Aragonului. Excepţie făcea trezorierul, care de-a lungul vieţii lui Carol a fost castilian. Un alt consiliu era Consiliul Indiilor, format în 1524 şi căruia i se încredinţase controlul asupra tuturor problemelor legate de administrarea posesiunilor americane ale Castiliei.

Totodată existau consilii administrative generale care nu erau legate de o anumită zonă geografică. Unul dintre cele mai importante dintre acestea era Consiliul de Finanţe. El a fost iniţial creat în 1522 pentru administrarea finanţelor Castiliei, dar treptat şi-a asumat responsabilităţi pentru toate finanţele lui Carol. Consiliul Suprem şi General al Inchiziţiei era unul dintre puţinele elemente ce legau între

ele toate regatele Spaniei, pentru că se ocupa cu toate problemele de erezie nu doar pe teritoriul Castiliei, ci în toate regatele Spaniei.

Noile consilii erau de folos spre a face exigenţelor crescute ale administrării unui imperiu extins. Totuşi, ele fiinţau doar spre a-l sfătui pe Carol. Ele nu erau răspunzătoare de luarea măsurilor pentru transpunerea în practică a hotărârilor, şi nu aveau funcţionari care să se ocupe de acest lucru.

Eficacitatea guvernării depindea într-o foarte mare măsură de Carol şi de felul în care secretarii săi făceau sistemul să funcţioneze. Organizarea secretariatului era bazată în fiecare regat, cel mai important din Spania fiind cel din Castilia. Aragonul avea deja un secretariat organizat la nivel superior – Cancelaria – pe care Carol l-a păstrat. În Castilia lucrurile stăteau altfel. Secretarii de aici erau răspunzători cu pregătirea ordinelor de zi ale întrunirilor consiliilor; toate documentele regale trebuiau să fi contrasemnate de ei; când sosea coresondenţa, ei erau cei care hotărau dacă trebuia să-i parvină lui Carol sau unuia dintre consilii. De asemenea, ei aveau posibilitatea de a emite decrete regale fără acordul consiliului. Ei aveau posibilitatea de a oferi multe dregătorii. De aceea, puterile lor provocau adesea resentimente, îndeosebi din partea membrilor înşişi ai consiliilor. Totuşi, datorită rapidităţii cu care erau în stare să lucreze, Carol i-a folosit foarte mult. Ca urmare, în timpul domniei sale, puterile lor s-au extins din nou. Cel mai important secretar pentru o bună perioadă a domniei lui Carol a fost Francisco de los Cobos. Biroul său se ocupa de afacerile Castiliei, Portugaliei, a Indiilor, şi începând cu 1530, ale Italiei. Cobos a îmbunătăţit calitatea celor care lucrau în secretariat. De obicei el alegea oameni din rândurile micilor proprietari fără titluri de noblețe care aveau pregătire şi experienţă administrativă şi care proveneau din oraşele mai mici. Ei nu erau fii mai tineri ai nobililor, nici în mod necesar oameni învăţaţi sau care studiaseră la universitate. Cei aleşi de Cobos îi solicitau recompense şi promovări. Astfel, el era în stare să se bazeze pe ei spre a-l sprijini în politica sa.

Totuşi, acest lucru avea şi avantaje şi neajunsuri. Fiind cel mai important mijloc de acces la rege, Cobos primea multe daruri de la cei care doreau să-l vadă pe rege sau să obţină de la el favoruri şi,

asemenea altor secretari, a reuşit să adune o mare avere şi multe proprietăţi funciare. Carol era pregătit să accepte această situaţie căci nu avea îndoieli în privinţa loialităţii personale şi a eficienţei lui Cobos. Pentru Carol, acestea contau mai mult decât preocuparea referitoare la modul în care a făcut Cobos avere. Carol şi-a arătat părerea despre Cobos într-o scrisoare trimisă fiului său:

Cobos îmbătrâneşte şi e mai uşor de manipulat, dar este credincios. În ceea ce-l priveşte, primejdia vine din partea ambiţioasei sale neveste. Nimeni nu ştie atât de multe despre treburile mele ca el, şi vei avea întotdeauna motiv să fii mulţumit de serviciile sale. Dar să nu îl laşi să aibă mai multă influenţă decât am aprobat în instrucţiunile mele. Şi, mai presus de orice, nu ceda vreunei tentaţii cu care te-ar putea el momi;... Cobos este un om foarte bogat, căci lui îi revine foarte mult din impozitele de pe urma turnării lingourilor de aur din Indii, ca şi a minelor de sare şi a altor surse. El consideră aceste lucruri ca fiind privilegiul său personal, dar nu lăsa să se transmită prin moştenire familiei sale. Când voi muri, poate că va fi un bun moment ca aceste drepturi să revină Coroanei. El este foarte talentat în administrarea finanţelor; pentru deplorabila situaţie a veniturilor noastre sunt de vină împrejurările, nu el.

Spre a preîntâmpina corupţia excesivă, era important ca regele Carol să nu depindă complet de secretarii săi. El a încercat să nu lase niciodată o problemă în întregime în mâinile slujitorilor săi. El intenţiona să joace un rol personal în abordarea oricărui aspect. Câteodată le scria el însuşi miniştrilor şi ambasadorilor, nelăsându-i pe secretarii săi să facă acest lucru, şi s-au păstrat scrisori adnotate cu propria sa mână.

b) *Cortes*-urile

Cortes-urile fiecărui regat spaniol reprezentau un focar de posibilă rezistenţă pentru Carol. Dar ele nu aveau posibilitatea de a face legi.

Ele puteau doar să-i prezinte petiţii regelui, care le asculta sau nu. Singura armă importantă pe care o aveau era capacitatea de a vota sau de a refuza acordarea de bani sub formă de subvenţii (un *servicio*) şi de a accepta noi impozite.

Cele trei *Cortes*-uri ale Aragonului aveau o îndelungată tradiţie de independenţă şi de drepturi asupra impozitării (vezi pagina 7). Carol a solicitat întrunirea *Cortes*-urilor generale ale reprezentanţilor celor trei regate, de şase ori în timpul domniei sale, dar, cu toate că se întruneau în acelaşi loc, Monzon, fiecare îşi ţineau şedinţele separat şi trebuiau abordate separat. În plus, *Cortes*-urile regionale s-au întrunit de două ori în Catalonia şi câte o dată în Aragon şi Valencia. Dar nu prea merita ca regele Carol să-şi piardă mult timp spre a-i convinge pe reprezentanţi să-i dea bani, căci chiar şi atunci când acceptau un *servicio* era vorba de o sumă mică, iar o treime din ea trebuia cheltuită în scopuri interne. Acest lucru însemna că erau disponibile sume mici pentru scopul principal în virtutea căruia Carol făcuse solicitarea – finanţarea războaielor sale. Aşadar nu e surprizător că aceste *Cortes*-uri nu au fost convocate prea des.

Mai multe fonduri se puteau obţine mai uşor din alte părţi, mai ales din Castilia. *Cortes*-urile castiliene aveau în mod tradiţional mai puţine prerogative decât cele din Aragon şi votau subvenţiile pentru Carol înainte de a discuta alte probleme. De obicei ele erau compuse doar din reprezentanţii celor optsprezece oraşe care aveau dreptul să se întâlnească acolo, nu şi din membri ai nobilimii sau ai clerului. Pe timpul domniei lui Carol, *Cortes*-urile s-au întrunit de cincisprezece ori, îndeosebi spre a vota sumele de bani de care Carol avea o atât de disperată nevoie. Mai devreme, la întrunirea din 1523 de la Valladolid, s-a făcut o încercare de a discuta problemele politice generale înainte de a se acorda impozitele, dar Carol a avut o atitudine fermă:

Ieri v-am cerut fonduri; astăzi vă cer sfatul. Ce vă pare a fi mai bine: să-mi acordaţi *servicio* pe dată, eu promiţându-vă că nu mă voi despărţi de voi decât după ce v-am dat replica şi v-am oferit tot ceea ce-mi cereţi, şi voi face acest lucru din proprie iniţiativă; sau să răspund mai întâi la petiţia pe care mi-o aduceţi şi să se spună că fac acesta pentru a pune

mâna pe *servicio*? Ştiţi că a existat obiceiul de a mi se acorda întâi aceasta; aşa s-a procedat pe vremea predecesorilor mei regali... De ce vreţi să faceţi înovaţii o dată cu domnia mea? Şi pentru că la această necesitate am fost constrâns datorită multor neajunsuri, voi, ca nişte supuşi cumsecade şi loiali, le veţi remedia făcându-vă datoria aşa cum trag nădejde că o veţi face.

El spunea clar că mai întâi trebuie acordate impozitele şi că de-abia după aceea *Cortes*-urile vor avea libertatea de a discuta alte probleme.

O parte a motivaţiei pentru lipsa de putere a *Cortes*-urilor castiliene era cea conform căreia doar optsprezece oraşe erau în stare să trimită reprezentanţii (câte doi de fiecare), iar acestea nu reprezentau toate regiunile regatului. În plus, de obicei nobilimea şi clerul nu erau chemate. Totuşi, în 1527, Carol avea o disperată nevoie de bani pentru campania împotriva turcilor din Europa răsăriteană şi dorea ca nobilii şi clerul să-i acorde o subvenţie specială. În acest scop, el a cerut o întrunire a *Cortes*-urilor Generale. Dar atât nobilii cât şi clericii s-au temut că un atare precedent va echivala cu o pierdere a dreptului lor de a fi exceptaţi de la impozitare, drept pentru care Carol nu a obţinut nimic altceva decât nişte donaţii private din partea membrilor clerului. Nobilii şi clerul au fost de asemenea convocaţi la *Cortes* la Toledo în 1538, când Carol avea din nou nevoie de bani. De data aceasta nu numai din cauza campaniei duse în Germania, Africa de Nord şi Franţa, şi a celei intenţionate împotriva turcilor, ci totodată spre a face faţă cheltuielilor ordinare ale guvernării. Carol solicita acum un nou impozit, pe hrană, *sisa*. Era limpede că un astfel de impozit trebuia plătit de către toţi locuitorii Castiliei, nobili şi clerici, precum şi de restul populaţiei. Din nou nobilii au refuzat. Carol şi-a dat seama că nu mai avea rost să continuie şi a dizolvat *Cortes*-urile.

Deşi Carol nu a reuşit să obţină contribuţii de la elementele mai bogate din Castilia, el a fost în stare să capete acordul reprezentanţilor oraşelor spre a aduna majoritatea fondurilor pe care le ceruse. Faptul că ei nu aveau prea multă putere spre a i le refuza lui Carol este ilustrat parţial prin felul în care *Cortes*-urile din 1544 au solicitat să

nu fie convocate mai des de o dată la trei ani „din cauza costurilor şi cheltuielilor foarte mari". Se pare că ei recunosc implicit că ştiau că nu puteau face altceva decât să accepte ceea ce dorea Carol.

Istoricii au dezbătut dacă pe vremea lui Carol a avut loc sau nu o revoluţie în evoluţia guvernării. În mod sigur maşinăria administrativă trebuia să se dezvolte spre a face faţă solicitărilor sporite ale guvernării. Dar, în mod sigur, sistemul consiliilor exista deja în Spania; Carol nu făcuse altceva decâ să-l îmbunătăţească şi să-l adapteze nevoilor sale. Consiliile de Stat şi de Război reprezentau ambele nişte creaţii noi, dar alte consilii erau în mod mult mai clar legate de ceea ce făcuse înainte. O dată cu extinderea teritoriilor aflate sub stăpânirea lui Carol, numărul consiliilor teritoriale a crescut în consecinţă. Şi acestea priveau îndărăt către domniile trecute, fiind organizate pe structura Consiliului Aragonului înfiinţat pe vremea lui Ferdinand. Originea consiliilor administrative poate fi descoperită în domniile anterioare. Totuşi, o singură schimbare majoră a fost că pe vremea lui Carol secretarii de talia lui Cobos au început să aibă puteri şi statut extinse.

Alte instrumente ale guvernării au rămas asemănătoare celor care dispăruseră înainte. Membrii familiei lui Carol erau numiţi guvernatori sau viceregi în importante ţări ale imperiului. În continuare nu exista o capitală fixă, deşi o mare parte a administraţiei era făcută în Valladolid. Asemenea bunicilor săi, Ferdinand şi Isabela, Carol era tot timpul în mişcare, însoţit de către secretarii şi consilierii săi. Puterile *Cortes*-urilor atât în Castilia cât şi în cele trei regate ale Aragonului rămâneau neschimbate. În administraţia locală Coroana trebuia să se bazeze în continuare pe nobili şi pe alte persoane care erau respectate în localităţi. Schimbările care au avut loc cu adevărat erau importante, dar ele nu au constituit o revoluţie în adevăratul sens al cuvântului.

c) Finanţele

Lipsa de bani a reprezentat întotdeauna motivul prinicipal al lui Carol pentru convocarea unui *Cortes*-urilor, şi pe parcursul domniei sale el a întâmpinat dificultăţi în a-şi satisface necesităţile financiare. Poziţia financiară a Coroanei nu fusese puternică atunci când devenise el rege. S-a înrăutăţit în primii ani ai domniei sale ca urmare a lăcomiei

suitei sale burgunde şi a cheltuielilor ocazionate de alegerea imperială. Încă din 1523 el afirma că datoriile guvernării în Castilia „se ridică la o sumă cu mult mai mare decât cea provenită din venituri", într-o perioadă în care întregul venit în perspectivă de pe anul următor fusese deja cheltuit. Responsabilităţile sale în calitate de împărat au dus la o cerere enormă de bani – ducerea războaielor în secolul al XVI-lea devenise foarte scumpă. În plus de aceasta mai era costul întreţinerii Casei sale regale. Costul ceremonialului de la Curte sporise considerabil în comparaţie cu costul din vremea Isabelei şi a lui Ferdinand, căci Carol îl făcuse să semene mai mult cu cel al curţii burgunde cu care fusese obişnuit. Trebuiau găsiţi bani spre a face faţă salariilor pentru noile slujbe create, cum ar fi cea de gentilom al curţii, şi pentru cumpărarea de bijuterii şi opere de artă. Toate acestea se ridicau la aproximativ o zecime din venitul Coroanei.

Banii veneau din toate părţile imperiului lui Carol. Fiecare regiune trebuia să se autofinanţeze şi, în plus, să sprijine necesităţile generale ale imperiului. Cheltuielile cu ocazia încoronării imperiale au fost plătite în principal de Castilia; la sfârşitul domniei sale Ţările de Jos au avut contribuţia majoră în ceea ce priveşte războaiele contra Franţei; iar plata pentru armatele care apărau Viena de turci în 1532 provenea din imperiu. Totuşi, de obicei, se şovăia atunci când banii colectaţi urmau să fie cheltuiţi pe altceva decât pentru nevoile ţării din care proveneau. Doar banii colectaţi din Castilia erau folosiţi în mod regulat pentru cheltuielile generale ale imperiului.

Tot Castilia era cea care a contribuit cu cea mai mare parte a venitului de care beneficia Carol din Spania. *Cortes*-urile au opus o slabă rezistenţă la majorarea impozitelor. În orice caz majoritatea impozitelor erau indirecte şi nu personale şi puteau fi strânse fără a fi nevoie de aprobarea *Cortes*-urilor. Cel mai important între ele era *alcabala* – impozitul pe vânzări – pe care trebuia să-l plătească toată lumea, indiferent de venit. În 1534 s-a susţinut că acesta ar trebui să fie o sumă fixă şi, datorită inflaţiei continue, valoarea sa în termeni reali a scăzut treptat. Dintre alte impozite indirecte, doar taxele vamale aduceau o contribuţie preţioasă. Carol nu a reuşit să obţină nici un impozit nou. Totuşi el a stabilit dreptul Coroanei de a primi *servicio*, acordat de către *Cortes*-urile castiliene, în mod regulat.

Această situaţie era în parte urmarea înfrângerii *comuneros*-ilor şi în parte se datora sporirii puterii regale în oraşele în care Coroana era capabilă să influenţeze selectarea reprezentanţilor pentru *Cortes*. Spre a obţine şi mai mult din avuţia ţării Carol trebuia să aibă posibilitatea de a impozita mai mult grupurile sociale mai bogate din regatul său îndeosebi nobilimea care plătea impozite puţine. Sarcina impozitului direct a revenit doar unei secţiuni a Castiliei, clasa de jos şi cea mijlocie. Eşecul creşterii impozitelor celor bogaţi însemna că trebuia să se mulţumească cu împrumuturile. Acest lucru era făcut parţial prin intermediul vânzării de *juros*, obligaţiuni cu o rată fixă a dobânzii, dobânda plătibilă fiind încredinţată unei surse specifice de venit ordinar. Însă, pentru că se făceau din ce în ce mai multe împrumuturi, din ce în ce mai puţin din venitul ordinar revenea direct Coroanei.

În afară de Castilia, Coroana spaniolă avea trei surse de venit. În primul rând era Aragonul. Dar constituţia de acolo nu permitea o sporire a impozitelor. În orice caz, în vremea domniei lui Carol Aragonul nu a fost suficient de puternic din punct de vedere economic spre a avea posibilitatea de a-i oferi un ajutor financiar substanţial.

În al doilea rând era Biserica. Deşi în teorie ea nu trebuia să plătească impozite, în practică dădea foarte mulţi bani. Papa i-a permis lui Carol să primească un procent din venitul global al Bisericii Spaniole. În 1532, au fost strânşi în acest fel 372.000 de ducaţi şi în 1551 suma a atins 500.000 de ducaţi. O altă sursă de venit era *cruzada*, o contribuţie specială plătită atât de mireni cât şi de clerici care, între 1523 şi 1554, au strâns în medie 121.000 de ducaţi pe an. Banii strânşi astfel reprezentau aproximativ un sfert din venitul regal. Coroana câştigase deja de pe vremea lui Ferdinand şi a Isabelei controlul asupra ordinelor cavalereşti militare, iar în 1523 Papa declarase că ele aparţineau pentru vecie Coroanei. Totuşi, în parte ca urmare a împrumuturilor pe care le primise Carol de la casa bancară germană a Fugger-ilor pentru costul alegerii imperiale, venitul provenit de la aceste ordine militare se ducea acolo, în loc să ajungă la Coroană. Pe lângă venitul anual, Biserica oferea de asemeni din când în când daruri de bani. Alte surse de fonduri care mergeau de la Biserică la Coroană includeau venitul episcopiilor între moartea unui episcop şi numirea succesorului său.

Cea de-a treia sursă de venituri o reprezenta bogăţia care ajungea în Castilia, mai cu seamă după 1530, din America. Aceasta părea să fie soluţia problemelor financiare ale Spaniei. În mod sigur, sumele erau mari. Între 1534 şi 1540, încasările anuale medii erau de 324.000 de ducaţi, între 1540 şi 1545, 382.000 de ducaţi, iar între 1551 şi 1555 – 871.000 de ducaţi. Coroana era îndreptăţită la venituri din impozite, taxe vamale, tribut indian şi, lucrul cel mai important, o cincime din cantitatea totală de metale preţioase extrase din mine. Nu poate fi nici o îndoială că venitul din America aducea o contribuţie vitală la finanţele lui Carol, dar nu a oferit soluţia pentru toate problemele sale financiare. Chiar şi fără vreo returnare a împrumuturilor, era nevoie de un milion de ducaţi pentru venitul ordinar. În plus faţă de aceasta, erau cheltuielile în care s-a implicat Carol prin politica sa externă – doar campania din Metz din 1552 costa peste două milioane de ducaţi.

Problemele lui Carol referitoare la finanţe erau de asemenea natură încât, în 1552, el a început să recurgă la alte măsuri spre a încerca să strângă bani, măsuri care urmau să facă şi mai dificilă administrarea eficientă a finanţelor ţării. A avut loc vânzarea slujbelor publice, care a împiedicat promovarea oamenilor în conformitate cu priceperea lor. De asemeni s-au pus în vânzare certificate de nobleţe, ceea ce a diminuat şi mai mult mărimea populaţiei plătitoare de impozit şi a sporit sarcina pe umerii celor care plăteau impozit.

Singura modalitate prin care Carol şi-ar fi putut îmbunătăţi situaţia financiară era aceea de a pune capăt războaielor scumpe. Iar el simţea că nu poate face acest lucru.

d) Protestantismul

Războaiele pe care le purta Carol le includeau şi pe cele împotriva protestanţilor în Europa. Totuşi, dacă el avusese un succes limitat în apărarea credinţei catolice împotriva protestantismului în Sfântul Imperiu Roman, situaţia era cu totul alta în peninsulă. Orice semne de protestantism au fost rapid eliminate. În perioada de după 1520 două grupuri au fost considerate ca susţinând opinii eretice şi au fost asociate protestantismului. Unul dintre acestea erau iluminiştii, iar

celălalt erasmiştii. Iluminismul începuse în rândurile unui grup de călugări şi era o formă de misticism. Iluminiştii credeau că se pot pune în legătură directă, personală cu Dumnezeu şi, asemenea protestanţilor, erau de părere că operele caritabile sunt nefolositoare. Inchiziţia îi persecuta pe membrii oricărui grup descoperit şi condamna ideile lor ca fiind eretice. Mai multă importanţă aveau erasmiştii, care erau partizanii filosofului burgund Erasm. La început ideile lor au fost bine receptate în Spania şi au câştigat mulţi sprijinitori influenţi, atât la curte cât şi în cadrul universităţilor. Însuşi Carol a dovedit interes în activitatea lor. Totuşi, spre anul 1530 erasmismul devenise asociat protestantismului şi partizanii săi au început să fie persecutaţi de Inchiziţie. În zece ani, fusese aproape complet anihilat în Spania. În jurul anului 1550 au fost descoperite câteva cazuri izolate de protestanţi autentici, dar care au fost reprimate cu uşurinţă.

S-au luat măsuri spre a bloca pătrunderea din exterior în peninsulă a ideilor protestante. A fost introdusă cenzura şi cel care aducea în Spania cărţi fără a avea licenţă primea pedepse severe. Acest lucru a fost urmat de propriul Index al Cărţilor al Inchiziţiei Spaniole, prin care anumite lucrări erau supuse total sau parţial prohibiţiei. Filip al II-lea a continuat politica tatălui său când s-a întors în Spania ca rege, după abdicarea lui Carol în 1556 (vezi pag. 72). Pe viitor spaniolii vor avea voie să studieze doar în Spania sau la câteva colegii individuale din străinătate.

Efectele acestei politici au fost îndelung dezbătute. Unii istorici susţin că ea a dus la o izolare completă a Spaniei de ideile din restul Europei. Aşa ceva nu s-a petrecut complet, însă, şi este îndoielnic că va fi avut vreun efect contrar important asupra dezvoltării culturii Spaniei din acea perioadă. Cu siguranţă nu pare să fi stopat înflorirea literaturii originale şi creatoare şi a operelor de artă de-a lungul următorilor o sută de ani.

Cât de reuşită a fost deci guvernarea lui Carol în Spania? Spre a răspunde la această întrebare, trebuie să ne amintim că el nu era doar rege al Spaniei. Spania reprezenta doar unul dintre teritoriile asupra cărora guverna, şi ceea ce se întâmpla în alte părţi ale imperiului său avea în mod frecvent implicaţii pentru politica pe care-o urma el în

Spania. Fiind un conducător al atât de multor regate şi state din Europa, Carol intra deseori în conflict cu alte puteri, îndeosebi Franţa. O povară suplimentară pentru el era poziţia sa de împărat al Sfântului Imperiu Roman. Acest fapt i-a adus responsabilităţi ca principal apărător al credinţei romano-catolice. Atât împotriva ameninţării crescânde a protestantismului cât şi împotriva puternicului Imperiu Turc. Conflictele însemnau de multe ori război care la rândul lui solicita imens finanţele sale.

Unul din scopurile principale ale lui Carol în conducerea Spaniei era prin urmare acela de a obţine banii necesari spre a duce numeroasele războaie în care era implicat. În plus, el era hotărât să-şi asigure o poziţie sigură de conducător al Spaniei şi să protejeze poziţia romano-catolicismului aici. „Exterminaţi erezia, ca să nu prindă rădăcini şi să răstoarne statul şi ordinea socială" erau ordinele date regenţilor pe care îi lăsase să guverneze Spania în timpul numeroaselor sale absenţe. Pentru cele trei scopuri existau multe lucruri pentru care Carol putea fi stisfăcut. După revoltele *comuneros*-ilor şi ale membrilor *Germaniei* el a întâmpinat o opoziţie slabă la politica sa şi nu au fost vizibile semne de nemulţumire pe parcursul restului domniei sale. În administraţie au fost făcute schimbări spre a se îmbunătăţi nivelul de eficienţă în guvernarea regatelor spaniole, cu toate că lipsa de mijloace spre a-şi pune hotărârile în practică probabil că a stânjenit încercările sale de a fi un conducător eficient. Castilia contribuia mult la resursele de care avea el nevoie spre a face faţă cererilor crescute ale imperiului său. În plus, politica religioasă a lui Carol a fost mai reuşită în Spania decât în restul imperiului. În 1525 toţi musulmanii din regatul Aragonului trebuiau să devină creştini sau să părăsească ţara. Ameninţarea protestantismului în Spania a fost anihilată rapid şi complet. În teorie, cel puţin, toţi locuitorii Spaniei erau romano-catolici, cu toate că rămâneau suspiciuni că evreii convertiţi şi musulmanii erau creştini doar cu numele.

Cu toate că au persistat anumite nemulţumiri, supuşii lui Carol se împăcaseră în general cu stăpânirea sa. În Castilia, mai ales, nobilii cei mai influenţi jucau în continuare un rol important în guvernare şi la curtea regală – chiar dacă existau nemulţumiri surde referitoare la costurile crescânde ale celei din urmă. În regatele non-castiliene

exista satisfacţia că regele Carol era pregătit să le respecte legile şi privilegiile specifice, cu toate că existau anumite resentimente la adresa numărului de posturi şi de recompense care erau rezervate castilienilor. Cei care probabil erau cei mai nemulţumiţi erau contribuabilii castilieni (mai ales cei din zonele agricole mai sărace), care trebuiau să plătească impozite din ce în ce mai mari. Dar după revoltele din perioada anului 1520, aceştia erau ţinuţi sub control de către nobilii şi clericii care nu plăteau impozite.

În vreme ce Carol era relativ satisfăcut de realizările sale în calitate de rege în Spania, istoricii care şi-au îndreptat atenţia către această perioadă, cu avantajul faptului de a vedea mai clar urmările acţiunilor lui Carol – sau lipsa lor – au avut tendinţa de a fi mai critici. S-au adus obiecţii majore în domeniul finanţelor. Cu toate că nici unul dintre războaiele lui Carol nu a avut loc în Spania, regatele trebuiau să furnizeze o mare parte din banii necesari purtării acestor războaie. Costul era atât de ridicat încât fiul lui Carol a trebuit să declare faliment la începutul domniei sale în 1556. Nevoia lui Carol de bani l-a făcut totodată să ceară împrumuturi de la bancheri străini şi să folosească drept garanţie viitoarele venituri ale Castiliei.

Ceea ce avut drept urmare faptul că bancherii străini au început să aibă din ce în ce mai mult control asupra venitului regal din Castilia. Carol ipoteca viitorul de dragul prezentului. El avea sentimentul că acest lucru era cerut de apărarea romano-catolicismului dar, de fapt o mare parte din banii strânşi prin împrumuturi era folosită spre a alimenta rivalitatea sa dinastică cu regele Franţei.

Totodată au existat critici la adresa măsurilor luate de Carol spre a se asigura că Spania nu va fi deschisă ideilor străine adesea eretice. O listă de cărţi interzise – Indexul Spaniol – a fost publicată mai întâi în 1547. Guvernul controla ce cărţi aveau aprobare să intre în Spania, şi era nevoie de licenţe pentru tipărirea oricărei cărţi sau manuscris. Într-un sens, acest lucru putea fi considerat un succes, datorită faptului că astfel era apărată în mod efectiv credinţa catolică, dar mai mulţi istorici au considerat politica aceasta ca fiind dăunătoare pentru cultura spaniolă – literatura, artele şi ştiinţa ei – prin izolarea ei de cultura restului Europei. Alţi istorici susţin că acestă politică avea un efect redus.

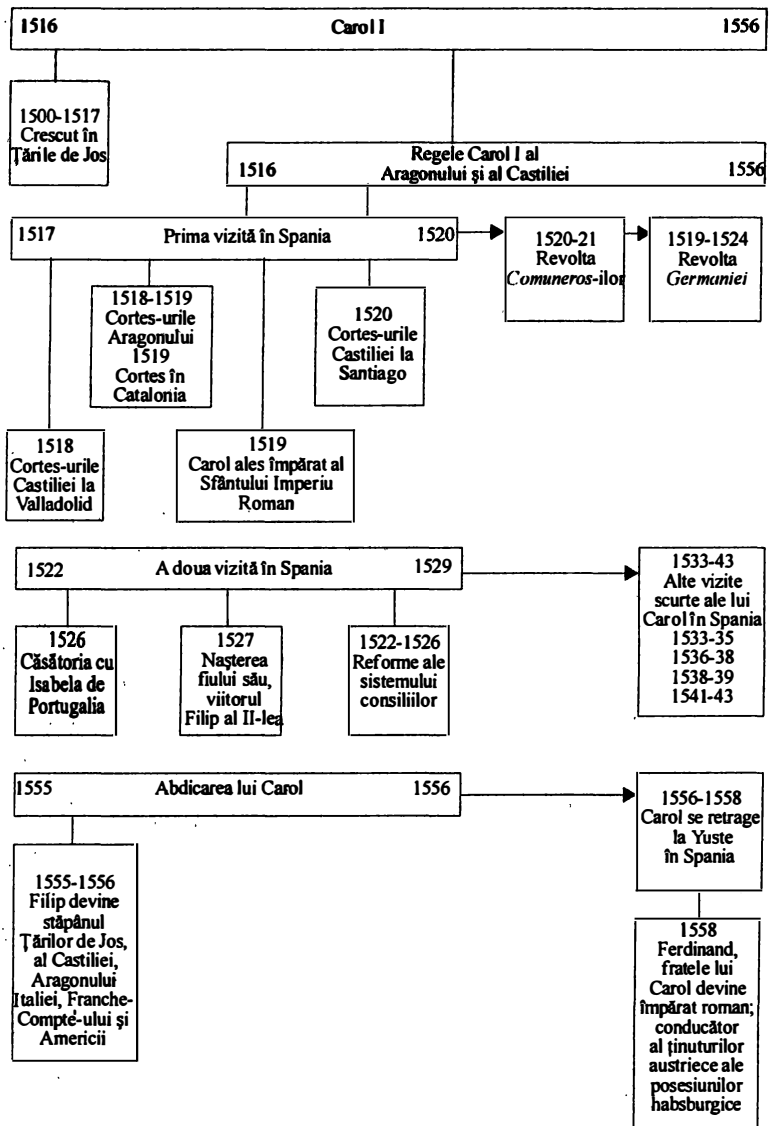

Rezumat – Carol I, 1516 – 1556

La o analiză finală, totuşi, având în vedere condiţiile şi constrângerile în care acţiona şi lua deciziile Carol, trebuie spus că, în general, domnia sa a fost încununată de succes în Spania, dacă nu şi în restul imperiului său.

***Să luăm notiţe despre** „Carol I, 1516 - 1556".*

Acest capitol prezintă principalele caracteristici ale guvernării lui Carol în Spania. Trebuie să luaţi notiţe generale despre ceea ce a făcut el, dar nu foarte detaliat, pentru că de obicei povestirea nu este necesară pentru acest capitol. Concentraţi-vă asupra motivelor sale şi, acolo unde sunt relevante, asupra urmărilor acţiunilor sale. Ar trebui să vă gândiţi cu grijă la gradul de reuşită al lui Carol, de exemplu în ce privinţe a avut el succes şi în ce privinţe n-a avut?

Următoarele titluri şi subtitluri ar trebui să ofere un cadru pentru notiţele voastre:

1. Probleme în momentul în care a ajuns rege. (Pentru fiecare din următoarele subsecţiuni gândiţi-vă îndeosebi „în ce fel a creat acest lucru probleme pentru Carol?")

1.1. Educaţia burgundă a lui Carol
1.2. Atitudinea spaniolilor faţă de Carol
1.3. Carol recunoscut ca rege faţă de *Cortes*
1.4. Carol devine împărat al Sfântului Imperiu Roman

2. Carol pune bazele stăpânirii sale în Spania. (Pentru fiecare dintre acţiunile sale gândiţi-vă în special la felul în care Carol a reuşit să-şi consolideze rolul în Spania.)

2.1. Înfrângerea revoltei *comuneros*-ilor
2.2. Înfrângerea *Germaniei*
2.3. Spaniolii ajung să accepte stăpânirea sa

3. Guvernarea Spaniei. (Pentru fiecare dintre subsecţiuni concentraţi-vă asupra gradului în care Carol a avut control şi a reuşit să realizeze ceea ce şi-a dorit.)

3.1. Atitudinea lui Carol faţă de guvernarea imperiului său
3.2. Consiliile

3.3. *Cortes*-urile
3.4. Situația financiară a lui Carol
3.5. Atitudinea față de protestantism

***Să răspundem la întrebări-eseu despre** „Carol I, 1516-1556".*

Veți întâlni puține întrebări-eseu care se referă doar la Carol I și la Spania. De obicei întrebările se ocupă de Spania în calitate de parte a imperiului și caută cunoașterea unor aspecte precum:

a) problemele cărora trebuia să le facă față Carol în Spania
b) metodele pe care le-a folosit Carol în Spania
c) gradul de reușită a lui Carol
d) problemele pe care Carol le-a lăsat moștenire fiului său Filip al II-lea

Tipul de întrebare care se întâlnește deseori referitor la Carol I și Spania este:

„Cât de mult succes a avut Carol I în calitate de rege al Spaniei?"

Dacă v-ați luat notițele așa cum s-a sugerat, ar trebui deja să fi identificat mai multe aspecte care au relevanță pentru această întrebare. Întocmiți o listă cu ele. Veți avea probabil o listă formată din aproximativ cinci puncte. Asigurați-vă că aveți suficient material spre a scrie câte un paragraf pentru fiecare.

Când redactați acest tip de eseu, câteodată este cel mai simplu să dați mai întâi informația faptică în fiecare paragraf și să terminați *fiecare* paragraf cu comentariile voastre referitoare la gradul de reușită al politicii lui Carol. Pentru fiecare problematică aleasă probabil că vor exista anumite aspecte în care Carol a reușit și altele în care nu a avut succes. Comentați-le și pe unele și pe celelalte. După aceea ar trebui să scrieți câteva propoziții chiar la final, dând un rezumat global al reușitei sau nereușitei lui Carol. Exprimați-vă aici propriile păreri, dacă aveți așa ceva.

Totuși, există șanse să iasă un eseu mult mai eficace prin adoptarea unei abordări mai dificile. Acest lucru implică scrierea

unui eseu în două părţi. O parte grupează toate aspectele succesului său; cealaltă se ocupă de nereuşite. Un paragraf de încheiere explică dacă au fost mai multe reuşite decât eşecuri sau invers.

Întrebări bazate pe izvoare despre „Carol I, 1516-1556".

1. Caracterul lui Carol.

Citiţi cu atenţie pasajele de la p. 39 şi răspundeţi la următoarele întrebări:

a) Ce aflaţi despre firea lui Carol din aceste două pasaje?
b) Ce exemple pot fi date spre a ilustra validitatea a ceea ce spune Carol despre sine însuşi în 1520?
c) Cum s-au schimbat intenţiile politice ale lui Carol până în 1529?
d) Ce avantaje sau dezavantaje există pentru istoricul care foloseşte cele două tipuri de surse date aici?

2. Părerile lui Carol despre Imperiu

Citiţi cu atenţie pasajele de la p. 52-53 şi răspundeţi la următoarele întrebări:

a) În ce fel diferă aceste pasaje în privinţa a ceea ce au de spus despre guvernarea imperiului?
b) Comentaţi tonul şi limbajul folosit în fiecare.
c) Cât de realist consideraţi că este sfatul oferit lui Carol de către Gattinara?
d) Folosindu-vă cunoaştinţele, în ce măsură socotiţi că, în ultimul pasaj, Carol emite un enunţ adevărat?

3. Carol I despre Cobos

Citiţi cu atenţie pasajele de la p. 57 şi răspundeţi la următoarele întrebări:

a) Ce aflaţi din acest pasaj despre personalitatea şi aptitudinile lui Cobos?

b) În ce fel îl sfătuieşte Carol I pe Filip să fie prudent în relaţiile sale cu Cobos?
c) Credeţi că este de bun simţ ca un rege al epocii să dea un astfel de sfat? Motivaţi-vă răspunsul.
d) Ce alte tipuri de dovezi aţi căuta dacă aţi fi un istoric care încearcă să construiască o imagine mai completă a lui Cobos?

CAPITOLUL 4

Filip al II-lea, 1556-1598

1. Prima perioadă a vieții și caracterul său

Filip al II-lea, singurul fiu al lui Carol I, s-a născut în 1527. Spre deosebire de tatăl său, a fost crescut și educat în Spania. Prin urmare, încă de la naștere legătura sa cu Spania a fost mult mai strânsă decât cu altă parte a teritoriilor peste care va cârmui. Cu toate că tutorii săi îi predau materii precum matematică, latină, greacă, arhitectură și istorie, nu s-au făcut eforturi pentru a-l învăța limbi străine moderne. Acest lucru se va dovedi un handicap pentru Filip, care vorbea doar castiliana. În cele din urmă el a ajuns să înțeleagă portugheza, franceza și italiana, dar nu avea curajul să le vorbească din cauza pronunției sale proaste – un neajuns important pentru un stăpânitor al unui imperiu în care se vorbeau mai multe limbi.

Asemenea altor principi, el a fost învățat obișnuitele noțiuni de scrimă, vânătoare și luptă de turnir, dar, cu toate că-i făcea plăcere să călărească, pare să se fi desfătat cel mai mult dansând, cântând la chitară și ascultând muzică. Era un avid colecționar și cititor de cărți, îndeosebi a celor de natură religioasă. Totodată era interesat de studiul naturii și de cunoașterea amănunțită a păsărilor, florilor și copacilor.

Ca fire, Filip pare să o fi moștenit pe mama lui, Isabela, și nu pe tatăl său. În public era rezervat și demn, conștient de poziția sa și dovedea un bun control al emoțiilor. Ambasadorii venețieni relatau în mod variat despre el ca fiind:

1 cu pielea albă și blond, cu o alcătuire fizică plăcută, cu o buză care atârnă puțin... Prin fire este foarte apatic, dar

impunător. Îi ascultă pe ceilalți cu răbdare... își rostește răspunsurile cu un zâmbet amiabil. Are o memorie bună și este extrem de Evlavios...Îi plac tihna și singurătatea, mai ales vara... Nu este în termeni familiari cu nici unul dintre slujitorii săi, nici măcar cu cei mai în vârstă și cei mai apropiați, și păstrează tot timpul o gravitate potrivită cu demnitatea sa regală.

În viața sa particulară, însă, el arăta afecțiune față de rudele apropiate și de prieteni, așa cum reiese din scrisorile pe care le scria celor două fiice ale sale în timp ce se afla în Portugalia.El se întreabă în mai multe scrisori dacă fetele au grijă de tânărul lor frate, Diego:

Cred că va fi reușit să scrie scrisorile colorate; de aceea vă trimit altele... și mai am câteva. Aveți grijă să se ocupe cu scrierea lor, dar încetul cu încetul, ca să nu se obosească, iar câteodată lăsați-l să le copieze. În felul acesta va învăța mai mult și sper că astfel va avea un scris frumos.

Filip dovedește că e neliniștit la gândul că fiica sa cea mai mică, Catalina, ar putea fi speriată de urmările variolei:

> Sora ta și contele îmi scriu că nu vei avea urme, adică cicatrici; celelalte nu contează; se temeau că ar putea fi una lângă nas... dar dacă există doar câteva, după cum doresc, în acest caz nu există nici o problemă.

Nici instrucția politică nu era neglijată. Cu toate că tatăl său era deseori plecat din Spania, și prin urmare nu se afla personal spre a-l sfătui, el i-a trimis mai multe scrisori lui Filip spre a-l călăuzi în privința îndatoririlor sale în calitate de conducător. Ele conțineau sfaturi pe care Filip urma să încerce a le urma în viață. Mai presus de orice, scria tatăl său, el trebuia să fie:

un prieten al justiției. Dă-le poruncă servitorilor tăi să nu fie mânați de pasiune sau prejudecată, cu atât mai puțin de

daruri... Atitudinea ta să fie calmă şi rezervată. Să nu spui nimic la mânie. Fii uşor abordabil şi dă dovadă de maniere plăcute. [Filip nu trebuia să aibă în nimeni încredere deplină] Să nu depinzi de nimeni altcineva decât de tine însuţi. Caută să fii sigur de toţi, dar nu te baza pe nimeni în mod exclusiv.

Când ai nedumeriri, ai încredere tot timpul în Creatorul tău. Singura ta grijă să fie El [Dumnezeu].

De la vârsta de 12 ani, Filip participa la întrunirile consiliilor regale. La începutul anului 1543 el a fost numit regent în Spania în absenţa lui Carol şi a deţinut această poziţie până în 1548. De-abia atunci a vizitat alte regiuni ale imperiului, care vor face parte din moştenirea sa, pentru a-i vedea şi a fi văzut de viitorii săi supuşi. O vizită scurtă în Italia a fost urmată de una mai lungă în Ţările de Jos. Încrederea lui Carol în capacităţile fiului său spori. Scrisorile sale arată cum începe să-i ceară lui Filip părerea despre diverse probleme politice. În 1555, în cadrul unei mişcătoare ceremonii ce avea loc la Bruxelles, Carol, epuizat de responsabilităţile sale de împărat, a avut puterea de a abdica în favoarea fiului său în Ţările de Jos şi Franche-Comté, Castilia, Aragon şi Indii. Pentru Filip, principele „care posedă multe calităţi lăudabile", venise vremea să preia ştafeta.

2. Guvernarea Spaniei

Felul în care a abordat Filip guvernarea regatelor sale era foarte diferit de cel al tatălui său. El era mult mai puţin umblăreţ decât Carol. Prefera să stea într-un singur loc, să nu circule înconjurat de secretarii şi consilierii săi, ceea ce nu considera a fi o metodă eficace de guvernare. „A călători prin regate nu este nici folositor, nici cuviincios", îi scria el propriului său fiu, viitorul Filip al III-lea. El a stabilit o capitală permanentă la Madrid, şi rareori vizita vreunul din teritoriile sale în afara Spaniei. De asemeni, spre deosebire de tatăl său, el prefera să comunice în scris cu funcţionarii săi, şi nu prin conversaţii faţă în faţă.

Filip era hotărât să afle tot ceea ce se petrecea în imperiul său şi să se ocupe singur de toate problemele legate de guvernare. Toate documentele importante trebuiau să ajungă la el spre a fi citite şi semnate. Deseori scria comentarii pe marginea lor, cu scrisul lui foarte fin. Adoptarea unor asemenea metode a creat probleme majore.

Cantitatea de material scris era enormă şi, în ciuda capacităţii sale de a-şi aminti bine de materialul faptic şi a atitudinii sale conştiincioase faţă de muncă, el nu avea posibilitatea de a face faţă eficient fiecărei probleme care i se supunea atenţiei. E îndoielnic că oricare altă fiinţă umană ar fi putut face acest lucru. Există înregistrarea relatării unei zile în timpul domniei sale, când a citit şi a semnat patru sute de documente separate. Nici măcar acest ritm de lucru nu era suficient şi câteodată trebuia să renunţe datorită oboselii ochilor sau a epuizării fizice. Ni-l putem imagina luptându-se să rămână treaz în timp ce scria:

1 Tocmai mi s-a înmânat acest al doilea pachet de documente de la tine. Nu am nici vremea, nici puterea să-l parcurg, drept pentru care îl voi deschide de-abia mâine. E deja ora zece şi nu am cinat încă. Biroul meu este plin de documente pentru
5 mâine, pentru că acum nu mai pot să mă ocup de nici unul.

Lucrând în acest fel, însemna că Filip era, teoretic, singura persoană care avea o cunoaştere completă despre o anumită problemă care necesita o soluţionare. Nimeni nu avea aşa de multă informaţie ca el. Consilierii şi funcţionarii erau la curent doar cu anumite aspecte ale problemei. Acest lucru însemna că ei puteau oferi sfaturi doar în baza cunoştinţelor lor limitate. Lipsa de timp şi de energie pentru investigarea completă a unei probleme făcea posibil ca Filip să ia decizii greşite. Era un fapt pe care cei care lucrau în imediata sa apropiere îl conştientizau perfect:

1 Maiestatea Sa face greşeli şi va continua să facă greşeli în multe privinţe pentru că le discută cu persoane diferite, o dată cu una, altă dată cu alta, ascunzând ceva unui slujitor şi dezvăluindu-i acel ceva altuia. Prin urmare nu e de mirare că
5 sunt luate hotărâri diferite şi chiar contradictorii.

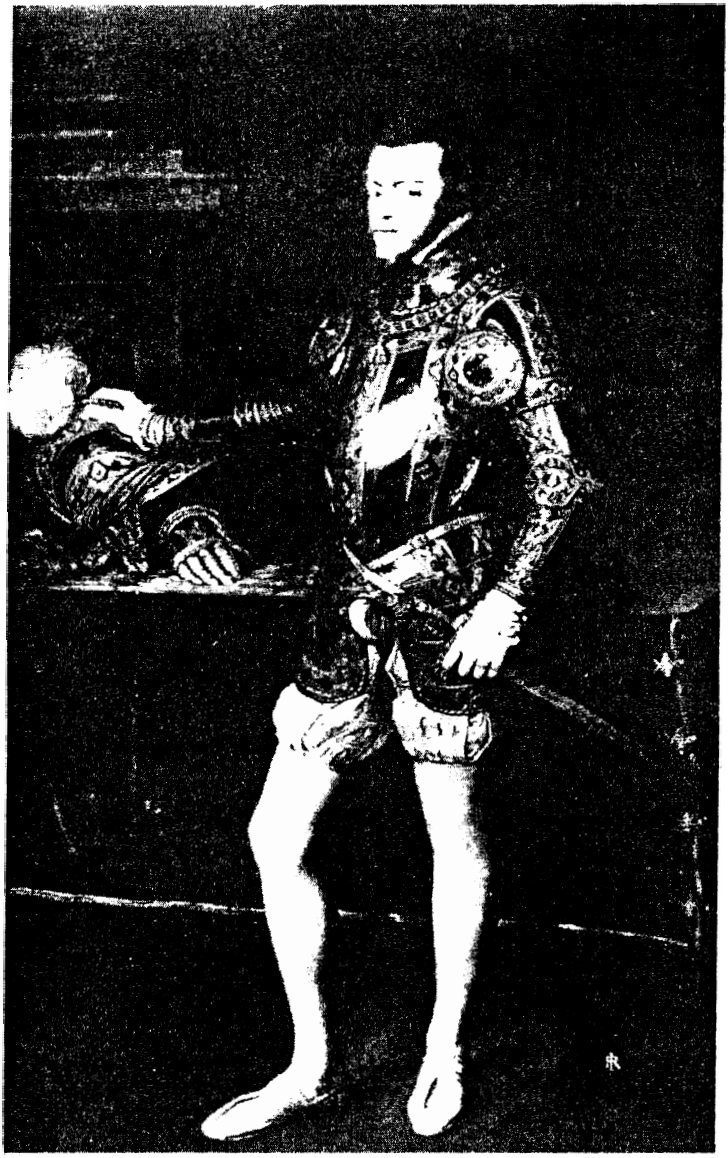

Portretul lui Filip al II-lea.

Dorința lui Filip de a se ocupa el însuși de toate problemele importante echivala cu mari întârzieri în comunicarea cu părțile mai distante ale imperiului. Era nevoie de cel puțin două săptămâni pentru ca mesajele să călătorească de la Madrid la Bruxelles, în Țările de Jos, sau la Milano în Italia, și cel puțin încă două săptămâni spre a primi un răspuns. Două luni reprezentau un interval scurt de timp pentru ca o scrisoare să ajungă în Mexic. Între momentul în care erau trimise mesajele și cel în care erau primite răspunsurile, era foarte posibil să se fi schimbat deja circumstanțele în legătură cu care luase Filip o decizie și să fie nevoie de noi ordine. Totuși, în momentul în care o acțiune era pusă în mișcare, era foarte greu, dacă nu cumva imposibil, să fie modificată în replică la noile circumstanțe. Problema comunicării în interiorul unui imperiu atât de vast precum cel pe care îl poseda Filip era sursa multor dificultăți.

Dacă acest sistem de lucru avea atât de multe neajunsuri, de ce îl folosea Filip? Răspunsul cel mai evident este acela că Filip era extrem de conștiincios, vrând să facă ceea ce e mai bine pentru poporul pe care-l conducea. El își închipuia că nu poate face acest lucru decât acordând o atenție personală fiecărei probleme. O altă explicație ar putea fi aceea că Filip dorea să chibzuiască în voie înaintea luării hotărârilor datorită faptului că nu avea în nimeni încredere deplină. Sfatul dat de tatăl său și propria sa experiență l-au făcut să ezite în a avea încredere deplină în cineva. Filip a dovedit la moartea unuia dintre sfetnicii săi că avea sentimentul că îl lăsase să aibă prea multă putere, „Am considerat că era înțelept să încredințez multe probleme legate de biroul meu regal lui... Și poate că existau motive solide spre a face acest lucru la vremea respectivă. Dar experiența a arătat că nu e bine; și deși ar însemna ca eu să lucrez mai puțin și să am mai mult timp liber, nu sunt de părere că această stare trebuie să continuie." Nevoia de a chibzui asupra unei probleme pe perioada de timp pe care Filip deseori o petrecea pentru rezolvarea ei a fost socotită de către alții, din când în când, drept un indiciu al unei incapacități de a lua decizii. Cu siguranță că numirea lui Requesens în calitate de guvernator al Țărilor de Jos de către Filip indică faptul că era incapabil să se hotărască. Timp de zece luni de la numirea sa, Requesens nu a știut dacă era guvernator permanent sau temporar sau

ce anume trebuia să facă acolo. Totuşi, Filip putea acţiona decisiv în anumite ocazii, aşa cum s-a întâmplat în timpul evenimentelor care au dus la numirea sa în calitate de rege al Portugaliei (vezi p. 89-92).

Ca rege, Filip a fost silit să se sprijine din plin pe sfaturile pe care le primea. De aceea el încerca să îmbunătăţească atât calitatea cât şi cantitatea informaţiei pe care îşi întemeia deciziile. Guvernarea a devenit mai centralizată în anumite privinţe. În 1561 toate birourile guvernării centrale erau situate la Madrid. A fost creat un depozit pentru documentele guvernului, în aşa fel încât se putea apela la el mai uşor atunci când era nevoie.

Sistemul de consilii continua să funcţioneze, dar cu modificări. Consiliul de Stat, care era consiliul principal în mod oficial, continua să fie un for în care importanţi nobili castilieni puteau oferi sfaturi regelui, cu toate că se pare că n-avea o putere prea mare. Un veneţian scria în 1557:

> La curte, părerea despre acest consiliu este aceea că nu reprezintă sursa unor sfaturi, deliberări şi realizări care să contribuie la onoarea şi avantajul unui rege... căci s-ar părea că nu există reguli scrise sau obiceiuri spre a face ordine în deliberările sau hotărârile sale, iar faptul de a fi membru nu este nici convenabil, nici onorant; iar rezultatul este un declin al vitalităţii discuţiilor sale.

La curte, părerea despre acest consiliu este aceea că nu reprezintă sursa unor sfaturi, deliberări şi realizări care să contribuie la onoarea şi avantajul unui rege... căci s-ar părea că nu există reguli scrise sau obiceiuri pentru a face ordine în deliberările sau hotărârile sale, iar faptul de a fi membru nu este nici convenabil, nici onorant; iar rezultatul este un declin al vitalităţii discuţiilor sale.

Consiliile regale erau mai importante. Ele au fost reorganizate în încercarea de a deveni mai eficiente. Fiecare dintre ele trebuia să se întrunească în mod regulat la date fixe în zile fixe. Au fost create cinci consilii noi, inclusiv un Consiliu al Italiei şi un Consiliu al Portugaliei.

Pentru că Filip rareori lua parte la consilii, el îşi folosea foarte mult secretarii. Aceştia aveau o importanţă vitală. Ei serveau drept

intermediari între Filip şi consilii, ducând *consultas* (rapoartele care rezumau ceea ce s-a petrecut la fiecare întrunire a consiliilor) la rege şi transmiţând consiliului punctul de vedere al regelui. De afacerile de rutină se ocupau secretarii regali ordinari, care erau repartizaţi câte unul la fiecare consiliu regional. Dar toate documentele şi solicitările importante care ajungeau la curte erau parcurse personal de către Filip şi de secretarul său principal.

Pe măsură ce regele înainta în vârstă, îi lua din ce în ce mai mult timp să rezolve treburile din ce în ce mai numeroase. De aceea, structura guvernării a fost schimbată în anumite privinţe după 1580. A fost iniţiat un sistem de *juntas* (comitete neoficiale). Acestea trebuiau să discute şi să-l sfătuiască pe rege asupra anumitor probleme. Ele nu erau nişte organisme permanente. Unele puteau dura câteva săptămâni, altele o perioadă mai îndelungată. Cei care luau parte la juntas erau slujbaşi şi funcţionari despre care se ştia că sunt bine informaţi în privinţa problemei în discuţie. Chiar şi în juntas exista un grup intern, alcătuit din rege, trei dintre sfetnicii cei mai apropiaţi, în al căror cuvânt se putea încrede pe deplin, şi secretarul său particular, care, vreme de mulţi ani, a fost harnicul, loialul şi indispensabilul Mateo Vázquez. Acest grup era denumit Junta Nopţii din cauza momentului în care se întrunea de obicei, spre a discuta despre problemele zilei şi probabil pentru a hotărî politica. Vázquez constituia o figură cheie pentru buna funcţionare a sistemului. Pe lângă statutul său din Junta Nopţii, el îndeplinea totodată rolul de coordonator al activităţii tuturor celorlalte juntas.

Problemele financiare îl vor urmări pe Filip la fel ca şi pe tatăl său. Moştenind o grea datorie de la acesta, Filip n-a avut încotro şi a oprit plata tuturor datoriilor sale în ianuarie 1557. Totuşi, el nu îşi va putea permite să-şi anuleze complet datoriile. Dacă ar fi făcut acest lucru, puţini bancheri ar fi acceptat să-i mai împrumute bani pe viitor. El a ajuns la o înţelegere cu creditorii săi, în conformitate cu care urma să-şi achite datoriile vechi la o rată mai mică a dobânzii; continuând să primească noi împrumuturi. Ceea ce însemna că bancherii străini care îi împrumutau bani, mai ales cei din Germania şi Genova, erau pregătiţi să continuie a trimite banii în oricare parte a imperiului lui

Filip li s-ar fi cerut. Fără această facilitate, Filip ar fi întâmpinat dificultăţi considerabile în plata armatelor sale.

La slabul debut financiar se adăuga şi faptul că teritoriile lui Filip, asemenea celorlalte din Europa epocii, sufereau de pe urma inflaţiei. Prin urmare, el trebuia să găsească fonduri din ce în ce mai însemnate spre a achita atât cheltuielile ordinare ale guvernării cît şi costul războaielor, care solicitau din greu venitul său.

Pentru a face faţă acestor necesităţi financiare, Filip ar fi putut fie să-şi reducă cheltuielile, să-şi sporească venitul, sau să ia cu împrumut. El a încercat toate cele trei variante. A făcut eforturi spre a diminua cheltuielile casei sale, unde a avut oarecare succes. Totuşi, costul casei sale era mic în comparaţie cu cel al purtării războaielor. Necesităţile armatei şi ale flotei erau din ce în ce mai scumpe. Nu numai că trebuiau făcute plăţi pentru trupele care luptau, dar trebuiau găsiţi bani pentru o largă gamă de materiale şi echipamente, îndeosebi pentru flotă. Doar în aceste domenii s-ar fi putut face economii semnificative, dar Filip nu era pregătit de acest lucru.

Filip a avut mai mult succes în sporirea venitului său, cel puţin în Castilia şi Americi. Fiecare parte a imperiului trebuia să strângă bani suficienţi pentru propriile necesităţi. În plus, regele putea, în teorie, să ceară bani spre a satisface nevoile mai generale care vizau imperiul în întregul său. Dar majoritatea teritoriilor sale întâmpinau dificultăţi în strângerea banilor chiar pentru propriile lor necesităţi. Ţările de Jos, care îi oferiseră tatălui său, Carol, o mare parte din venituri, nu mai aveau posibilitatea de a face aşa ceva pe vremea lui Filip. Din momentul în care o parte din Ţările de Jos se revoltaseră împotriva stăpânirii sale, erau necesare din ce în ce mai multe resurse spre a se încerca potolirea tulburărilor de acolo. El putea conta doar pe Castilia şi pe Americi spre a obţine mai mult.

În Castilia locuitorii nu puteau face mare lucru pentru a-l împiedica pe Filip să strângă câţi bani dorea. El avea posibilitatea de a obţine subsidii de la *Cortes* la intervale regulate şi fără mare dificultate. *Alcabala* (impozitul pe vânzări) a crescut în timpul domniei sale. Nivelul la care a urcat a fost dublu, apoi triplu.

După eşecul Armadei în 1588 împotriva Angliei, *Cortes*-urile castiliene a fost de acord cu un impozit denumit *millones* (o taxă

vamală pe articole ca vin, ulei, oţet, care erau cumpărate în mod regulat de către toată lumea). Ele trebuiau plătite de fiecare, indiferent de venit. Deloc surprinzător, faptul că trebuia plătit pe articole zilnice însemna că devenise cel mai nepopular dintre toate impozitele din Castilia.

Încasările de pe urma taxelor vamale au crescut. Au fost impuse noi taxe vamale şi au crescut dările pe sare, un articol esenţial. Filip a redobândit de asemeni controlul asupra vămilor, ceea ce însemna că taxele vamale erau primite direct de către Coroană, în loc de a fi strânse de perceptori, care păstrau un procent important din ceea ce strângeau.

Totodată biserica şi-a sporit contribuţia. Cel mai important venit din această sursă era *cruzada.* Aceasta era o ofrandă de bani plătită pentru lupta împotriva turcilor. În schimb, donatorul primea beneficii spirituale, inclusiv iertarea păcatelor. *Cruzada* a continuat să fie plătită regulat, iar cantitatea strânsă s-a dublat în timpul domniei lui Filip. Existentul *subsidio* (un impozit pe chirii, pământuri şi alte forme de venit) şi zeciuiala regală au sporit de asemeni beneficiul. În plus, în 1567, a fost acordat de către papă un nou impozit. Acesta era *excusado,* o taxă pe proprietatea fiecărei parohii.

Filip a fost deosebit de norocos cu Indiile, din care venitul său anual a crescut de patru ori între 1560-1600. La sfârşitul secolului, veniturile din India reprezentau aproximativ 20% din venitul total al Coroanei. Ceea ce nu era atât de mult pe cât păreau a-şi închipui unii contemporani. Filip primea o sumă asemănătoare din diverse surse bisericeşti şi mai mult din taxele percepute în Castilia. Dar dădea un ajutor considerabil la sporirea venitului său în vederea plăţii războaielor în care era implicată Spania.

De asemeni, Filip a încercat să ia măsuri ca să primească integral venitul care i se datora. Departamentele financiare ale guvernării au fost reorganizate în încercarea de a deveni mai eficiente. S-au făcut eforturi spre a-i opri pe cei din slujbele publice să dobândească o cantitate excesivă de răsplată financiară. Într-o perioadă în care asemenea slujbe erau prost plătite, era acceptabilă o anumită cantitate de corupţie şi mită. Însă, nimeni nu avea dreptul de a primi sume mari în acest fel.

Totuşi nu existau venituri suficiente pentru ca Filip să-şi poată acoperi cheltuielile. El a încercat, fără a înregistra vreodată un succes complet, să umple golul prin împrumuturi. Ca urmare, el a lăsat moştenitorilor săi datorii pe termen lung de aproximativ 60 de milioane de ducaţi – cam de trei ori datoria pe care a moştenit-o el însuşi.

3. Imperiul

Filip nu a moştenit tot teritoriul pe care îl deţinuse tatăl lui. Titlul de împărat al Sfântului Imperiu Roman şi posesiunile familiei Habsburg îi reveniseră lui Ferdinand, fratele lui Carol şi familiei sale. Dar, în timpul domniei sale, proprietăţile lui Filip vor spori în dimensiuni, mai ales peste mări, creând un imperiu cu centrul în Spania. Nu numai că imperiul spaniol de peste mări a crescut considerabil ca dimensiune, dar prin moştenirea Portugaliei, el a dobândit şi vastul imperiu portughez.

Filip îşi vizualiza imperiul din perspectiva Madridului. El nu avea dovezi de primă mână despre ceea ce petrecea. Trebuia să se bazeze pe ceea ce i se spunea, fie de către locuitorii diferitelor regiuni care vizitau Madridul, fie prin rapoarte, care îi erau date de către proprii săi consilieri sau de reprezentanţii din diferite teritorii. Acest lucru însemna deseori că el obţinea doar o singură opinie despre ceea ce se petrecea în vreo parte a imperiului său, care în mod frecvent era inexactă şi inactuală în momentul în care o privea el.

Deseori ne vine greu să înţelegem, privind îndărăt către secolul al XVI-lea din perspectiva secolului XX, cât de mult contau religia şi credinţelele religioase. Ele nu pot fi deosebite de consideraţiile politice. Puţini conducători s-au gândit chiar să permită practicarea mai multor religii pe teritoriile lor. De aceea, nu era nimic neobişnuit în hotărârea lui Filip ca în imperiul pe care îl stăpânea să existe o singură religie – cea romano-catolică:

> Mai degrabă mi-aş pierde toate proprietăţile şi o sută de vieţi dacă le-aş avea, decât să sufere religia şi slujba Domnului fie şi cea mai mică pagubă, pentru că nu doresc să fiu conducătorul ereticilor.

Romano-catolicismul trebuia apărat nu numai de protestantism, ci şi de ameninţarea Islamului. Apărarea împotriva uneia şi a celeilalte era fundamentală pentru politica lui Filip, aşa cum fusese şi pentru cea a tatălui său.

În afară de apărarea religiei, celălalt scop important al lui Filip în conducerea imperiului său era acela de a păstra control asupra tuturor teritoriilor sale. El era hotărât să apere interesele familiei şi dinastiei sale şi să ofere succesorului său moştenirea neştirbită.

Ţările de Jos erau vulnerabile. Ele se aflau în apropierea fortăreţelor puterii protestante din Anglia (începând cu 1558) şi din statele luterane din Germania. La sud şi despărţindu-le pe acestea de Spania se afla Franţa, inamicul tradiţional al Spaniei.

Pentru a apăra Ţările de Jos, Filip trebuia să apere drumurile care le legau de Spania atât pe mare cât şi pe uscat (vezi harta de la p. 44). Ruta maritimă era în mod frecvent dificilă, chiar şi pe timp de pace, atât datorită condiţiilor meteorologice, cât şi piraţilor. De aceea ruta de uscat, „Drumul Spaniol", care pornea de la Genova, trebuia ţinută deschisă tot timpul. Aceasta însemna că Filip trebuia să asigure relaţii bune cu acei conducători pe al căror teritoriu trecea acest drum. Nevoia de finanţe însemna totodată că trebuia avută o grijă deosebită spre a exista siguranţa că flotele încărcate cu comori din America erau în stare să parcurgă fără primejdii drumul peste Atlantic. O a treia zonă majoră de vulnerabilitate o constituia Mediterana, unde exista o intensă rivalitate cu turcii. Păstrarea acestor rute maritime în Mediterana şi a posesiunilor sale din zonă, mai ales în Italia, a reprezentat preocuparea cea mai importantă a lui Filip la începutul domniei.

Câteodată se uită că în chiar interiorul Peninsulei Iberice exista o considerabilă preocupare în legătură cu securitatea. Existau temeri în privinţa romano-catolicismului şi preocupare pentru „puritatea credinţei". *Moriscos* şi *conversos* erau ţinuţi mereu sub observaţie spre a fi împiedicaţi să se întoarcă la vreunul dintre aspectele fostei lor credinţe şi spre a se lua măsuri ca protestantismul să nu pătrundă în peninsulă. Ţara nu era considerată la adăpost de atacurile militare. În 1590 secretarul de război era preocupat de

> starea jalnică a monarhiei, pentru care singurul remediu şi unica nădejde este fortificarea Gibraltarului, a Perpignan-ului, a Navarrei şi a celorlalte frontiere... şi înconjurarea Madridului cu fortăreţe, rugându-ne la Dumnezeu să ne lase timp, şi în mila sa să nu ne pedepsească pentru păcatele noastre...

a) Indiile

Alte extinderi ale teritoriilor pe care le stăpânea Filip au avut loc în exteriorul Europei. În America de Sud, conchistadorii spanioli au avansat în sud din Paraguay şi s-au stabilit la Buenos Aires în 1580. În Asia, în 1565 au fost cucerite fără prea mare opoziţie Filipinele, numite astfel după Filip. La acestea s-a adăugat în 1580 întregul imperiu de peste mări al Portugaliei (vezi paginile 89-92).

Filip depindea de primirea bogăţiilor care proveneau din Indii, în principal sub formă de argint, de asemeni ca taxe vamale şi venit din anumite monopoluri ale coroanei, cum ar fi vânzarea de cărţi de joc. Ulterior pe parcursul domniei, *alcabala* a fost introdusă atât în Mexic cât şi în Peru. Era în mod clar important ca argintul să ajungă cu bine în Europa, cu toate că acest lucru era dificil din pricina atacurilor asupra corăbiilor ce transportau comorile. În jurul anului 1520 piraţii francezi puseseră mâna pe o parte din flota ce transporta comorile. Mai multe oraşe spaniole din Indii fuseseră atacate şi jefuite; fuseseră distruse încărcăturile şi luate alte valori. Existase chiar şi încercarea de a întemeia o colonie franceză în Florida, dar acest lucru nu a avut sorţi de izbândă. Cu începere după anul 1550, englezii au devenit activi în regiune. Francis Drake a efectuat mai multe raiduri asupra oraşelor şi încărcăturilor din Caraibe şi de-a lungul ţărmului Peru-ului.

În timpul domniei lui Filip a fost introdus un sistem de convoaie spre a proteja de două ori pe an flotele care transportau comori în timp ce călătoreau prin Atlantic. Alte corăbii patrulau pe mările de lângă ţărmurile spaniole spre a apăra comorile în timp ce soseau în apele spaniole. Planul costa scump, dar funcţiona. În secolul al XVI-lea n-a fost capturată niciodată o flotă care transporta comori. Singurele pierderi au fost câteva corăbii risipite care se îndepărtaseră de convoiul principal.

Filip era totodată preocupat să introducă o administrație și o justiție eficace în Indii. Problemele aferente erau formidabile. Nu ultima dintre ele era distanța dintre Indii și Spania. Mai exista totodată greutatea de a conduce o populație care era, în linii mari, nefamiliarizată cu manierele europene. Cu toate acestea s-au realizat multe lucruri. Consiliul Indiei era răspunzător pentru mai multe schimbări care vizau îmbunătățirea eficacității guvernării. Viceregii erau aleși cu grijă din rândul oamenilor cu capacități. O alegere remarcabilă a constituit-o Toledo, numit vicerege al Peru-ului în 1569, care a adus pace și prosperitate acestei regiuni. S-a dat atenție situației indienilor. Au fost date „Noile Legi pentru Guvernarea Indiilor" și pentru tratarea bună și apărarea indienilor care, printre altele, interziceau luarea indienilor ca sclavi. Intențiile Coroanei erau sincere, dar legile întâmpinau rezistență din partea coloniștilor spanioli, în așa fel încât era imposibil să fie transpuse în practică pe deplin. S-a înființat o Curte Generală Indiană la care indienii puteau aduce plângeri referitoare la abuzuri, dar foarte puțini aveau curajul de a face acest lucru. Viața religioasă a Indiilor nu era neglijată. Misionarii călătoriseră întotdeauna cu corăbiile care mergeau din Spania către Indii, dar impactul lor fusese limitat. De-abia după 1580 au fost făcute încercări la scară largă de convertire a indienilor.

b) Aragonul

În prima parte a domniei sale Ferdinand n-a dat mare atenție Aragonului. El rareori l-a vizitat și a ținut acolo câteva *Cortes*-uri. Nici nu a făcut presiuni spre a primi mai mulți bani decât putea primi cu ușurință. Unele dintre motive pentru acestă stare de lucruri sunt conținute într-un raport făcut de ambasadorul venețian în 1581:

1 Oamenii din Aragon pretind a fi independenți, așa după cum sunt de fapt, pentru că ei se conduc singuri, ca și cum Aragonul ar fi o republică. Regele este șeful statului, dar el nu moștenește poziția, el este ales. El nu numește nici un
5 funcționar acolo, cu excepția unui vicerege, care nu ia parte la guvernarea teritoriului sau la administrarea justiției. Aceste

sarcini sunt responsabilităţile funcţionarilor aleşi în acel regat. Viceregele are în subordine doar forţele armate, siguranţa şi apărarea regiunii. Maiestatea sa nu strânge venituri din această regiune decât în cazul în care se duce acolo spre a organiza o întrunire a *Cortes*-urilor, caz în care i se dau 600.000 de ducaţi. Ei păstrează restul impozitelor şi taxelor vamale şi le cheltuiesc în beneficiul propriului ţinut. Ei îşi apără cu îndârjire libertăţile şi contestă aprig fiecare punct, în aşa fel încât regele şi slujitorii săi nu-şi pot extinde controlul asupra lor. Ca urmare, ei stânjenesc în mod frecvent şi inutil măsuri care nu sunt treaba lor.

Probabil că Filip şi-a dat seama, ca şi tatăl lui, că aragonezii nu aveau nici oamenii, nici banii spre a-l sprijini mai mult decât o făceau.

În perioada anilor 1580, totuşi, Filip a luat hotărârea de a interveni mai intens în afacerile regatului Aragon. Existau mai multe motive pentru a face acest lucru. El nu reuşise să cumpere ţinutul Ribagorza, la graniţa cu Franţa, de la nobilii care-l deţineau. El avea nevoie de Ribagorza spre a îmbunătăţii securitatea de la frontiera cu Franţa. În plus, mai mulţi hughenoţi (protestanţi francezi) se stabiliseră exact în dreptul frontierei cu Spania. Filip se temea că erezia se va răspândi din Franţa în Spania. Totodată el pare să-şi fi dat seama că nu reuşise ca, în calitatea sa de rege, să asigure justiţia pentru poporul său din Aragon. Banditismul şi fărădelegile în toate cele trei regate, precum şi atacurile piratereşti de-a lungul coastei ajunseseră la cote inacceptabile.

La început trupele au fost trimise în Valencia spre a apăra ţărmul de o posibilă invazie a piraţilor din Africa de Nord. Mulţi s-au plâns că acest lucru era clar împotriva privilegiilor regatului, având în vedere că era interzisă intrarea soldaţilor străini. Apoi în regatul Aragonului a fost trimis un vicerege care nu era născut acolo. Acest lucru a iscat proteste şi s-a cerut ca toţi funcţionarii regali din ţară să fie aragonezi. Filip a dus acest caz la *justicia* pe motiv că respectivul privilegiu nu se aplica slujbei de vicerege. El susţinea că atât Carol cât şi Ferdinand numiseră în trecut în acestă funcţie castilieni. *Justicia* i-a dat lui dreptate. Soldaţii din Aragon au fost trimişi spre a ocupa

Ribagorza, susținând că în regiune legea și ordinea fuseseră călcate în picioare, și în 1591 ținutul a devenit posesiune a Coroanei.

Spre a complica lucrurile, în Aragon s-a declanșat o răscoală de mică întindere. Antonio Pérez, fostul secretar-șef al lui Filip, căzut în dizgrație, se refugiase în Aragon după ce evadase din locul de detenție din Castilia. Pérez și-a susținut dreptul său de cetățean al Aragonului de a fi judecat de un tribunal al *justiciei*. Filip a încercat ca procesul să fie transferat la tribunalul Inchiziției. Acest fapt a fost socotit de multă lume drept o încălcare a drepturilor aragonezilor. Alții, mai ales mica nobilime, bănuiau că acesta reprezenta primul pas făcut de Filip spre a îi deposeda de puterea locală. Alții erau indignați că nu li se dădea posibilitatea de a obține slujbe și recompense financiare de la rege pentru ei și fiii lor. Mulți bombăneau că aceste recompense le primeau doar castilienii. Aragonezii, sau măcar unii dintre ei, aveau sentimentul că ar duce-o mai bine dacă ar fi independenți. Dar puțini s-au alăturat răscoalei care izbucnise și care era limitată la orașul Saragossa. Filip a hotărât să trimită o armată spre a înăbuși revolta, chiar dacă acest lucru era împotriva privilegiilor Aragonului. Armata a pus repede capăt răscoalei. Capii rebelilor au fost executați, dar Pérez a fugit în Franța.

Armata lui Filip se afla în Aragon. Acum, el era în situația de a impune regatului o reglementare care să-l supună și mai mult autorității sale. El ar fi putut reduce puterile *justiciei* și ale *Cortes*-urilor spre a avea posibilitatea de a controla regatul în același fel în care controla Castilia. Dar nu a făcut acest lucru. Istoricii au sugerat trei decizii pentru această decizie. Pentru că nimeni din Catalonia și din Valencia nu jucase un rol în cadrul răscoalei, și pentru că în Aragon majoritatea oamenilor se distanțaseră de ea, poate că lui Filip nu i s-a părut „drept" să pedepsească majoritatea pentru vina unei minorități. S-ar putea chiar ca Filip să nu fi avut nici o intenție de a schimba guvernarea tradițională a regatului său. Sau poate că nu a crezut că profiturile de pe urma unei astfel de schimbări ar merita efortul. Regatul Aragonului nu era extrem de bogat și se poate ca Filip să fi considerat că n-are rost să-și piardă vremea ca să-și impună puterea spre a dobândi atât de puțin.

Filip declara că intenţia sa „este doar de a respecta Decretul şi de a nu permite oamenilor să-l încalce". În general, el a păstrat formele tradiţionale de guvernare, în Aragon, cu toate că a introdus mai multe schimbări care i-au sporit puterea acolo. La întâlnirea *Cortes*-urilor din 1592 i s-a dat dreptul de dizolva *justicia* atunci când dorea. S-a stabilit cu certitudine că el avea dreptul de a numi un vicerege „străin", dacă dorea acest lucru. S-a căzut de acord că măsurile prezentate la *Cortes* vor deveni legi, dacă erau votate de majoritatea celor pezenţi, nefiind nevoie de unanimitate. Comitetul permanent al *Cortes*-urilor a pierdut mult din controlul pe care-l deţinea în privinţa stabilirii felului în care urmau să fie folosite veniturile Aragonului. În afară de aceste măsuri, constituţia regatului Aragon a rămas neschimbată. Măsurile luate erau moderate şi în general necesare spre a asigura buna guvernare a Aragonului. Nu există aici dovezi că Filip s-a comportat ca un tiran, aşa după cum a fost acuzat de către anumiţi istorici.

c) *Moriscos*

O altă ameninţare internă căreia Filip trebuia să-i facă faţă o constituia revolta *moriscos*-ilor în Granada. Din 1526 nu mai existaseră în mod oficial membri ai credinţei musulmane (vezi p. 26-29 şi 66-67). Cei care fuseseră musulmani erau acum creştini, cunoscuţi sub numele de creştini „noi" sau *moriscos*.

E puţin probabil că oamenii erau obligaţi să se convertească sau să fie credincioşi sinceri. Filip a continuat politica de a încerca să facă din *moriscos* nişte convertiţi autentici prin intermediul învăţăturii şi al exemplului misionarilor. Era o sarcină dificilă. Depindea într-o mare măsură de calitatea clerului implicat în activitatea misionară, iar acesta diferea foarte mult. Unii dintre clerici depuneau foarte multe eforturi. Majoritatea părească fi făcut puţin. Atâta vreme cât *moriscos*-ii luau parte la slujbă şi executau semnele exterioare ale religiei creştine, se aştepta puţin de la ei. Prin urmare nu e surprinzător că în majoritatea lor, *moriscos*-ii păstrau cel puţin unele dintre practicile vechii lor credinţe. Unii dintre ei încă vorbeau limba arabă. Circumcizia reprezenta o practică obişnuită. De obicei, ei se căsătoreau între ei, şi urmau modul lor de viaţă tradiţional cu un regim alimentar şi o vestimentaţie

diferită. Se mergea frecvent la băile publice în jurul cărora se desfăşura viaţa lor socială.

Înspre 1560, Filip a hotărât că măsurile luate pentru ca *moriscos*-ii să devină creştini adevăraţi vor trebui schimbate. Mulţi dintre clericii creştini ceruseră de multă vreme să se facă ceva în privinţa unui grup care părea a fi creştin doar cu numele. Această cerere cu siguranţă că l-a influenţat pe Filip, care era un adevărat catolic. Dar multă lume din Spania, mai ales comandanţii militari, era preocupată de ameninţarea la adresa securităţii reprezentată de *moriscos*. Aceştia fuseseră descrişi pe bună dreptate drept posibili „duşmani dinăuntru", gata să-i ajute pe turci în ofensiva lor în partea de vest a Mediteranei sau pe piraţii musulmani, mai ales din Africa de Nord, care atacau sate sau corăbii de-a lungul coastelor Spaniei. Totodată existau temeri că *moriscos* ar putea să se unească cu protestanţii în partea de sud a Franţei în cadrul unui atac pe pământ spaniol. Într-o perioadă în care Filip avea sentimentul că creştinătatea se afla în defensivă în faţa ameninţării musulmane în partea de vest a Mediteranei, el era preocupat mai ales de un posibil ajutor pe care l-ar putea primi turcii din partea propriilor lor supuşi. Cu toate că atari temeri erau mult exagerate, există cu siguranţă dovezi de corespondenţă între *moriscos* şi musulmanii atât din Africa de Nord cât şi din Imperiul Turc. Se pare că în special pentru aceste motive de securitate s-a hotărât să ia măsuri mai severe faţă de *moriscos* din Granada.

Noua politică a început în 1567. *Moriscos*-ilor li s-a interzis să folosească limba arabă, să-şi poarte veşmintele caracteristice, să citească literatură maură sau să respecte oricare alt obicei tradiţional de-al lor. În multe cazuri noile reglementări au fost aplicate cu asprime. În plus, mulţi *moriscos* se confruntau deja cu greutăţi economice ca urmare a depresiunii din industria mătăsii unde mulţi dintre ei îşi câştigau exixtenţa.

Ajunşi la disperare, mulţimi de *moriscos* au organizat o revoltă care a izbucnit lângă Granada în 1568. Guvernul nu era pregătit. Cele mai bune trupe luptau în Ţările de Jos. Nu exista nici un plan clar după care să se reprime revolta, care va continua vreme de doi ani. Luptele

au fost marcate de cruzime şi masacre de ambele părţi, până când *moriscos*-ii au fost înfrânţi de către trupele guvernamentale în 1570.

Reacţia faţă de *moriscos* a fost severă. A existat o încercare de a se lua măsuri să nu mai trăiască împreună ca grup, fiind răspândiţi în rândul populaţiei creştine. În acest fel se spera că ei nu vor mai reprezenta o ameninţare la adresa securităţii şi existau mai multe şanse de a se conforma unui mod de viaţă creştin. Toţi cei care nu fuseseră ucişi sau făcuţi sclavi au fost izgoniţi din Granada şi trimişi în alte zone ale Spaniei. Între 1561 şi 1591, populaţia Granadei s-a diminuat cu mai mult de un sfert.

Această metodă nu a avut succes. Mulţi *moriscos* se aflau acum în regiuni ale Spaniei în care rareori fuseseră văzuţi până atunci. Au apărut temerile, suspiciunile şi invidiile mult mai multor creştini „vechi" decât înainte, iar resentimentul faţă de ei a devenit mai larg răspândit. Dispersarea nu pusese capăt amenţării la adresa securităţii pe care o prezentau *moriscos*-ii. În scrisorile care s-au păstrat, trimise sau primite de *moriscos*, sunt date la iveală conspiraţii şi comploturi în care erau implicaţi turci şi francezi protestanţi. Mulţi dintre ei au devenit bandiţi sau piraţi.

Unii dintre consilierii lui Filip îl sfătuiau să-i alunge definitiv pe *moriscos* complet din ţară. Dar Filip nu a acceptat acest sfat. El era conştient că va exista o opoziţie puternică la o asemenea mişcare din partea celor din Valencia care aveau pe proprietăţile lor mulţi *moriscos* care le lucrau. În schimb, a sporit numărul misionarilor care lucrau printre *moriscos*. Totuşi, aceasta a avut un efect la fel de redus ca şi înainte. Politica de asimilare se dovedise a fi un eşec.

d) Portugalia

Una dintre aspiraţiile majore ale lui Filip era aceea de a unifica Peninsula Iberică. Oportunitatea pentru a o realiza a venit în 1578, când nepotul său, Sebastian, rege al Portugaliei, a murit luptând cu maurii în bătălia de la Alcazarquivir, în Maroc. Moştenitorul lui Sebastian era fratele bunicului său, Cardinalul Henric, în vârstă de 66 de ani, care avea o sănătate şubredă şi făcuse jurământ de celibat. Era improbabil că Henric să mai trăiască mult, şi nu era clar cine îi va urma.

Existau mulţi pretendenţi la tron, dar Filip, pe linie maternă, era cel mai îndreptăţit să-l solicite şi foarte hotărât să-şi apere acest drept. prin intermediul mamei sale Isabela, era una dintre cele mai puternice şi pe care el era hotărât să o susţină. Prin adăugarea Portugaliei la imperiul său, Filip ar fi unit sub stăpânirea sa toate regatele Peninsulei Iberice. În plus el ar fi dobândit un imperiu de peste mări egal cu al său. Într-una dintre puţinele ocazii din viaţa sa, Filip a acţionat în mod decisiv. Unul dintre consilierii săi, un portughez, a fost trimis cu bani spre a convinge nobilimea din Portugalia că pretenţia lui Filip este îndreptăţită. A fost pregătită o armată sub conducerea ducelui de Alba, cel mai experimentat general, în cazul în care s-ar fi dovedit necesară o invazie a Portugaliei.

Filip se bucura de sprijin în Portugalia. Atât nobilimea cât şi clerul, îndeosebi ordinul religios al iezuiţilor, erau favorabili. Filip obţinuse sprijinul multora dintre nobili prin plata răscumpărării lor după bătălia de la Alcazarquivir. De asemenea erau favorabili şi negustorii, care sperau să obţină o parte din comerţul cu Americile. Expeditorul unei scrisori din Lisabona, capitala Portugaliei, scria către casele bancare din Germania, în 1580:

> ... toţi oamenii cei mai buni de aici sunt în favoarea Spaniei, dar nu au curajul să se exprime făţiş... Când îşi face apariţia regele Spaniei cu armata sa, el va fi mai bine primit decât se aşteaptă... Îmi închipui că autorităţile din această ţară au o înţelegere cu spaniolii. Nu am nici o îndoială că Spania va pune stăpânire pe Portugalia, aşa cum se cuvine. Sper că va exista o guvernare mai bună şi afaceri mai bune.

Lui i se opuneau oraşele şi portughezii de rând. Ura lor faţă de spanioli i-a făcut să-l sprijine în principal pe un alt pretendent la tron, Antonio, stareţ de Crato, fiul nelegitim al unui frate al cardinalului Henric.

Când Henric a murit în 1580, nu fusese luată nici o hotărâre în privinţa succesorului său. Atât Antonio, cât şi Filip erau hotărâţi să-şi susţină pretenţiile. Filip a invadat Portugalia înainte ca opoziţia să aibă timp să se organizeze. Forţele sale au cucerit rapid Lisabona şi au

înfrânt armata lui Antonio. Acesta a fost obligat să se refugieze în Franţa, în timp ce Filip a adăugat Portugalia imperiului său.

Filip a dovedit o abilitate remarcabilă în comportamentul său faţă de portughezi, spre a fi acceptat în calitate de nou conducător. Intrarea sa în Lisabona arată că el a dat mare atenţie acestui aspect. El le scria fiicelor sale că „veţi fi auzit că ei doresc să mă îmbrace în brocart, împotriva voinţei mele, dar mi s-a spus că pe aici acesta e obiceiul". El era pregătit nu numai să poarte veşminte portugheze, ci totodată şi-a tuns barba după moda portugheză. A încercat să înveţe limba şi s-a gândit chiar să-şi mute capitala la Lisabona, unde a trăit fericit între decembrie 1580 şi februarie 1583. Filip a încercat să arate clar că Portugalia nu va deveni o parte a Spaniei, ci va avea dreptul să-şi păstreze obiceiurile şi legile specifice. În 1581, când a fost recunoscut ca rege de către *Cortes*-urile portugheze, el a jurat să respecte legile Portugaliei. A fost de acord cu luarea mai multor măsuri care îi permiteau Portugaliei să rămână independentă de Castilia sub toate aspectele. Doar portughezii aveau voie să deţină funcţii în regatele lor şi în posesiunile de peste mări. Ţara urma să-şi păstreze moneda proprie. Urma să se formeze un Consiliu al Portugaliei, asemănător celorlalte consilii regionale, spre a-l sfătui pe Filip în privinţa afacerilor portugheze. Reprezentantul lui Filip în Portugalia, viceregele, urma să fie ori portughez, ori un membru al familiei regale spaniole.

În general, stăpânirea lui Filip era acceptată de către portughezi. Prima alegere făcută de el în privinţa reprezentantului fusese înţeleaptă. Arhiducele Albert de Austria, nepotul său favorit, era un tânăr de 23 de ani, foarte respectat. Sub el, Portugalia a prosperat şi a fost foarte bine guvernată. Totuşi, stăpânirea spaniolă nu era acceptată de toată lumea. Existau în continuare mulţi portughezi de rând care refuzau să accepte că Sebastian murise şi care credeau că într-o bună zi el se va întoarce spre a-l goni pe intrus.

Faptul că Filip a adăugat Portugalia imperiului său a fost considerat a fi probabil cea mai mare reuşită a domniei sale. De la perioada romană încoace, era pentru prima dată când Peninsula Iberică se afla sub un singur stăpânitor creştin. Filip dobândise un alt vast imperiu, peste mări. Posesiunea asupra Insulelor Azore portugheze oferea spaniolilor o importantă bază pentru corăbiile care navigau din

Indii către Spania. Portugalia era importantă din punct de vedere strategic. Acum nu mai exista posibilitatea ca ţara să fie folosită ca bază pentru o intervenţie străină, lucru care constituise o temere a spaniolilor pe vremea când Portugalia fusese un regat separat. Dobândirea porturilor portugheze îi oferise lui Filip oportunităţi mai ample de a se implica în afacerile Europei de Nord şi, la nevoie, de a lansa un atac asupra Angliei. Nu-i de mirare că în special Anglia trebuia să se teamă de acestă importantă creştere a puterii spaniole.

e) Mediterana

Filip, în calitate de principal apărător al credinţei catolice, putea considera că nu exista o cauză mai dreaptă decât lupta împotriva turcilor şi a altor musulmani. Pentru popoarele Spaniei care aveau tradiţia Reconquistei, turcii şi toţi musulmanii reprezentau duşmanii lor naturali. Totuşi, Filip s-a aflat rareori în situaţia de a-şi concentra toate eforturile spre a se ocupa de musulmani. Îl împiedicau să facă acest lucru problemele în alte zone late vastului său imperiu, şi lipsa banilor. Prin urmare, scopul său era prioritar defensiv; să fortifice ţărmurile şi să facă tot ceea ce-i stătea în putinţă spre a contribui la menţinerea securităţii acelor regiuni pe care le stăpânea în partea de vest şi centrală a Mediteranei.

Filip avea trei preocupări importante. Flota turcească avea control asupra părţii de est a Mediteranei şi reprezenta o ameninţare pentru zonele ei din vest şi centrale. Aproape în fiecare an al domniei lui Filip au existat temeri în toate regiunile creştine situate de-a lungul ţărmurilor Mediteranei că vor fi atacate de o numeroasă flotă turcească. De-a lungul ţărmului Africii de Nord existau baze precum Tunis şi Alger, din care corsarii berberi (piraţii) aveau posibilitatea de a ataca şi de a jefui chiar ţărmurile Spaniei. În interiorul Spaniei, aşa după cum am văzut mai sus, se aflau *moriscos*, care ar fi putut coopera cu orice invadator musulman al Spaniei.

În 1560 a fost organizată o expediţie împotriva oraşului Tripoli spre a ajuta la protecţia zonei centrale a Meditaranei. Singurul lucru care a fost realizat a fost cucerirea unei singure insule, Djerba, care va fi pierdută în scurtă vreme. Eşecul spaniol din acestă zonă a fost

lovitura dată prestigiului ei. Totodată l-a făcut pe Filip să-şi revizuiască strategia împortriva turcilor. Filip a înţeles necesitatea de a poseda o flotă puternică dacă dorea să aibă succes împotriva forţelor Islamului. Următorii câţiva ani aveau să vadă şantierele navale spaniole ocupate complet cu construcţia noii flote.

În 1563 Filip a avut ocazia de a testa eficacitatea noii flote împotriva piraţilor berberi care asediau oraşul Oran din Africa de Nord, care era un avanpost spaniol. Flota spaniolă a fost trimisă în acţiune rapid şi eficient. Acesta reprezintă un alt exemplu al acţiunii decisive de care era capabil Filip atunci când era nevoie, şi când avea posibilitatea de a face acest lucru. „Să ne grăbim să economisim chiar şi o oră", scria, „căci până în momentul în care nu le voi vedea aici [corăbiile], nu pot decât să simt o justificată teamă". Oran-ul a fost salvat. Au urmat alte succese. În 1565 viceregele lui Filip din Neapole a repurtat o victorie asupra turcilor care asediau Insula Malta, o altă poziţie defensivă în Mediterana centrală. Victoria a fost salutată cu entuziasm de către mulţi:

> O sută de mii de ani de-acum înainte, marele rege Filip al Spaniei încă va fi demn de laudă şi renume, şi demn ca întreaga creştinătate să se roage tot atâţia ani pentru mântuirea sufletului său, dacă Dumnezeu nu i-a dat deja un loc în Paradis pentru că a salvat atât de mulţi gentilomi în Malta, care era cât pe ce să urmeze Rhodos-ului, şi să cadă în mîinile duşmanului.

În 1570 erau necesare metode mai eficiente, pentru că guvernatorul Algerului luase Tunisul de la un sprijinitor al lui Filip. Acest fapt făcea ca garnizoana spaniolă de la La Goleta să rămână izolată (vezi harta de la p. 44). Totodată turcii invadau Insula Cipru. Prin urmare s-a format o Ligă Sfântă, în 1571, alcătuită din Veneţia, Genova, Papalitatea, alte state italiene şi Spania care va trimite o expediţie în ajutorul Ciprului. O atare acţiune nu reprezenta o prioritate, din punctul de vedere al lui Filip. Ţelul său principal fusese acela de a dobândi Tunisul şi apoi de a cuceri Algerul. În plus, el avea bănuieli în

privința planurilor Veneției și ale papei. Totuși, faptul de nu se fi alăturat l-ar fi lipsit de sprijin în rândul statelor italiene.

În cele din urmă flota Ligii Sfinte a pornit sub conducerea supremă a lui Don Juan de Austria, fratele vitreg ilegitim al lui Filip. Tânăr și carismatic, Don Juan a unit forțele disparate sub conducerea sa. Flota a navigat către est pe Mediterana și s-a întâlnit cu flota turcească la Lepanto, lângă Grecia continentală. Cele două tabere aveau forțe egale. Dar victoria a revenit creștinilor atunci când Don Juan a spart dispunerea inamicului în centru și amiralul turc a fost ucis. Acest lucru a înclinat soarta bătăliei în favoarea creștinilor. Mii de soldați și marinari turci au fost uciși sau luați prizonieri. Majoritatea corăbiilor lor au fost scufundate sau capturate.

Bucuria inițială în Europa creștină n-a durat mult. Victoria n-a fost exploatată pentru că se apropia sfârșitul perioadei de campanie, iar înșiși învingătorii suferiseră pierderi grele în oameni și corăbii. Un venețian se plângea la doar câteva săptămâni după Lepanto, „nu s-a câștigat nici măcar un centimetru de pământ". Acesta subestimează victoria. În Mediterana de vest nu mai fusese niciodată până atunci întâlnită o numeroasă flotă turcească. Dispăruse ideea care circula în Europa creștină despre invincibilitatea turcilor pe mare, „în ziua care a fost atât de fericită pentru toată creștinătatea fiindcă întreaga lume a aflat cât de mult greșise considerând că turcii sunt de neînvins pe mare".

În anii următori, în Mediterana puține lucruri s-au schimbat. Liga Sfântă s-a destrămat atunci când Veneția a revenit la metoda ei obișnuită de a trata cu turcii – prin negocieri, nu prin luptă. Tunisul a fost redobândit (1573) pentru o perioadă de către flota spaniolă, dar a fost pierdut din nou după scurt timp. Filip n-avea nici banii nici timpul pentru a face mai mult. Acum el era preocupat cum să facă față provocării protestante din Anglia, Franța și în special în propriul său teritoriu moștenit, Țările de Jos. Iar în timp ce Filip avea atenția îndreptată către Europa de Nord, și întorcea spatele intereselor sale în Mediterana, turcii erau din ce în ce mai preocupați de situația din răsărit și de lupta lor cu Persia. Atât Spania, cât și turcii erau prin urmare gata să facă pace în Mediterana, drept pentru care au fost

încheiate mai multe armistiţii şi au fost reînnoite în mod regulat de-a lungul restului anilor de domnie ai lui Filip.

f) Ţările de Jos

Filip nu a realizat mare lucru împotriva turcilor şi a aliaţilor din Africa de Nord în special din pricina intereselor din alte părţi ale imperiului său şi, în special, începând din 1566, implicării sporite în treburile Ţărilor de Jos .

Hotărârile lui Filip cu privire la politica ce trebuia urmată în Ţările de Jos au fost printre cele mai importante ale domniei sale şi vor avea repercusiuni pentru Spania în următorea sută de ani. Totuşi, cunoştinţele lui Filip despre state se întemeiau pe o redusă înţelegere personală. Pe vremea tatălui său, Ţările de Jos considerau că sunt centrul imperiului. Acolo se născuse şi tot acolo abdicase el de la responsabilităţile sale imperiale. Deşi Carol călătorea frecvent în alte părţi ale imperiului său, cei care locuiau în Ţările de Jos îl considerau un conducător angajat în mod autentic pentru bunăstarea lor. Filip era diferit. Născut şi crescut în Spania, el făcuse doar trei vizite în Ţările de Jos. Fiind mai puţin dotat decât tatăl său cu „simţul realităţii", el pare a nu fi făcut o impresie extraordinară cât timp s-a aflat acolo. Această lipsă de înţelegere va duce la greşeli în atitudinea sa faţă de Ţările de Jos.

În trecut, o opinie general împărtăşită legată de ţelurile lui Filip în Ţările de Jos era aceea conform căreia el dorea să impună statelor o stăpânire despotică şi să le transforme în nişte baze din care să oblige ţările protestante din Europa să reintroducă catolicismul. Majoritatea istoricilor de acum consideră această opinie ca fiind exagerată. Pe de altă parte, contemporanii lui, precum protestanta Elisabeta I a Angliei, considerau în general că aceasta era într-adevăr intenţia lui Filip, şi prin urmare, era importantă pentru motivarea modului în care alte ţări hotărau să acţioneze cu privire la Ţările de Jos. Acum se consideră, în general, că Filip avea două ţeluri principale: o guvernare fermă în cadrul căreia erau apărate drepturile sale de conducător şi asigurarea poziţiei catolicismului.

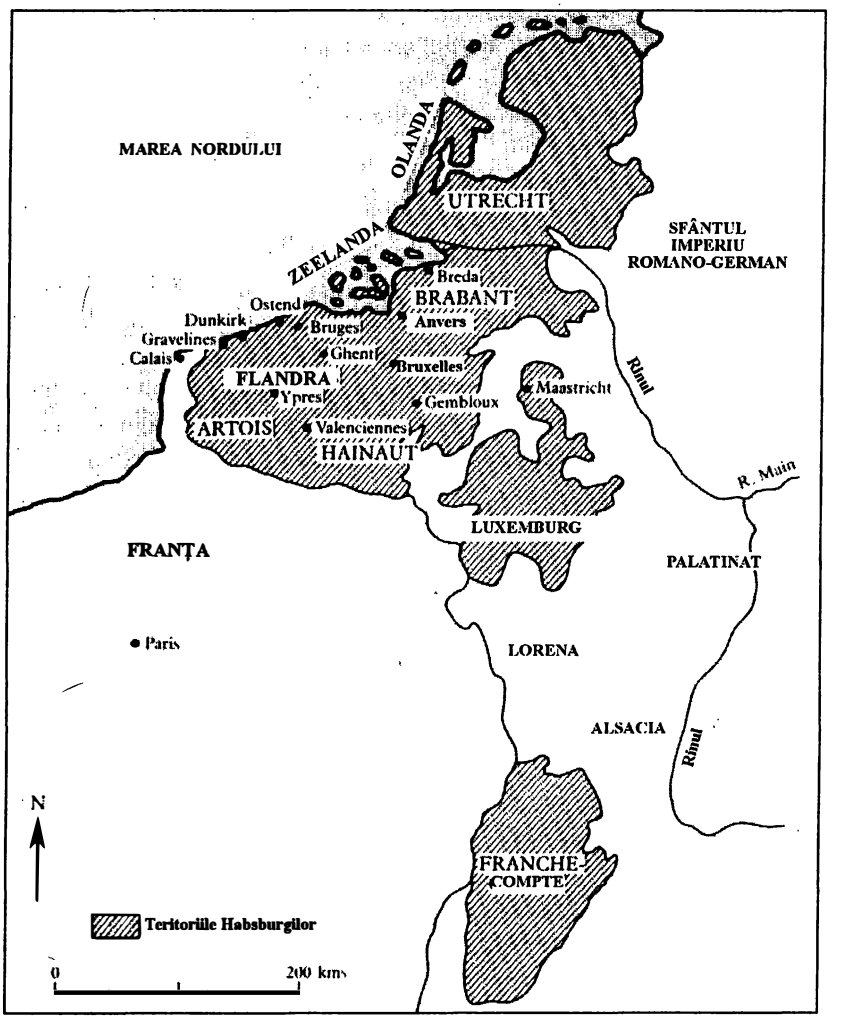

Moştenirea burgundă a lui Filip al II-lea

În transpunerea acestor ţeluri în practică Filip a săvârşit mai multe greşeli la începutul domniei sale. El a numit-o pe sora lui vitregă, Margareta, ducesă de Parma, în calitate de guvernator general, cu toate că ea îşi petrecuse aproape toată viaţa în Italia şi multe greşeli la începutul domniei sale. El a numit-o pe sora lui vitregă, Margareta, ducesă de Parma, în calitate de guvernator general, cu toate că ea îşi petrecuse aproape toată viaţa în Italia şi avea o experienţă sau o înţelegere foarte limitată a locuitorilor din Ţările de Jos. În plus, Filip a poruncit să fie format un consiliu consultativ intern format din trei sprijinitori cunoscuţi ai guvernării centralizate. Acest lucru a provocat mânie printre nobilii din Ţările de Jos, în special bogatului şi puternicului Wilhelm, principe de Orania.

Aceşti nobili aveau senzaţia că poziţia lor le conferea dreptul de a o sfătui pe Margareta şi se temeau că se încerca introducerea unei guvernări mai centralizate care ar fi condus la o pierdere a puterii şi prestigiului lor tradiţionale. Filip a provocat nemulţumiri şi mai mari lăsând în urma sa în Ţările de Jos o garnizoană cu trupe spaniole. Cu toate că aceste trupe au fost retrase ulterior, mulţi dintre nobili se temeau că ele s-ar putea întoarce şi impune ţării autoritatea spaniolă cu mai multă fermitate.

Pentru că stârnise mânia nobililor, Filip a provocat totodată o puternică opoziţie datorită politicii sale religioase. El intenţiona să mărească numărul episcopilor din Ţările de Jos de la patru la optsprezece. S-a afirmat că acest lucru îi va ajuta pe episcopi să vină în întâmpinarea nevoilor religioase ale locuitorilor şi să ţină piept ereziei. Dar, în acelaşi timp, ar fi sporit controlul lui Filip asupra bisericii din Ţările de Jos, căci el era cel care ar fi hotărât cui urma să i se ofere o episcopie. Puterea politică a Coroanei urma să sporească de asemeni, pentru că episcopii ocupau toate locurile în adunările locale şi naţionale. S-au făcut încercări mai ferme spre a se face faţă ameniţării crescânde a protestantismului, mai cu seamă în forma sa cea mai militantă, calvinismul. Inchiziţia a luat amploare, şi au fost date noi „afişe" (edicte) împotriva ereziei.

Această politică a stârnit o serioasă opoziţie, iar reacţiile guvernului spaniol arată funcţionarea guvernului spaniol în cea mai ineficientă formă. Margareta a primit instrucţiuni contradictorii în privinţa

a ceea ce avea de făcut, creându-se întârzieri mari în timp ce ea aştepta clarificări de la Madrid. Filip a hotărât în cele din urmă să facă anumite concesii, dar înainte ca vestea în legătură cu acestea să ajungă în Ţările de Jos, situaţia a scăpat complet de sub control. Calviniştii ieşiseră în stradă şi produseseră stricăciuni importante bisericilor catolice – aşa-numita „Furie iconoclastă" (1566).

Filip s-a îngrozit de ceea ce se săvârşise „împotriva Domnului nostru şi a imaginilor Lui". Totuşi, metodele pe care le-a adoptat vor duce la o izbucnire mult mai serioasă a tulburărilor. În 1567 el a cedat sfatului ducelui de Alba şi l-a trimis în Ţările de Jos spre a lua măsuri ferme împotriva a ceea ce la Madrid era considerat drept răscoală, cu toate că, până în acel moment, Margareta părea a avea situaţia sub control, iar ordinea a fost restabilită cu rapiditate. Conform instrucţiunilor lui Filip, ducele de Alba a organizat un „tribunal al tulburărilor" care a condamnat la moarte peste o mie de oameni pentru implicarea lor în revoltele şi tulburările din 1566. Totuşi, ordinele lui Alba, primite de la Filip, de a obţine bani din Ţările de Jos spre a plăti armata au fost cruciale pentru izbucnirea altor tulburări. Spre a colecta banii, Alba a încercat să introducă un impozit de 10% pe vânzări: „zeciuiala". Mişcările generate de acest lucru au condus la cea de-a doua şi cea mai importantă izbucnire a răscoalei. În1572 zone extinse din nordul Ţărilor de Jos, mai ales Olanda şi Zeelanda, se răsculaseră împotriva lui Filip, conduse fiind de Wilhelm de Orania.

Conflictul care a urmat până la sfârşitul domniei lui Filip pare a arăta că în mod frecvent Filip nu a ştiut cu claritate ce atitudine să adopte faţă de răscoală. Alba a fost rechemat şi înlocuit cu Luis de Requesens, care îl slujise deja pe Filip în mod satisfăcător la Roma şi Madrid. Requesens a făcut concesii rebelilor, dar acestea erau prea tardive spre a fi eficiente, iar Filip nu accepta toleranţa religioasă sau diminuarea drepturilor sale de conducător. „În privinţa acestor două aspecte, nu vei face sub nici o formă concesii şi nu te vei clinti nici cu un centimetru", sunau ordinele sale către Requesens în 1574.

Din nefericire Requesens a murit în 1576, iar în perioada interimară până la preluarea funcţiei de către noul guvernator, Don Juan, au fost efectuate atacuri asupra mai multor oraşe loiale, inclusiv

O gravură anonimă despre situaţia din Ţările de Jos, la sfârşitul anilor 1560

Antwerp, de către trupele spaniole ce se răsculaseră pentru că mureau de foame şi nu fuseseră plătite.

Acest lucru a dus la o serioasă escaladare a revoltei. Statele din sud, care fuseseră loiale până atunci, văzând că Spania nu are posibilitatea de a le proteja, s-au unit cu cele din nord spre a-i izgoni pe spanioli. Prin urmare, la sosirea sa din Spania, Don Juan nu avea de ales şi a trebuit să facă alte concesii în Edictul Perpetuu din 1577. Ele includeau retragerea tuturor trupelor străine din ţară. Totuşi, termenii edictului au fost încălcaţi de către calvinişti, deoarece aceştia au refuzat tolerarea catolicilor. Temându-se pentru propria sa siguranţă, Don Juan a obţinut acordul lui Filip de a chema înapoi în Ţările de Jos armata spaniolă.

Sarcina actuală era aceea de a recuceri întregul teritoriu al Ţărilor de Jos, nu numai câteva state. Armata s-a reîntors sub comanda lui Alessandro Farnese – fiul sorei vitrege a lui Filip, Margareta, ducesă de Parma – şi a fost repurtată o victorie la Gembloux. În 1578 Don Juan a murit şi a fost înlocuit de către Farnese care făcuse deja dovada considerabilelor sale calităţi politice şi militare în bătălii precum cea de la Lepanto. El era extrem de inteligent şi dintre toţi guvernatorii Ţărilor de Jos numiţi de Filip, el dovedea cea mai deplină înţelegere a problemelor din acea regiune. El a recucerit statele sudice, redându-le Spaniei, convingându-le că au mai mult a se teme de alianţa cu statele calviniste decât de Spania. În1585, Maastricht, Dunkirk, Ypres, Ghent, Ostende şi Antwerpen fuseseră recucerite, iar Farnese părea gata să se ocupe de redobândirea celorlalte zone răsculate – provinciile Olandei, Zeelandei şi Utrecht. Faptul că nu a fost în stare să facă acest lucru s-a datorat probabil acestor doi factori.

Primul îl constituia implicarea oficială în război a Angliei. Le fusese oferit ajutor rebelilor din statele protestante din Germania, Anglia şi Franţa încă din primele faze ale răscoalei. Ajutorul fusese în cea mai mare parte neoficial. Totuşi, în 1585, Elisabeta I a semnat cu răsculaţii tratatul de la Nonesuch, acceptând să le dea ajutor militar. Deşi mic, acesta a fost suficient spre a sprijini rezistenţa lor în faţa lui Farnese. Mai critice pentru Farnese au fost hotărârile pe care le-a luat Filip cu privire la relaţiile sale cu Anglia şi Franţa. În 1585, când Farnese părea a fi pe punctul de a recuceri în întregime Ţările de Jos,

Filip a decis că a face acest lucru implică mai întâi o invazie a Angliei. Timp de doi ani, care au fost vitali, 1586 şi 1587, Farnese nu a avut posibilitatea de a lupta în Ţările de Jos, în timp ce a aşteptat pornirea armadei ca trupele sale să fie transportate în Anglia. Poate că şi mai importantă a fost hotărârea lui Filip de a interveni în treburile Franţei. În 1589 lui Farnese i s-a ordonat să pătrundă în Franţa spre a lupta împreună cu răsculaţii catolici, care încercau să-l împiedice pe Henric al IV-lea, care era îndreptăţit, dar protestant, să ajungă rege (vezi p. 105-106). Aceste evenimente le-au dat rebelilor calvinişti din Ţările de Jos vreme să-şi îmbunătăţească apărarea şi să facă mai multe cuceriri importante. Farnese însuşi a murit în 1592.

La sfârşitul domniei sale Filip probabil că şi-a recunoscut nereuşitele din Ţările de Jos. În 1592 calviniştii aveau ca aliat atât Franţa cât şi Anglia. Totodată Filip se confrunta cu dificultăţi financiare, declarând un alt faliment în 1596. De aceea a fost obligat să pună capăt campaniei împotriva răsculaţilor. S-a încercat o nouă abordare. Fiicei lui Filip, Isabela, i s-au dat Ţările de Jos spre a le conduce împreună cu soţul ei, arhiducele Albert. Filip trăgea nădejde că dacă va despărţi Ţările de Jos de restul imperiului său, în cele din urmă va exista o reunire a tuturor statelor. Dar acest plan nu a avut sorţi de izbândă. Statele nordice reprezentau acum o ţară distinctă care era menţionată sub numele de Provinciile Unite (Olanda). Ele nu erau pregătite să renunţe la independenţa politică şi religioasă pentru care mulţi luptaseră din greu de atât de multă vreme.

Eşecul lui Filip de a-i învinge pe rebelii din Ţările de Jos probabil că părea imposibil la începutul tulburărilor din anii 1560. Atunci, Spania, cu comandanţii ei capabili, cu trupele sale cu experienţă în luptă şi cu banii ei din Indii probabil că părea imbatabilă. Totuşi ce anume a condus la nereuşitele Spaniei în Ţările de Jos? Unii dintre aceşti factori au fost deja pomeniţi: ezitarea şi întârzierile lui Filip, refuzul de a face compromisuri în domeniul religiei şi hotărârea de a-şi implica forţele în Anglia şi Franţa. Implicarea ţărilor străine a oferit răsculaţilor sprijin în perioadele critice. Trebuiesc luaţi în considerare şi alţi factori. Convingerile calviniştilor i-au ajutat să-şi întărească rezistenţa. Factorii geografici au jucat un rol important. Au existat întârzieri şi greutăţi în trimiterea oamenilor şi a banilor fie pe

uscat, fie pe mare către Țările de Jos. Odată ajunși acolo, lupta în nord era extrem de dificilă. Olanda era „Marea Mlaștină a Europei" și cuprindea multe insule despărțite de continent prin mare. Cucerirea fiecărui oraș necesita, de obicei, luni de zile.

Lipsa de resurse a lui Filip a avut o importanță crucială. El nu avea mijloacele spre a lupta eficace în mai multe părți ale imperiului său simultan. În primele faze ale răscoalei, Filip trebuia să-și direcționeze resursele împotriva amenințării în Mediterana. Doar în perioadele în care putea muta atenția de la această amenințare exista posibilitatea să fie trimise resurse adecvate spre Țările de Jos. Din anii 1580, așa cum am văzut, Filip a luat hotărârea de a lupta mai întâi cu Anglia, apoi cu Franța.

Resursele vitale de care Filip era lipsit erau banii. Nevoia de bani a fost cea care l-a împins pe ducele de Alba să propună „Zeciuiala" care era un declanșator important în direcția unei reînnoiri a răscoalei în 1572. Iar Alba nu a fost în stare să se ocupe în mod eficient de răscoală, pentru că Filip nu a putut să-i trimită fonduri suficiente între 1570 și 1574. Lucrurile s-au înrăutățit în 1576 când Filip și-a repudiat toate datoriile. Falimentul însemna că nu era în stare să mai trimită bani în Țările de Jos spre a-și plăti trupele, iar acest lucru a dus la revolte care au speriat statele catolice loiale din sud, făcându-le să se unească cu statele nordice, și a unificat integral Țările de Jos, împotriva lui. Ce anume se putea realiza când resursele Spaniei erau concentrate asupra învingerii rebelilor este ilustrat de succesele lui Farnese între 1578 și 1585.

4. Relațiile cu Anglia

Relațiile dintre Spania și Anglia înainte de domnia lui Filip fuseseră în general cordiale. Pentru Spania, Anglia era un aliat folositor împotriva dușmanului său tradițional, Franța. În 1554 Filip se căsătorise cu Maria I a Angliei și devenise doar cu numele, rege al Angliei. Dar nu fusese popular în Anglia, iar sentimentele anti-spaniole au sporit în mod considerabil acolo, în momentul în care Spania a implicat Anglia

în războiul contra Franţei. Ca urmare a morţii Mariei în 1588, a urmat la tron sora sa vitregă, Elisabeta I. Filip era nerăbdător să menţină relaţii bune, chiar dacă Elisabeta era considerată de către mulţi a fi protestantă. Aceasta era în special din cauză că nu vroia ca Maria, regina Scoţiei, cea mai apropiată rudă a Elisabetei, să devină regină a Angliei, chiar dacă aceasta era catolică. Maria avea legături strânse cu Franţa şi Filip se temea că, în calitate de regină a Angliei, ea ar putea forma o alianţă cu Franţa împotriva Spaniei. Prin urmare Filip a sprijinit-o pe Elisabeta la începutul domniei ei, oferindu-i mâna sa, spre a se căsători şi oprindu-l pe papă să o excomunice în 1561.

Relaţiile între cele două ţări, însă, vor deveni mai puţin prietenoase pe măsură ce Anglia ajungea să se considere protectoarea protestantismului în Europa. Acest fapt a implicat-o în treburile Ţărilor de Jos. Totodată ea dorea să participe la comerţul cu Indiile. În acest fel ea a intrat în conflict cu Spania în două zone importante ale imperiului ei.

Negustorii englezi au încercat să facă comerţ cu Indiile fie prin contrabandă, fie, când nu reuşea acest lucru, prin piraterie. O faptă importantă a constituit-o expediţia lui Francis Drake în jurul lumii din 1576-1581, când el a capturat cantităţi mari din comoara spaniolă. Nu era un secret că Elisabeta îl sprijinea în mod neoficial pe Drake, iar acest lucru a contribuit la sporirea tensiunii existente între cele două ţări.

Totuşi, sosirea lui Alba în Ţările de Jos, în 1567, a fost cea care a afectat cel mai serios relaţiile cu Anglia, şi a condus în cele din urmă la izbucnirea războiului. Elisabeta se temea de prezenţa spaniolilor la doar câţiva kilometri de ţărmurile Angliei. În plus, Anglia avea legături economice şi religioase cu din ce în ce mai mulţi protestanţi din Ţările de Jos. În 1596, Elisabeta a confiscat corăbii spaniole aflate în drum către Ţările de Jos. Acestea trebuiseră să acosteze în Anglia din pricina unor furtuni pe mare. Ele transportaseră lână şi bani pentru plata trupelor spaniole în Ţările de Jos. Începând cu anii 1570 Elisabeta a oferit sprijin răsculaţilor din Ţările de Jos. Ea le-a împrumutat bani, şi a plătit mercenari spre a fi trmişi acolo.

Războiul oficial a devenit lucru sigur în 1585. Filip a confiscat toate corăbiile englezeşti aflate în porturi spaniole, drept represalii pentru actele de piraterie ale englezilor în Indiile de Vest. În Ţările de

Jos, succesele lui Farnese au făcut să pară posibil că toate statele vor ajunge din nou sub stăpânirea spaniolă. Elisabeta se temea că dacă Țările de Jos vor fi învinse, Filip va hotărî invadarea singurei țări protestante importante rămase în Europa, Anglia. Ministrul principal al Elisabetei a declarat limpede: „Dacă el [Filip] va supune Țările de Jos, nu știu ce limite ale măreției sale poate concepe un om rațional". Convinsă de primejdiile posibile pentru Anglia, Elisabeta a semnat tratatul de la Nonesuch cu rebelii, fiind de acord cu trimiterea a 6000 de soldați și împrumutul unor sume mai mari de bani. În anul următor, 1586, ea a trimis o armată engleză.

Semnarea tratatului l-a stimulat pe Filip să acționeze împotriva Angliei. El a dat ordin ca o armada (o flotă alcătuită din vase de război) să fie pregătită pentru invadarea Angliei. Unii dintre consilierii lui Filip, inclusiv Alba, nu au fost de părere că un atare atac va avea efect. Filip și majoritatea consilierilor erau de părere contrară.Unii istorici au sugerat că Filip, acum în vârstă de 60 de ani, era conștient că viața sa se poate sfârși curând și dorea să conducă o cruciadă religioasă în numele catolicismului împotriva protestantei Elisabeta, înainte de a fi prea târziu. Pe de altă parte, pentru că schimbarea din politica sa din anul 1586 s-a produs, așa după cum s-a întâmplat, după vestea incidentelor din Indiile de Vest și tratatul de la Nonesuch, mulți istorici au ajuns la concluzia că la baza gândiri sale se aflau considerații politice și economice. Cu siguranță în așa fel gândea papa. El a subliniat că Filip era motivat de considerații de „strategie globală și răzbunare".

Totuși, armada din 1588 n-a reușit să invadeze Anglia. Mai mult de jumătate din corăbiile trimise au fost distruse și au pierit 15.000 de oameni. Pentru Spania, acest lucru a reprezentat o serioasă înfrângere, dar nu una decisivă. Filip nu fusese în stare să rupă alianța englezilor cu rebelii din Țările de Jos și să invadeze Anglia. Dar această nereușită nu a pus capăt complet unor atari planuri. Filip era capabil să pregătească alte armadas și s-au făcut încercări de invadare a Irlandei, întotdeauna o bază utilă de atac a Angliei, în 1596 și 1598. O altă armada a fost trimisă direct împotriva Angliei, în 1597. Nici aceasta nu a avut sorți de izbândă, fiind risipită de condițiile meteorologice.

Războiul va trena și va continua după moartea lui Filip.

5. Franţa

Spre sfârşitul domniei sale, atenţia lui Filip s-a îndreptat în principal către Franţa, şi nu spre Anglia. Când Filip a ajuns la tron, Spania se afla în război cu Franţa. În ciuda victoriilor de la St. Quentin şi Gravelines, spaniolii nu fuseseră capabili să învingă Franţa în mod decisiv. Dificultăţile financiare din epocă erau serioase şi el fusese gata să facă pace prin tratatul de la Cateau Cambresis (1559). Spre a consolida pacea, avusese loc o căsătorie între Filip şi Elisabeta de Valois, fiica regelui Henric al II-lea al Franţei.

După 1559, timp de câţiva ani, între Franţa şi Spania a fost pace. Totuşi, Filip a devenit din ce în ce mai neliniştit datorită creşterii numărului de protestanţi în Franţa. În 1562, au izbucnit războaiele religioase franceze, conduse de familia catolică de Guise, împotriva rivalilor lor în ceea ce priveşte puterea politică, familia Bourbon, mai ales protestantă. Pe parcursul acestor războaie, înclinaţia naturală a lui Filip era aceea de a sprijini cauza catolică, sentiment întărit de temerile că, în cazul în care ar deveni protestantă, Franţa ar prezenta un pericol serios atât pentru Ţările de Jos, la graniţa ei nord-estică, cât şi pentru Spania, la graniţa sud-vestică.

De-abia în anii 1580 Filip a decis să intervină în mod direct în luptă. În 1584 Henric de Navarra, un hughenot, a devenit moştenitor al tronului Franţei. Acest lucru a constituit o lovitură dată planurilor lui Filip. Ar fi putut conduce la triumful protestantismului în Franţa şi totodată la introducerea unei politici antispaniole. Filip a hotărât că trebuie să-l împiedice pe Henric să devină rege. Prin urmare a semnat tratatul de la Joinville cu Liga Catolică Franceză, condusă de familia de Guise. În cadrul acestui tratat, el promitea Ligii ajutor financiar, şi ambele părţi erau de acord să se sprijine una pe cealaltă în apărarea catolicismului. Cinci ani mai târziu Henric al III-lea a fost asasinat, lăsându-l ca succesor pe Henric de Navarra. În 1590, şi din nou în 1592, Filip i-a dat ordin lui Farnese să intervină în Franţa din Ţările de Jos spre a-l împiedica pe Henric să ajungă rege. De asemeni, au fost trimise trupe în Bretania. În acelaşi timp Filip a emis pretenţii la tronul francez pentru Isabela, fiica sa cea mai mare din căsătoria cu Elisabeta

de Valois. Urcarea ei pe tron ar fi asigurat un conducător catolic în fruntea țării și aducerea acesteia sub influență spaniolă.

Planurile lui Filip n-au reușit. Francezii nu ar fi acceptat ca rege decât un francez. Când, în 1595, Henric al IV-lea a devenit catolic, cea mai mare parte a Franței i s-a alăturat spre a alunga forțele spaniole. A urmat un scurt război. Dar nici una dintre tabere nu a putut dobândi o victorie deplină. Totuși, când Filip a dat faliment pentru a treia oară în 1596, el a hotărât că trebuie să facă pace. Tratatul de la Vervins (1598) care a pus capăt războiului a întărit principalele clauze ale tratatului de la Cateau-Cambresis.

Filip n-a realizat mare lucru în Franța, cu toate că anumiți istorici au susținut că intervenția sa a păstrat catolicismul în regiune, forțându-l pe Henric al IV-lea să-și schimbe religia. Această teză este considerată acum neverosimilă. Efectul intervenției lui Filip a avut mai multe urmări asupra politicii lui Filip în Țările de Jos. Trupele necesare spre a asigura victoria acolo fuseseră trimise în Franța, iar acest lucru e posibil să fi contribuit în mod semnificativ la eșecul lui Filip în Țările de Jos la sfârșitul domniei sale.

6. Concluzie

La moartea sa, în 1598, la vârsta de 71 de ani, Filip își condusese imperiul vreme de 42 de ani. În ce măsură reușise ceea ce își propusese în 1556, când principalele sale țeluri par să fi fost apărarea și menținerea imperiului său, păstrarea și protejarea catolicismului și asigurarea unei guvernări bune și eficiente pe pământurile sale?

Filip i-a transmis fiului său teritoriile pe care el însuși le primise de la Carol I și ceva în plus. El unificase toate regatele din Peninsula Iberică atunci când moștenise Portugalia. Totodată el dobândise vastul imperiu portughez de peste mări alcătuit în teorie din Brazilia, cea mai mare parte a Africii, India, China, Japonia și Indonezia. Desigur, în practică, Portugalia doar încercase să păstreze drepturile comerciale exclusive în acele zone; foarte rar se făcuse vreun efort de a fi luate în stăpânire. În plus, în timpul domniei sale a avut loc extinderea Imperiului Spaniol în America. Totuși, cu toate că în teorie

făceau parte din imperiul său, în practică Filip pierduse statele de nord ale Ţărilor de Jos la sfârşitul domniei, iar instrucţiunile către fiul său de a nu renunţa la drepturile sale din nici o parte a imperiului urmau să creeze dificultăţi considerabile pentru descendenţii săi.

Succesul lui Filip în probleme religioase a variat. În mod sigur, el a ţinut protestantismul în afara graniţelor statelor care constituiau imperiul său, excepţie făcând partea de nord a Ţărilor de Jos. În peninsulă, o revoltă a *moriscos*-ilor a fost înăbuşită cu fermitate, cu toate că politica lui Filip nu a soluţionat ameninţarea religioasă şi politică reprezentată de *moriscos*. Filip repurtase victorii semnificative împotriva forţelor Islamului, mai ales la Malta şi Lepanto. Totuşi, succesul său nu a fost complet, iar în ultimii ani ai domniei sale s-au făcut armistiţii cu turcii, şi au continuat atacurile piraţilor berberi de-a lungul coastelor spaniole.

Războaiele externe ale lui Filip împotriva Angliei şi a Franţei au absorbit sume considerabile de bani cu rezultate slabe, şi au sleit Castilia. Majoritatea costurilor imperiului căzuseră în seama Castiliei, iar la sfârşitul domniei lui Filip se vedeau deja semnele crizei în agricultură şi industrie. În plus, povara financiară pe care i-o lăsase Filip fiului său era considerabilă.

Totuşi, nereuşitele lui Filip nu trebuiesc exagerate. Filip era conducătorul unui vast imperiu, şi pe aproape tot parcursul domniei sale majoritatea popoarelor lui par a fi fost în general mulţumiţi cu stăpânirea sa. Depeşa trimisă de către ambasadorul veneţian la moartea lui Filip dă un verdict final în favoarea sa:

> Regele a murit... Cu toate că schimbarea de obicei este obişnuită, nobilimea şi poporul, bogaţii şi săracii sunt cu toţii cuprinşi de jale... A fost un principe ce a luptat mai mult cu ajutorul aurului decât cu cel al oţelului, mai mult cu creierul decât cu braţul. A dobândit mai mult stând, prin negocieri, prin diplomaţie, decât a reuşit tatăl său prin armate şi războaie. A fost unul dintre cei mai bogaţi principi pe care i-a cunoscut lumea, cu toate că a lăsat veniturile regatului şi ale coroanei împovărate cu un milion de datorii. El datorează importantul regat al Portugaliei cu

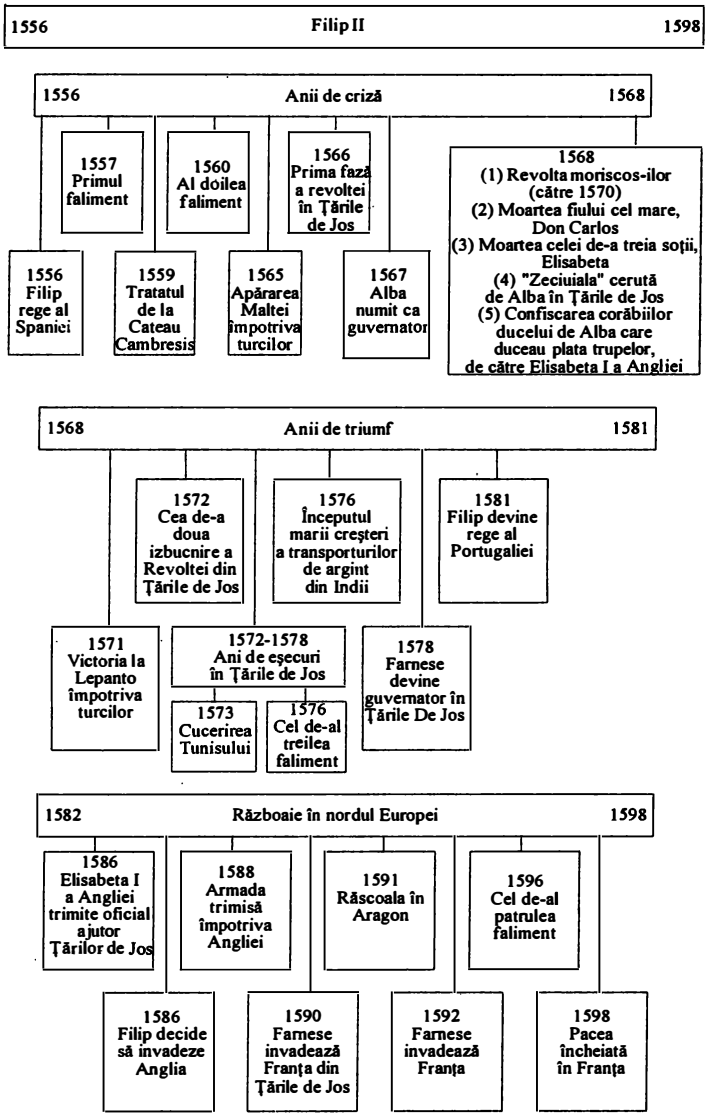

Rezumat – Filip II, 1556 - 1598

toate teritoriile sale şi tezaurul său mai degrabă norocului său decât terorii inspirate de numele său; pe de altă parte el a pierdut Flandra...

Profund religios, iubea pacea şi liniştea. Dădea dovadă de mult calm şi era neclintit şi la bine şi la rău. Avea planuri ample în minte: mărturie stau atacurile sale simultane asupra Angliei şi Franţei,... în timp ce făcea faţă revoltei din Flandra... În ocazii importante, când era vorba de a purta războaie, de a întreţine războiul civil în Franţa, sau de a construi clădiri măreţe, el nu se uita la preţ; nu-şi număra banii din pungă, ci îşi cheltuia aurul fără a se zgârci; dar în problemele mărunte, în conducerea casei sale, el era mai econom decât îl îndreptăţea statutul său. Îşi înfrâna dorinţele în mod desăvârşit şi dovedea o fire neschimbătoare. Evitase să facă şi să i se facă nedreptăţi, dar nu a scăpat nici o ocazie de a le răzbuna... Nimeni nu l-a văzut furios, fiind întotdeauna răbdător, calm, temperat şi melancolic. Pe scurt, a lăsat o minunată amintire a numelui său regal, care poate sluji ca exemplu nu doar posterităţii şi urmaşilor săi ci şi străinilor...

***Să luăm notiţe despre** „Filip al II-lea, 1556 - 1598".*

Când luaţi notiţe despre Filip al II-lea, amintiţi-vă întotdeauna, pentru fiecare acţiune, să aveţi în vedere:

a) problemele cu care s-a confruntat Filip şi constrângerile în cadrul cărora încerca să domnească
b) scopurile pe care Filip încerca să le atingă
c) măsura în care a reuşit

Aduceţi-vă aminte, de asemenea, că domnia lui Filip a durat mai mulţi ani. Politica şi abordările n-au rămas aceleaşi de-a lungul acestei perioade. Încercaţi să expuneţi aceste schimbări atunci când vă luaţi notiţe.

Primul lucru care trebuie făcut este schițarea unui tabel cronologic care să reprezinte felul în care evenimentele descrise în mod separat în acest capitol sunt legate între ele: data; Indiile; Aragonul; *moriscos*; Portugalia; Mediterana; Țările de Jos; Anglia; Franța. Păstrați tabelul cronologic la îndemână, și faceți referire la el ori de câte ori discutați despre succesele sau eșecurile lui Filip în cadrul politicii într-un anumit domeniu. Veți vedea atunci ceea ce se petrecea în alte părți ale imperiului lui Filip în același timp, și veți fi în stare să judecați în ce măsură erau interrelaționate evenimentele. Totodată ați putea adăuga o coloană suplimentară intitulată „finanțe" spre a arăta anii în care Filip a dat faliment.

Următoarele titluri și subtitluri vor oferi o structură pentru notele voastre:

1. Cadrul
1.1. Nașterea
1.2. Educația
1.3. Caracterul
1.4. Pregătirile pentru a deveni rege
2. Metode de guvernare
2.1. Implicare personală, inclusiv avantaje și dezavantaje
2.2. Sistemul de concilii
2.3. Folosirea secretarilor
2.4. *Juntas*
2.5. Finanțe – include informații despre metodele folosite de către Filip spre a face față angajamentelor financiare și măsura în care au avut ele succes.
3. Imperiul
3.1. Mărirea
3.2. Scopul lui Filip în privința imperiului
3.3. Indiile (America)
3.4. Aragonul
3.5. *Moriscos*-ii
3.6. Portugalia
4. Mediterana
4.1. Scopurile lui Filip
4.2. Pricipalele evenimente

4.3. Gradul de succes
5. Ţările de Jos
5.1. Problemele în guvernarea Ţărilor de Jos – au fost din cauza lui Filip, sau din pricina altor factori, sau o combinaţie între ele?
5.2. Politica sub guvernatori diferiţi, în încercarea de a evidenţia în ce măsură era Filip răspunzător, şi în ce măsură era el impiedicat de alţi factori cum ar fi ameninţarea turcă.
6. Anglia
6.1. Motive pentru escaladarea conflictului
6.2. În ce măsură a avut Filip succes în încercările sale de a ţine piept Angliei? Aveţi în vedere fiecare eveniment în mod separat.
7. Franţa
7.1. Motivele ostilităţii lui Filip faţă de Franţa
7.2. Ce politică a practicat în diverse domenii şi în ce măsură au fost încununate de succes
8. Concluzii

***Să răspundem la întrebări-eseu despre** „Filip II, 1556 - 1598".*

Multe dintre întrebările-eseu peste care aveţi şanse să daţi vor implica o evaluare a scopurilor lui Filip:

„În ce măsură a fost influenţată politica lui Filip de preocuparea pentru religia catolică?"

„Comentaţi ţelurile lui Filip al II-lea."

Folosiţi titlurile şi subtitlurile din notiţe spre a alcătui o listă cu aspectele pe care trebuie să le includeţi pentru fiecare dintre aceste întrebări. În momentul în care le-aţi înşiruit, notaţi ţelurile lui Filip în privinţa fiecăruia. Luaţi în discuţie în ce fel a constituit religia un factor pentru fiecare. Încercaţi să stabiliţi care au fost factorii principali care au influenţat politica lui Filip în anumite domenii. Au variat ele în anumite chestiuni ale domniei sale în conformitate cu circumstanţele în care trebuia el să ia deciziile? A devenit judecata lui

mai puțin bună pe măsură ce îmbătrânea? Concluzia voastră ar putea oferi răspunsuri la ultimele două chestiuni.

Anumite întrebări-eseu merg și mai departe de atât și vor să vadă de ce a întâmpinat Filip dificultăți în realizarea scopurilor sale:

„În ce măsură l-a împiedicat mărirea imperiului pe Filip să-și realizeze scopurile?"

Aici întrebarea vă ajută într-o oarecare măsură, indicându-vă un aspect care trebuie discutat – mărirea imperiului lui Filip – și ar trebui să includeți toate dovezile care sunt în legătură cu aceasta. Aici vor trebui discutate aspecte precum metoda de guvernare a imperiului și situația financiară a lui Filip.

Mai multe întrebări implică discuția despre succesul sau eșecul lui Filip în calitate de conducător:

„Cât de mult succes a avut Filip al II-lea în calitate de conducător?"

Din nou, enumerați aspectele pe care vreți să le includeți și, pentru *fiecare*, notați în ce fel a avut succes Filip, dacă a fost cazul. Întocmiți o listă asemănătoare a felurilor în care n-a avut succes. Simțiți nevoia de a face o distincție între succesele pe termen lung și cele pe termen scurt? După aceea stabiliți cea mai eficientă ordine în care să vă prezentați chestiunile. Ar trebui să folosiți mai întâi cel mai puternic argument, sau să-l lăsați la urmă?

***Întrebări bazate pe surse despre** „Filip II, 1556 - 1598".*

1. Caracterul lui Filip al II-lea

Citiți pasajele de la p. 71-72 și priviți ilustrația de la p. 74, apoi răspundeți la întrebările următoare:

a) Ce sugerează aceste pasaje și ilustrația în legătură cu caracterul lui Filip?
b) În ce fel constituie rapoartele ambasadorilor, precum cel din primul pasaj, izvoare istorice folositoare?
c) Ce defecte, ca dovezi ale caracterului său, sunt dezvăluite în scrisorile lui Filip către fiicele sale?

d) Discutaţi utilitatea şi limitele pentru istoricii acestei perioade a portretelor precum cel al lui Filip al II-lea.
e) Ce alte dovezi v-aţi dori să cercetaţi spre a obţine o imagine completă a caracterului lui Filip?

2. Filip şi Aragonul

Citiţi documentele de la paginile 84 - 87 şi răspundeţi la următoarele întrebări:

a) Ce dă la iveală acest pasaj în privinţa dificultăţilor pe care le comporta guvernarea Aragonului?
b) În ce măsură explică această evaluare I) motivul pentru care Filip nu s-a implicat în treburile Aragonului în timpul perioadei timpurii a domniei sale; II) raţiunile pentru care el a făcut acest lucru după 1580?

3. Ţările de Jos la sfârşitul anilor 1560

Priviţi cu atenţie gravura de la p. 99. Acolo ducele de Alba este înfăţişat având un coif pe cap, iar principele de Orania are capul descoperit. Răspundeţi la următoarele întrebări:

a) Cine erau ducele de Alba şi pricipele de Orania?
b) Explicaţi cu atenţie, referindu-vă la gravură, care este atitudinea gravorului faţă de I) Alba şi II) Orania. Ce vă spune acest lucru despre gravor şi la cine dorea el să fie văzută această pictură?
c) Folosindu-vă cunoştinţele, evaluaţi în ce măsură gravorul face o descriere exactă a politicii lui Alba în Ţările de Jos.

4. Moartea lui Filip

Citiţi cu atenţie pasajul de la p. 107 - 109 şi răspundeţi la următoarele întrebări:

a) Ce anume consideră acest scriitor ca fiind i) trăsăturile reuşite şi ii) trăsăturile nereuşite ale domniei lui Filip?
b) Ce impresie dobândiţi asupra caracterului lui Filip din acest pasaj? În ce măsură concordă el cu pasajele din întrebarea 1? Cum puteţi explica deosebirile pe care le descoperiţi?
c) Cât de credibilă credeţi că este această relatare? Motivaţi-vă răspunsul.

CAPITOLUL 5

Declinul Spaniei, 1598-1643

În timpul primului sfert al secolului al XVII-lea, mai mulți contemporani din Spania au exprimat temeri legate de starea societății și a poziției ei internaționale.

Critici veneau din toate părțile. Plângerile erau făcute în cadrul *Cortes*-urilor de către preoți, consilieri de stat, oameni de rând care protestau în public sau de scriitori de lucrări politice. Un grup influent de scriitori era cunoscut sub numele de *arbitristas*. Ei erau profesioniști precum avocați, clerici și funcționari de stat care scriau îndeosebi despre problemele economice ale vremii. Făceau atât o evaluare a ceea ce socoteau a fi deficitar în Spania și ofereau sugestii (*arbitrios*) despre felul în care puteau fi rezolvate problemele. Multe comentarii vizau însăși societatea spaniolă. Atacurile tipice erau îndreptate împotriva unor aspecte precum imoralitatea sexuală, lenea tinerilor, traiul luxos (în special mâncatul și băutul peste măsură) și chiar moda în rândul tinerilor de a purta părul lung. Acest lucru era considerat de către unii ca fiind un mod de efeminare. Erau criticate de asemeni extremele bogăției.

În treburile economice, plângerile includeau starea jalnică a finanțelor Coroanei, povara impozitelor asupra țăranilor, faptul că în țară intrau spre vânzare mai multe bunuri decât plecau sub formă de exporturi, prezența multor negustători străini care își vindeau bunurile în Spania, declinul industriei interne a Spaniei, și problemele create de către monedele *vellon* (monede cu valoare mai scăzută datorită faptului că erau făcute dintr-un amestec de cupru și argint sau aur pur). Totuși cel mai alarmant aspect era scăderea populației. În 1600, un comentator scria:

> Nici timp de şapte sute de ani de războaie necontenite, nici vreme de o sută de ani de pace continuă n-a fost Spania atât de ruinată şi săracă ca acum.

În plus, începând cu anii 1620, au existat multe plângeri despre declinul atât a poziţiei internaţionale a Spaniei, cât şi a statutului ei de putere militară. În special, exista sentimentul că implicarea în Ţările de Jos este prea mare şi că interesele din Mediterana ar trebui din nou să aibă prioritate asupra celor din Europa de Nord. Unii respingeau ideea ca Spania să facă parte dintr-un mare imperiu. O remarcă tristă a epocii era aceea că

> spre a duce războaie în provincii îndepărtate şi neospitaliere costă foarte mult, cu preţul atâtor vieţi şi bani, şi cu un beneficiu atât de mare pentru duşman, şi atât de nesemnificativ pentru noi, încât se pune întrebarea dacă nu cumva e mai bine ca noi să fim nu cuceritori, ci cuceriţi.

Totodată au fost făcute plângeri referitoare la faptul că povara apărării imperiului cădea în principal în sarcina Castiliei:

> Toate monarhiile au fost obişnuite să-l îmbogăţească pe şeful imperiului cu prăzile şi tributurile provinciilor şi naţiunilor învinse prin forţa armelor sau dobândite prin alte mijloace... Dar Castilia a urmat o metodă de guvernare deosebită, pentru că, deşi ar trebui în calitate de şef să fie cea mai privilegiată în plătirea taxelor, este de fapt cea supusă la cele mai grele impozite dintre toate, şi contribuie cu cea mai mare sumă la apărarea Monarhiei... Echitabil ar fi ca poverile să fie distribuite în proporţii cuvenite: Castilia ar trebui să continuie să întreţină casa regală şi să finanţeze apărarea propriilor sale ţărmuri şi rutele către India; Portugalia ar trebui să plătească pentru propriile sale garnizoane şi pentru flotele din Indiile de Est, aşa cum se întâmpla înainte de a fi îngropată în Castilia, Aragonul şi Italia ar trebui să-şi apere coastele şi să menţină

15 garda națională și vasele necesare în acest scop. Nu este echitabil ca șeful să fie anemiat, în vreme ce alți membri care sunt foarte bogați și au populație deasă, să stea pur și simplu și să privească, în vreme ce el trebuie să ducă toate aceste grele poveri.

Imaginea zugrăvită de către mulți contemporani era deprimantă, cu toate că nu mai mult decât ar fi fost de către fiecare țară europeană a epocii. Opiniile exprimate au fost, totuși, acceptate de către istorici până de curând. Acum, pentru că dovezile de bază mai ales cele despre aspectele militare și politice, au fost studiate de către istorici, se modifică părerile tradiționale despre poziția Spaniei de la începutul secolului al XVII-lea.

1. Filip al III-lea, 1598-1621

Una dintre zonele în care istoricii își revizuiesc evaluările este cea a capacităților conducătorilor Spaniei în această perioadă. Acești conducători (Filip al III-lea, Filip al IV-lea și, deși în afara interesului acestei cărți, Carol al II-lea) au fost considerați în mod tradițional ca fiind niște incompetenți care poartă o răspundere majoră pentru declinul Spaniei. Această interpretare a fost pusă sub semnul întrebării de către anumiți istorici.

Filip al III-lea avea douăzeci de ani atunci când i-a urmat tatălui său, în 1598. Opinia publică îl considera ca fiind "cel mai leneș rege din istoria Spaniei, frivol, incompetent... o calamitate," și doritor a lăsa guvernarea în mâinile altora. Istorici precum Kamen îl consideră dintr-un unghi pozitiv, în special în încercările sale de a face guvernarea mai eficientă, și de a îmbunătăți poziția militară a țării.

Sub Filip al III-lea, stilul de guvernare s-a schimbat. El nu a vrut să guverneze așa cum a făcut tatăl său, când regele exercita un control personal asupra unei mari părți a muncii, și folosindu-și secretarii în calitate de intermediari între el și consilii. În schimb, a numit un șef al sfetnicilor, cunoscut de obicei sub numele de *valido*. Cu el se consulta Filip în privința documentelor și sfaturilor ce i se dădeau. Puterea lui

valido depindea de prietenia personală cu regele. El trebuia să mențină acest sprijin spre a-şi păstra puterea.

Părerea tradițională în legătură cu crearea acestui post este cea conform căreia reprezenta un simptom al declinului Spaniei. Regele nu acorda prea mare importanță îndeplinirii propriilor responsabilități. El găsea pe altcineva care să facă munca necesară, pentru a-şi putea dedica timpul plăcerilor. Modul de lucru al lui Filip al II-lea crease pericole pentru guvernarea imperiului:

> Dacă Maiestatea Sa [Filip al II-lea] s-ar osteni de atâta muncă – aşa cum se întâmplă în momentul de față – şi ar dori săşi ia nişte zile libere, sau dacă l-ar împinge boala să facă acest lucru, se opreşte întregul mecanism [al guvernării].

Primul *valido* al lui Filip a fost ducele de Lerma, a cărui principală preocupare pare a fi fost aceea de a-i spori poziția socială în rândul nobilimii. Se estimează că, la sfârşitul domniei, averea lui Lerma se situa în jurul cifrei de trei milioane de ducați. Prietenii şi rudele câştigaseră slujbe la curte şi în guvern, iar copiii săi se căsătoriseră cu reprezentanții celor mai cunoscute familii aristocratice. Lerma îl însoțea tot timpul pe rege. Aceasta însemna că cei doi petreceau multe luni departe de Madrid. Ca urmare, nici unul, nici celălalt nu au jucat un rol foarte activ în guvernarea detaliată a Spaniei. S-a produs o fisură între Curte, care călătorea împreună cu regele, şi administrație, care rămânea în Madrid. În practică, guvernarea era delegată consiliilor.

Filip pare să fie personal responsabil pentru schimbările sistemului de consilii care aveau scopul de a-l face mai eficient şi capabil de a funcționa fără prezența regelui în Madrid. Consiliul Statului se întrunea în mod regulat şi se ocupa de problemele majore ale zilei. Consiliul de Război se întrunea şi el în mod regulat. Iar Consiliul de Finanțe care, la începutul domniei, avusese chiar dificultăți în a oferi hrană pentru masa lui Filip, a fost reformat, în aşa fel încât să se întrunească mai frecvent şi i s-a cerut să fie mai responsabil pentru munca sa. Consiliile aveau şi mai mult de muncă. Costurile se dublau pe măsură ce creştea numărul administratorilor. Dar cantitatea de muncă suplimentară era prea mare pentru ei spre a-i putea face față. Ca urmare au continuat să creeze

juntas spre a se ocupa cu problemele specifice aşa cum se întâmplase pe vremea lui Filip al II-lea. În trecut, istoricii au considerat acest lucru, probabil în mod nedrept, ca fiind un semn al declinului în standardele de guvernare. Aşa după cum am văzut (p. 78), *juntas* existaseră pe vremea lui Filip al II-lea şi reprezentau un mijloc eficient de rezolvare rapidă a unor probleme specifice.

Totodată, istoricii au criticat, în mod tradiţional, capacităţile oamenilor numiţi în administraţie pe vremea lui Filip al II-lea. Unii dintre aceştia, care slujiseră lui Filip al II-lea, au fost concediaţi, iar cei care i-au înlocuit se socotea că sunt inferiori calitativ şi că au fost numiţi doar datorită patronajului lui Lerma. Controlul patronajului însemna că Lerma hotăra cine primea recompense şi slujbe. Cuvintele unui ambasador veneţian au fost influenţat conturarea acestei povări:

> Eu zic că în Spania Consiliul [Statului] este totul, dar el nu este liber decât cu numele, căci nu există cineva care să îndrăznească a-şi da cu părerea în mod deschis, mai ales dacă este împotriva voinţei ducelui [de Lerma]. Pentru că au făcut acest lucru, Garcia de Loaysa, arhiepiscopul de Toledo... a căzut în dizgraţie, iar Rodrigo Vezquez, viceregele Castiliei, a fost exonerat de sarcinile lui şi dat afară de la Curte [iar acest lucru] l-a costat viaţa. Acelaşi lucru s-a întâmplat... inchizitorului general şi... [unui] gentilom al camerei, care a vorbit urât despre duce [Lerma] regelui. În probleme de stat... există o împărţire între urmaşii lui Filip al II-lea şi cei ai lui Filip al III-lea, fiecare susţinând superioritatea guvernării din vremea sa.

Totuşi ar trebui remarcat că oamenii numiţi în raport erau fie bătrâni, fie nu aveau nici o capacitate deosebită. Prin urmare nu este surprinzător că ar fi trebuit înlocuiţi. Se aştepta ca orice nou regim să facă noi numiri. Numirea unor oameni asemeni ducelui de Alba şi ducelui de Infantado în Consiliul de Stat se făcea în funcţie de competenţă dovedită deja în serviciul Coroanei. În plus, acest ambasador nici nu era prezent în Spania în acea vreme. Un alt contemporan, un inamic al lui Lerma, scria:

> Regele, moştenind aceste regate, a înfiinţat un impresionant Consiliu de Stat, şi a numit în el personalităţi, cu toţii foarte bine calificaţi, fiecare dintre ei meritând să guverneze întreaga lume.

Au existat nişte sfetnici care l-au slujit în continuare pe Filip, aşa cum făcuseră pentru tatăl său. Unul dintre cei mai capabili şi mai eficienţi administratori ai lui Filip al II-lea, Idiaquez, a continuat să reprezinte o voce influentă în Consiliile lui Filip al III-lea.

Către sfârşitul domniei lui Filip, au fost făcute şi alte schimbări guvernamentale. Lerma a pierdut încrederea regelui în 1618 şi a fost concediat. Succesorul său ca *valido* a fost fiul său, Cristobal, duce de Uceda. Însă, de această dată, Filip a păstrat controlul atât asupra guvernării cât şi a patronajului. Documentele urmau să fie în viitor semnate de către el însuşi. Apoi în mod neaşteptat Filip a murit în 1621.

a) Expulzarea *moriscos*-ilor

Unul dintre evenimentele majore ale domniei lui Filip al III-lea, şi unul dintre cele pentru care a fost criticat cel mai mult a fost alungarea *moriscos*-ilor în 1609. Consiliul de Stat propusese pentru prima oară o asemenea expulzare în 1582. Totuşi, au existat obiecţii în acele zone ale Spaniei unde se mai aflau grupuri mari de *moriscos*. Nobilii din Aragon şi Valencia aveau nevoie de *moriscos* în calitate de chiriaşi şi de muncitori pe proprietăţile lor şi nu doreau ca aceştia să părăsească ţara.

Decizia de a-i expulza pe *moriscos* pare a-i fi luat prin surprindere pe majoritatea locuitorilor din Spania. Chiar şi în Consiliul de Stat existau păreri diferite asupra acestei probleme. Nu exista o cerere pentru o atare politică nici din partea *Cortes*-urilor Castiliei, nici din a celor ale Coroanei Aragonului. Majoritatea scriitorilor politici ai perioadei erau împotriva ei.

Istoricii au oferit mai multe sugestii spre a explica motivul pentru care a avut loc expulzarea. Un istoric recent a atribuit-o mai ales faptului că Lerma s-a răzgândit. După ce anterior se declarase împotriva ei, el o sprijinea acum. O parte a motivului pentru care a făcut acest lucru pare a fi fost acela că dorea ca pământurile *moriscos*-ilor să fie

date nobililor din Valencia ca recompensă pentru pierderea lucrătorilor lor *moriscos*. El însuşi, ca proprietar al unor domenii în Valencia urma să primească pământ în plus. Iar noi ştim că, mai presus de orice, el era hotărât să-şi sporească averea personală. Alţi istorici au socotit expulzarea drept o încercare de a câştiga popularitate printre oamenii de rând, mai ales în Castilia, prin izgonirea unui grup socotit de multă vreme ca fiind inamicul tradiţional. E posibil ca această acţiune să fi survenit totodată spre a distrage atenţia de la Armistiţiul de Doisprezece Ani semnat recent cu olandezii, care era posibil să nu fi fost privit cu ochi buni de către mulţi spanioli.

Au contribuit totodată şi alţi factori. Arhiepiscopul de Valencia a îndemnat la expulzare datorită dificultăţilor cărora le făcea faţă în transformarea *moriscos*-ilor în convertiţi autentici la creştinism. Existau totodată relatări că *moriscos*-ii aveau legături cu francezii. Prin urmare, teama de revoltă preocupa în mod considerabil guvernul.

Decretul pentru expulzarea *moriscos*-ilor din Valencia a fost dat pe 4 aprilie 1609. În septembrie li s-a dat ordin să părăsească regatul. Apoi expulzarea a fost extinsă spre alte părţi ale Spaniei. De-a lungul unei perioade de cinci ani au părăsit Spania aproximativ 300.000 de *moriscos* dintre cei 320.000 care trăiau acolo. Majoritatea au ajuns în Africa de Nord. Scriitorul Cervantes îl pune pe unul dintre personajele sale să sprijine legea lui Filip „spre a da afară fiinţele otrăvite din Spania, care acum este curată şi lipsită de temerile pe care le creau alor noştri". *Moriscos*-ii înşuşi vorbeau despre expulzare ca şi cum erau daţi afară din patria lor „oriunde ne-am afla, noi jelim pentru Spania, căci acolo ne-am născut şi este pământul nostru natal."

Acţiunea a fost în scurtă vreme regretată de către guvern. Suferinţele celor expulzaţi, dintre care mulţi au fost jefuiţi sau au murit din pricina dificultăţilor de pe parcursul marşului către porturi, au fost condamnate atât în Spania, cât şi în ţările europene ca actul cel mai barbar din analele omenirii. Efectele asupra Spaniei au variat de la zonă la zonă. Anumite oraşe din Castilia precum Toledo, Cordoba şi Sevilla sufereau de pe urma pierderii unei părţi semnificative din populaţia activă. Totuşi, cele mai lovite au fost Valencia şi Aragonul. În Valencia plecase 30% din populaţie, în Aragon 20%. Producţia agricolă scădea, banii strânşi din chirii şi impozite diminuau. Nobilii din Valencia şi

Aragon au suferit o pierdere financiară considerabilă. S-au făcut încercări de încurajare a oamenilor spre a veni în Valencia din alte părţi ale Spaniei spre a se recupera din pierdere, dar în 1700 sosiseră doar cam o mie de astfel de colonişti.

2. Filip al IV-lea, 1621-1665

Moartea lui Filip al III-lea în 1621 la timpuria vârstă de 42 de ani l-a propulsat pe tron pe fiul său în vârstă de 16 ani, Filip al IV-lea. Ca şi în cazul lui Filip al III-lea, istoricii şi-au modificat recent părerea despre Filip al IV-lea, mai ales în privinţa atitudinii sale faţă de implicarea în munca de guvernare. Părerea acceptată de Filip era cea conform căreia el era „slab şi leneş", „cu o poftă de plăceri căreia nu avea forţa de a-i rezista" şi care „l-a făcut sclavul vieţii". O astfel de imagine este poate prea radicală. Filip pare a se fi transformat la maturitate într-un conducător conştiincios. Desigur, multe comentarii scrise cu propria sa mână făceau referire la *consultas* (rapoarte care rezumau ceea ce avusese loc la fiecare întrunire a consiliului) ce-i fuseseră oferite.

Filip al IV-lea se înfăţişează ca o personalitate mai caldă, mai umană decât cei doi Filip anteriori. Era inteligent, evlavios şi iubitor şi sprijinea în mod extensiv artele, în special teatrul. Defectul său major pare a fi fost lipsa de încredere, care l-a făcut să depindă de alţii. Un contemporan a exprimat părerea că Filip „ar fi în stare să guverneze în orice condiţii, dacă ar avea încredere în el şi dacă n-ar mai pasa altora diverse responsabilităţi". Acest lucru se întâmplă mai ales la începutul domniei sale, când cea mai importantă influenţă o avea Gaspar de Guzman, conte de Olivares.

a) Olivares

Olivares avea 34 de ani atunci când a preluat afacerile guvernării, la scurtă vreme după venirea lui Filip la tron în 1621. Era viguros, dinamic, energic şi capabil din punct de vedere intelectual. El îl împingea pe tânărul Filip la muncă chiar când acesta din urmă şovăia, „problemele guvernării sunt de asemenea natură încât Maiestatea

voastră nu poate evita asumarea părţii ce vi se cuvine din povară, căci este un păcat grav şi mortal." Îl preocupa puterea politică, nu, asemenea lui Lerma, câştigul personal. În multe privinţe Olivares era un ideal om de stat. El lucra din greu, înţelegea în detaliu mecanismul guvernării, mai ales al finanţelor, şi era foarte onest. Din nefericire, şi el dovedea că are nişte defecte care în cele din urmă se vor dovedi cruciale. Nu suporta critica şi, în momentul în care adopta o anumită politică, se răzgândea cu greutate. Acest lucru însemna că rareori era dispus să abandoneze acele orientări politice care aveau şanse reduse de reuşită. Un ambasador veneţian avea o opinie revelatoare despre el:

> Lui îi plac noutăţile, dând frâu liber minţii sale vioaie să urmărească himere şi să se oprească asupra unor soluţii imposibile, pe care le consideră uşor de realizat. Pentru acest motiv, el este dus la disperare de ghinioane; dificultăţile care se ivesc la început sunt date la o parte de către el, şi toate hotărârile sale îl târăsc către prăpastie.

Sub conducerea entuziastă a lui Olivares de la începutul domniei, se părea că există posibilitatea de a aduce îmbunătăţiri situaţiei financiare şi economice a Spaniei. O *Junta da Reformation* a fost înfiinţată în 1622 spre a fi eradicate „viciile, abuzurile şi mita". Au fost făcute economii la cheltuielile curţii. Au fost făcute încercări de oprire a importurilor străine care intrau în ţară şi de încurajare a investiţiilor în agricultură şi industrie. Totodată, în aceeaşi perioadă, au fost introduse măsuri de oprire a inflaţiei (vezi p. 135-137).

Viziunea lui Olivares a mers dincolo de asemenea măsuri. Într-un raport secret pentru rege în 1625 şi-a exprimat dorinţa de a vedea unite toate părţile Imperiului, fiecare regat contribuind la costuri şi bucurându-se de beneficiile unei atât de vaste reuniuni.

> Maiestatea voastră să socotească drept cea mai importantă treabă a Statului vostru faptul de a deveni rege al Spaniei. Vreau să spun, Sire, că nu ar trebui să vă mulţumiţi cu a fi doar rege al Portugaliei, al Aragonului, al Valenciei, conte de Barcelona, ci ar trebui să vă străduiţi şi să aveţi în vedere cu

> matură chibzuinţă reducerea acestor regate din care e alcătuită Spania la legile şi forma Castiliei, fără deosebire. Dacă Maiestatea voastră reuşeşte să facă aşa ceva veţi fi cel mai puternic Prinţ din lume... Ce motiv există ca aceşti doi vasali [non-castilieni] să fie excluşi de la onoare sau privilegiu în aceste regate [ale Castiliei]? De ce să nu se bucure în mod legal de onorurile, slujbele şi încrederea oferită celor născuţi în inima Castiliei şi a Andaluziei?... Este oare surprinzător că, având în vedere aceşti vasali castilieni care sunt admişi în toate poziţiile onorabile din jurul Maiestăţii voastre şi care se bucură de prezenţa voastră regală, ar trebui să existe gelozie, nemulţumire şi neîncredere? Cea mai mare justificare pentru nemulţumire se află în celelalte regate, care nu numai că s-au împăcat cu guvernul vreme de atâţia ani fără prezenţa regelui, ci sunt totodată considerate ca fiind nepotrivite pentru onoruri şi neegale faţă de alţi vasali.

Olivares pare să fi recunoscut sentimentele castilienilor care trebuiau să suporte costurile majore ale imperiului, şi de asemenea, plângerile non-castilienillor conform cărora ei sunt excluşi de la toate slujbele, posturile şi recompensele. Totuşi singura sa încercare de a pune în practică aceste idei, Uniunea de Arme din 1625 (vezi mai jos, p. 124-125) a avut parte de un eşec aproape total. Olivares nu a înţeles că asemenea idei n-ar face altceva decât să confirme suspiciunile regatelor non-castiliene că erau supuse „castilianizării", şi prin urmare li se va opune o puternică rezistenţă.

În ciuda nereuşitei Uniunii de Arme şi a ideilor sale despre transformarea Imperiului într-o unitate mai strânsă, în 1627 a existat posibilitatea reală ca Olivares să reuşească în îmbunătăţirea situaţiei financiare a Spaniei şi în realizarea reformelor necesare. Totuşi, o atare oportunitate a fost irosită. Aşa cum se va vedea mai jos, în 1628, Olivares a luat hotărârea de a sprijini o intervenţie în Mantua, iar aceasta a constituit cauza majoră a războiului care a izbucnit împotriva Franţei în 1635. Războiul însemna nevoia de mai mulţi bani. Totuşi, în vremea respectivă din Indii nu venea practic nici un transport de argint. Finanţele Spaniei erau într-o dezordine totală. Nici măcar Castilia nu putea să-şi plătească impozitele. Încercările disperate făcute de Olivares

de a strânge bani din alte părți ale imperiului au provocat revolte majore în Catalonia și Portugalia, care, la rândul lor, au implicat alte cheltuieli.

În 1640, prin urmare, politica lui Olivares s-a transformat într-un eșec complet, în parte datorită propriilor sale așteptări nerealiste în privința a ceea ce ar putea realiza, în parte datorită circumstanțelor economice dificile ale perioadei, inclusiv a lipsei de finanțe și de oameni. Intriga de la curte și starea mentală a lui Olivares au făcut ca el să primească permisiunea din partea lui Filip de a se retrage pe proprietatea sa, unde a și murit după doi ani.

În locul său, pentru cea mai mare parte a restului domniei, puterea a stat în mâinile nepotului lui Olivares, Luis de Haro. Cu toate că se bucura de puterile unui *valido*, titlul său era acela de „prim-ministru", și nu s-a bucurat niciodată de aceeași autoritate ca și Olivares. Filip al IV-lea a dat o mai mare atenție în afacerile statului și, după moartea lui Haro în 1661, a condus el guvernul în cei patru ani de viață care-i mai rămăseseră.

3. Imperiul și politica externă

Una din principalele preocupări ale lui Olivares a fost aceea de a păstra imperiul Spaniei intact. Acest lucru punea probleme serioase. Franța, Anglia și olandezii încercau să câștige părți ale vastului imperiu spaniol de peste mări. La începutul secolului al XVII-lea, Franța, îndeosebi, a început să aibă o considerabilă importanță politică, economică și militară și era nerăbdătoare să atace puterea Spaniei atunci când i se va oferi prilejul. Ea avea avantajul de a fi o formațiune compactă din punct de vedere geografic. În contrast, imperiul Spaniei în Europa era întins și greu de apărat. Totuși, cea mai mare povară a Spaniei din acea epocă o constituia probabil refuzul guvernului de a recunoaște independența a ceea ce era deja numit în mod efectiv Provinciile Unite (Olanda). În calitate de țară independentă (chiar dacă nu era încă recunoscută ca atare de către Spania), Olanda devenea deja o importantă putere politică și economică în Europa. A continua lupta cu această țară implica mari cheltuieli, care în cele din urmă nu au avut drept rezultat reincorporarea ei în imperiul Spaniei.

A existat o scurtă perioadă de pace pentru Spania în timpul primilor ani ai domniei lui Filip al III-lea. În 1604 Tratatul de la Londra a pus capăt războiului cu Anglia. De acum înainte se putea acorda toată atenţia Ţărilor de Jos.

În 1604, condiţiile de a lupta în Ţările de Jos s-au îmbunătăţit. Au devenit disponibile sume mai mari de bani datorită comerţului cu Indiile şi i s-a oferit comanda campaniei capabilului general genovez Ambrosio Spinola. Acest lucru a adus câteva succese printre care se situează cucerirea oraşului Ostende.

Totuşi, în scurtă vreme situaţia s-a schimbat. Olandezii ripostau foarte bine şi nu se puteau găsi suficiente fonduri pentru plata trupelor. În 1606 acest lucru a condus la o altă revoltă majoră în rândurile soldaţilor spanioli. Atât în Olanda cât şi în Spania, sprijinitorii păcii au devenit influenţi în guvern, iar în 1609 s-a convenit să se facă un armistiţiu care va dura doisprezece ani.

Dar, înaintea sfârşitului domniei lui Filip al III-lea, Spania a fost din nou implicată într-un război în Europa. În 1618 s-a declanşat „războiul de treizeci de ani". El a izbucnit atunci când Boemia s-a răsculat împotriva rudei apropiate a lui Filip, împăratul Ferdinand al II-lea, iar acesta a cerut ajutorul Spaniei. Nevrând să dezamăgească cealaltă ramură a familiei sale, Filip a acceptat să ofere sprijin în lupta contra protestanţilor. A ajutat totodată faptul că Ferdinand a acceptat să dea Spaniei provincia Alsacia care era de importanţă strategică vitală în cadrul „rutei spaniole" către Ţările de Jos (vezi harta la pag. 44). Prin urmare în 1620, trupele spaniole l-au ajutat pe Ferdinand să-i învingă pe rebelii din Boemia, şi în cadrul bătăliei de la Muntele Alb. O altă armată a ocupat Alsacia, în vreme ce o mare parte din trupele care fuseseră în Ţările de Jos, sub comanda lui Spinola au traversat Rinul şi au ocupat Palatinul. Aceasta era o poziţie utilă pe ruta spaniolă din Italia către Flandra. Când Filip al III-lea a murit în 1621, el i-a lăsat fiului său un nou război, dar şi o moştenire care era intactă.

Planurile lui Filip al IV-lea pentru imperiul său erau mai ample decât cele ale lui Olivares. Acesta vroia ca toate teritoriile spaniole să joace un rol complet în apărarea imperiului, şi să nu mai cadă accentul pe Castilia. În acest scop el a propus o Uniune de Arme:

Singurul leac pentru toate relele care se întâmplă este acela ca, în calitate de vasali loiali, să ne unim cu toţii... considerând lucru sigur că toţi duşmanii Maiestăţii sale vor renunţa la luptă atunci când vor vedea că fiecare dintre regatele sale poate conta pe sprijinul tuturor celorlalte, şi că ele formează un singur organism.

Fiecare parte a imperiului urma să contribuie la forţa comună cu un număr de soldaţi. Această forţă urma să sprijine orice parte a imperiului care era atacată. Teoretic era o idee bună. Urma să conducă la constituirea unor legături reciproce între toate părţile imperiului. Defectul ei major, însă, era acela că pentru provinciile imperiului care în trecut contribuiseră puţin sau deloc în bani sau soldaţi, planul lui Olivares reprezenta o mare povară financiară, iar pentru acest motiv ea nu reuşise să se bucure de acceptul general.

Războiul cu Olanda a izbucnit în momentul în care a luat sfârşit Armistiţiul de doisprezece ani, în 1621. Războiul era aşteptat de câtăva vreme, cu toate că partea sudică a Ţărilor de Jos, în general, dorea ca pacea să continue, datorită costurilor considerabile implicate de purtarea războiului. Mai multă greutate aveau, totuşi, cei din Spania care sprijineau războiul. Exista o preocupare considerabilă în legătură cu atacurile olandeze asupra zonelor portugheze ale imperiului, mai ales în Brazilia şi se spera că o reluare a războiului va avea drept rezultat distrugerea puterii olandeze. Majoritatea olandezilor doreau reînceperea războiului pentru a exista ocazii sporite de a ataca imperiul Spaniei de peste mări. Armistiţiul le oferise doar răgazul de a se pregăti pentru următoarele lupte.

Spania a avut un început promiţător. În 1625, portul Bahia din Brazilia a fost recucerit de la olandezii care îl capturaseră cu un an în urmă. De asemeni, Spinola a cucerit Breda în Olanda. Folosind ca bază Ţările de Jos spaniole, au fost executate atacuri împotriva convoaielor de corăbii olandeze. Anglia a intrat în război împotriva Spaniei în 1625, dar o expediţie de la Cadiz nu a reuşit să realizeze nimic. Anglia n-a mai făcut mare lucru după aceea, şi în cele din urmă s-a semnat un tratat de pace în 1630.

În 1626, prin urmare, spaniolii puteau privi îndărăt cu mândrie la ceea ce realizaseră până atunci. În acest an, Filip era plin de optimism atunci când a ţinut un discurs în Consiliul Castiliei:

Prestigiul nostru a sporit imens. Întreaga Europă a fost împotriva noastră, dar nu am fost învinşi, şi nici nu ne-am pierdut aliaţii, în vreme ce duşmanii [Franţa] au cerut pacea. Anul trecut, 1625, aveam aproape 300.000 de soldaţi de infanterie şi cavalerie în solda noastră, şi peste 500.000 de oameni din gărzile naţionale sub arme, în vreme ce fortăreţele Spaniei sunt pregătite pentru apărare. Flota, care la urcarea pe tron era alcătuită doar din şase vase, a sporit la un moment dat, în 1625, la 108 corăbii de război maritim, fără a mai socoti vasele Flandrei, iar echipajele sunt compuse din cei mai îndemânatici marinari pe care i-a avut vreodată acest regat. Mulţumită lui Dumnezeu, duşmanii noştii n-au capturat niciodată vreuna dintre corăbiile mele, cu excepţia unei carcase solitare de corabie. Prin urmare s-ar putea spune că ne-am refăcut prestigiul maritim; din fericire, căci, dacă am fi fost lipsiţi de puterea noastră navală, am fi pierdut nu numai toate regatele pe care le stăpânim, dar şi religia din Madrid ar fi fost distrusă, iar acesta este aspectul principal care trebuie avut în vedere. Chiar în anul 1626, am avut două armate regale în Franţa şi una în Palatinat, şi cu toate acestea întreaga putere a Franţei, Angliei, Suediei, Veneţiei, Savoiei, Danemarcei, Olandei, Brandemburgului, Saxoniei şi Weimarului nu a putut salva Breda de armatele noastre victorioase. Ne-am dus armatele împotriva Angliei, atât în legătură cu căsătoria, cât şi la Cadiz; şi totuşi, în ciuda acestei conspiraţii universale împotriva noastră, nu mi-am golit patrimoniul de 50.000 de ducaţi. Ar fi imposibil de crezut acest lucru dacă nu l-aş fi văzut cu proprii mei ochi, şi că regatele mele sunt cu toatele liniştite şi cu credinţa în Dumnezeu. V-am scris acest document spre a vă arăta [Consiliului Castiliei, autoritatea administrativă, juridică şi financiară supremă din Spania] că m-am achitat de sarcina mea şi am pus umărul la treabă fără

a-mi cruța sacrificiul. N-am efectuat nici o cheltuială personală inutilă, și am făcut ca Spania și cu mine să fim respectați de către dușmanii mei.

Bucuria a fost, însă, de scurtă durată. În anul următor Spania s-a implicat într-un război care va fi lipsit de succes și va avea repercusiuni serioase. În 1627, ducele de Mantua a murit. Persoana cu pretențiile cele mai îndreptățite spre a veni la tronul ducatului său independent era de naționalitate franceză. Spania se temea că, dacă un sprijinitor al Franței ar avea control asupra Mantuei, vor exista prilejuri pentru interferența franceză cu interesele spaniole în Italia de nord. Drept urmare, guvernatorul spaniol al Milanului a invadat Mantua și a primit sprijinul lui Olivares. Acesta din urmă, optimist ca întotdeauna, spera probabil într-o victorie rapidă. Dar francezii au ripostat și a urmat un război lung și costisitor, care s-a terminat de-abia în 1631, când Spania a renunțat la orice pretenție asupra ducatului. Războiul fusese un eșec total pentru Spania. Forțele ei militare suferiseră o surprinzătoare înfrângere. Costul ducerii războiului însemna că acum erau puține speranțe ca finanțele ei să cunoască o situație mai stabilă. Și a făcut mai verosimilă posibilitatea unui război major cu Franța.

În 1635 a izbucnit în cele din urmă războiul cu Franța. Cauza imediată a constituit-o victoria spaniolilor de la Nordlingen, în sudul Germaniei, în 1634. În această luptă ei îi învinseseră pe suedezii protestanți, care erau principalii oponenți ai împăratului, în Războiul de Treizeci de Ani. Francezii îi sprijiniseră pe suedezi din punct de vedere financiar, iar acum trebuiau să intre în război ei înșiși, dacă doreau să împiedice o victorie completă a Habsburgilor. Spania spera că va evita războiul cu Franța, mai ales că nu avea bani. Guvernul se confrunta cu niște dificultăți financiare severe, datorită faptului că venitul din Indii scăzuse considerabil. Totodată existau probleme în a recruta soldați suficienți. Franța se bucura de toate avantajele. Ea intrase în război cu forțe proaspete și, bucurându-se de poziția geografică centrală, avea posibilitatea de a ataca posesiunile spaniole din toate părțile. A fost invadată chiar Spania, cu toate că nu cu mare succes. Totuși, aliații Franței au cucerit fortăreața Breisach de pe Rin, cu importanță strategică, tăind în acest fel ruta din Milano către Flandra și izolând trupele spaniole din Țările de Jos.

Pe parcursul acestui război forţele spaniole au suferit două înfrângeri care au fost socotite a avea o semnificaţie considerabilă de către istoricii care scriu despre aceste evenimente. Prima a fost bătălia de la Downs (1639), iar cea de-a doua înfrângerea armatei spaniole la Rocroi (1643).

Bătălia de la Downs a aut loc atunci când flota spaniolă a intrat în apele englezeşti după un atac eşuat împotriva flotei olandeze. Spaniolii au aruncat ancora lângă Dover. Amiralul flotei olandeze a pornit în urmărire şi a atacat, distrugând un mare număr de corbăbii spaniole şi de oameni. Istoricii au considerat, în mod tradiţional, acest eveniment ca marcând sfârşitul puterii maritime a Spaniei. În special, s-a susţinut că această înfrângere semnifica faptul că Spania nu mai era capabilă să păstreze o legătură pe mare cu Ţările de Jos. Cu siguranţă s-au produs pierderi importante flotei spaniole, iar un supravieţuitor spaniol a descris bătălia ca fiind "cea mai rea nenorocire pe care a suferit-o flota spaniolă în istoria ei, fără intervenţia elementelor naturii". Totuşi, amiralul flotei spaniole a reuşit să-şi ducă câteva corăbii în Ţările de Jos, împreună cu întreg tezaurul de lingouri din metale preţioase pe care-l transportau vasele şi o treime din pedestraşi. Ulterior o altă treime a ajuns nevătămată. Comunicarea pe mare cu Ţările de Jos a continuat totodată după 1665, cu toate că porturile Gravelines şi Dunkirk fuseseră pierdute.

Pe uscat, înfrângerea de după bătălia de la Rocroi din 1643 a fost de obicei considerată drept punctul care marchează sfârşitul puterii militare a Spaniei. Guvernatorul Ţărilor de Jos invadase Franţa şi începuse asediul oraşului Rocroi. Armata spaniolă, alcătuită din mercenari din foarte multe ţări şi din trupe spaniole a fost atacată de o armată franceză. Spaniolii care sufereau de pe urma lipsa cavaleriei şi a echipamentului, au fost complet învinşi. Pierderile spaniole erau mari. Doar nucleul armatei, adică trupele spaniole, au refuzat să se retragă şi au rămas gata să lupte până la ultimul om. În cele din urmă, când s-a lăsat întunericul, comandantul francez le-a permis să părăsească liberi câmpul de luptă. Cu toate că fuseseră înfrânţi, ei îşi păstraseră onoarea. Pentru învingători era un moment de triumf, care a fost sărbătorit ca atare de duşmanii Spaniei din Europa. Fusese îndepărtată o barieră psihologică. Spaniolii nu mai erau consideraţi forţa invincibilă a trecutului. Dar înfrângerea nu a marcat eclipsa totală a Spaniei ca putere militară,

şi a fost recreată rapid o nouă armată. În această perioadă, Spania era mult mai preocupată de problemele cu care se confrunta în însăşi Peninsula Iberică.

a) Catalonia

Catalanii aveau o lungă tradiţie de semiindependenţă în cadrul Coroanei Aragonului, iar în ultima vreme în ceea ce era cunoscut în general sub numele de Spania. Lor nu le plăcea dominaţia Castiliei în afacerile spaniole şi îşi apărau cu încrâncenare drepturile împotriva oricărei prezumptive încălcări castiliene. Ei erau mândri de faptul că, prin constituţia lor, regele întâmpina mari dificultăţi în a atrage sume mari de venit de la ei. Prin urmare, ei plăteau puţin către bugetul regelui spaniol. Olivares era hotărât să obţină mai mult. El socotea că pot fi obţinuţi bani suficienţi din Catalonia spre a sprijini Uniunea de Arme. Dar, în momentul în care a încercat să-şi pună în aplicare planurile, catalanii, care se simţeau neglijaţi de către un rege care nu reuşise să îi viziteze, aveau mari reţineri în a fi de acord cu Uniunea. Catalanii ar fi acceptat doar în cazul în care Filip ar fi făcut concesii ample. Când a izbucnit războiul cu Franţa în 1635, Olivares era optimist, socotind că va fi susţinut de către catalani, dar la început nu existau nici bani, nici trupe. Totuşi, în 1640, catalanii au ajutat la recucerirea fortăreţei Salces, aflată la graniţă, pierzând peste 4000 de oameni, inclusiv aproximativ un sfert din aristocraţia catalană. Soldaţii erau acum încartiruiţi în Catalonia, pentru a se pregăti de noua campanie. Acest lucru a provocat tulburări în Barcelona, având ca urmare uciderea viceregelui. Catalanii au început negocieri repetate cu Franţa, iar în octombrie 1640 s-a semnat cu Franţa un acord formal de apărare. Olivares se confrunta acum cu o revoltă în interiorul peninsulei spaniole. Ar fi trebuit strânşi bani suplimentari într-o perioadă deja de mare criză. Nu este de mirare că Olivares a devenit foarte deprimat şi abătut.

Războiul între Franţa şi Spania pentru posesiunea Cataloniei a continuat după 1650, când situaţia s-a schimbat în favoarea regelui spaniol. Franţa se implicase în războiul civil şi nu mai avea posibilitatea de a apăra Catalonia de forţele spaniole. Filip al IV-lea a promis catalanilor că le va respecta libertăţile tradiţionale şi în acest fel a dobândit sprijinul celor care ajunseseră să-i urască pe francezi chiar mai

mult decât pe castilieni. În 1652 Barcelona a fost recucerită de la francezi, iar Catalonia s-a unit cu Spania.

b) Portugalia

Mai serioasă a fost revolta Portugaliei în 1640. După unirea cu Castilia sub Filip al II-lea, Portugalia îşi păstrase controlul asupra propriilor afaceri şi asupra imperiului ei. Relaţiile deveniseră mai dificile pe perioada domniei lui Filip al II-lea în special datorită resentimentelor portughezilor faţă de incapacitatea Spaniei de a proteja comerţul de mirodenii şi coloniile portugheze, îndeosebi Brazilia, de atacurile olandezilor. În plus, Olivares, care avea nevoie de bani spre a purta război cu Franţa, a încercat să obţină impozite suplimentare de la portughezi, ceea ce a avut drept consecinţă tulburări în anumite oraşe portugheze, în 1637. Când trupelor portugheze li s-a cerut să lupte în Catalonia, a fost picătura care a umplut paharul. O răzvrătire la Lisabona în 1640 a dus la proclamarea ducelui de Braganza drept regele Ioan al IV-lea.

Spania nu putea riposta. Armatele ei erau implicate în Catalonia. Pierderile ei navale în bătălia de la Downs o lăsaseră fără o flotă pe care să o trimită împotriva Portugaliei. De-abia în 1659 şi 1665 armatele spaniole au fost trimise în Portugalia. Dar deja era prea târziu. Armatele spaniole au fost învinse şi în cele din urmă, în 1668, Spania a recunoscut independenţa Portugaliei.

Nu este deloc surprinzător faptul că portughezii au fost în stare să învingă. Spania avea prea multe angajamente militare în alte părţi şi nu avea posibilitatea de a trimite trupe suficiente într-o fază timpurie a revoltei, spre a obţine victoria. Pe de altă parte, portughezii erau uniţi în opoziţia lor faţă de Spania. Totodată ei erau capabili să obţină ajutor naval şi militar din partea Franţei.

c) Castilia

Chiar şi în Castilia era agitaţie printre oamenii de rând. În regiunea bască avusese loc o revoltă (1631-1632), ca urmare a încercării lui Olivares de a introduce un impozit pe sare, dar în scurt timp a devenit o apărare mult mai generală a drepturilor bascilor împotriva stăpânirii

castiliene. Ea va dura doi ani, până când înşişi bascii îi vor pune capăt în 1634. Alte exemple de tulburări şi dezordini au avut loc în Navarra (1638) şi Andalucia (1647-1652). Au avut loc răzmeriţe şi în mai mult oraşe importante: în Toledo în 1634; Granada în 1648, Cordoba şi Sevilla în 1652. Majoritatea erau urmarea foametei şi a greutăţilor.

d) Politica externă 1643-1659

După Rocroi au urmat alte înfrângeri (vezi p. 129). În Ţările de Jos, Dunkirk-ul a fost pierdut în 1646. Când Războiul de Treizeci de Ani s-a încheiat în Germania, în 1648, Coroana Spaniolă a acceptat în sfârşit să recunoască independenţa Provinciilor Unite (Olanda). Totuşi războiul cu Franţa a continuat şi cu toate că aceasta trecea printr-o perioadă de probleme interne, Spania nu a putut profita de situaţie. Dar i-a permis să recucerească Dunkirk-ul, să pună capăt revoltei catalane şi, în 1656, să repurteze o victorie la Valenciennes în Ţările de Jos, ultima victorie a spaniolilor în Europa de Nord.

În această fază, Franţa era nerăbdătoare să facă pace, dar Filip, în ciuda sfatului sfetnicilor săi, a refuzat ocazia. El nu era pregătit a accepta condiţia ca singurul său moştenitor, Maria Tereza, să se mărite cu regele francez, Ludovic al XIV-lea, şi prin aceasta să dea posibilitatea ca imperiul spaniol să fie adus sub stăpânire franceză. Războiul a mai continuat în vreme ce Spania avea tot mai multe probleme în apărarea imperiului său. În cele din urmă a fost semnată în 1659 "Pacea de la Pirinei" cu Franţa. Aceasta din urmă a câştigat de la Spania Roussillon-ul, Cerdagne şi Artois.

4. Economia

Unul dintre motivele nereuşitei Spaniei în sfera militară îl reprezenta dificultatea de a recruta pentru armată în prima jumătate a secolului al XVII-lea, când a avut loc un serios declin al populaţiei sale. Între 1530 şi 1591, populaţia regatelor spaniole crescuse, mai ales în Castilia, unde ajunsese la 8,5 milioane. Dar, pe la 1580, începuse deja să scadă în

unele oraşe. Din nou Castilia era mai afectată decât alte zone ale ţării. La 1700, existau doar şapte milioane de locuitori în întreaga Spanie.

Au existat mai multe cauze pentru declinul populaţiei, majoritatea fiind legate de o creştere a mortalităţii. La această situaţie au contribuit şi dezastrele naturale. După 1561 au fost o serie de recolte slabe, iar criza alimentară ce a urmat i-a slăbit pe mulţi, făcându-i vulnerabili la boli. Mulţi alţii au murit de foame. În mai multe zone au avut loc epidemii. Marea ciumă din 1596-1602 a afectat multe zone ale Castiliei şi a dus la moartea a aproximativ 10 la sută din populaţie. În 1647-1652 a fost a doua ciumă devastatoare. De asemeni şi-au primit tributul şi epidemii mai mici de variolă, tifos şi dizenterie. Mai puţină importanţă au avut alte cauze precum emigrarea în America, cei morţi în timpul serviciului militar şi expulzarea *moriscos*-ilor.

Declinul populaţiei a fost cauza uneia dintre problemele din agricultură – o criză a forţei de muncă. Dar existau şi alte dificultăţi. Doar o mică parte din pământul ţării era bun pentru recolte. Secetele erau ceva obişnuit. Metodele de lucrare a pământului erau primitive.

> Noi încă întrebuinţăm străvechea metodă de a zgâria suprafaţa solului cu plugul, lăsându-l apoi pârloagă trei sau patru ani, fără a cerceta motivele adevărate ale sterilităţii sale, şi punând totul pe seama lipsei de apă.

Felul în care era pământul împărţit creea şi el probleme. Majoritatea ţăranilor erau muncitori fără pământ. Majoritatea pământului se afla în mâinile aristocraţiei, care în general nu avea interes în lucrarea sa eficientă. Pentru cei mai mulţi dintre ei, pământul era semnul unui statut în societate şi nu ceva ce trebuie dezvoltat spre a produce un venit sau mai multă hrană.

În Valencia pământul fusese îmbunătăţit prin munca *moriscos*-ilor. Expulzarea lor avusese ca rezultat o lipsă serioasă de muncitori implicaţi în cultivarea trestiei de zahăr, a orezului şi cerealelor. Un cronicar contemporan scria că Valencia "care era înainte cea mai înfloritoare regiune a Spaniei a ajuns acum un deşert arid şi părăsit". Efectul acestei stări de fapt a fost acela că Spania nu a produs suficiente cereale spre a-şi hrăni populaţia, iar banii trebuiau cheltuiţi pe importul de alimente.

„Visul Cavalerului" de Antonia Pereda, aprox. 1665. O pictură alegorică ce ilustrează declinul Spaniei.

În trecut istoricii erau de părere că o cauză majoră a crizei agrare era importanţa dată creşterii vitelor şi oilor, în dauna cultivării pământului arabil. Cercetări recente au făcut ca această opinie să devină inacceptabilă. Acum este limpede că prin extinderea cultivării pământului din secolul al XVI-lea, de fapt a sporit suprafaţa terenului arabil în dauna păşunilor. Când criza a luat amploare, au scăzut amândouă. Cu toate că în anumite zone ale Castiliei se luau măsuri de încurajare a retransformării terenului arabil în păşune, aceste încercări n-au reuşit, iar numărul oilor a scăzut considerabil.

Ţăranul se lupta cu din ce în ce mai multe greutăţi. Pe măsură ce populaţia scădea, cei rămaşi la sate trebuiau să plătească aceeaşi sumă de impozit ca şi pe vremea când locuiau mult mai mulţi acolo. Acest lucru însemna câteodată că mai mult de jumătate din venitul ţăranilor se ducea pe impozite. Mulţi au contractat datorii. Majoritatea au avut greutăţi chiar în returnarea acestora. Exista un slab surplus de bani disponibili pentru achiziţionarea bunurilor industriale. În mod asemănător, mulţi dintre cei care lucrau în oraşe trebuiau să plătească preţuri mari pentru alimente şi aveau bani puţini spre a cumpăra bunuri industriale.

Industria deja începuse să intre în declin în secolul al XVI-lea. Producţia de fier, construcţia de corăbii şi principala industrie, producerea stofelor de lână, au diminuat cu toatele. Nu se reuşea producerea bunurilor de calitatea solicitată, existând în acelaşi timp o reţinere de a investi bani în industrie. A împrumuta bani, mai ales guvernului, era o activitate mult mai puţin riscantă şi producea un profit mai mare. Organizaţia breslelor împiedica schimbarea în practica de lucru, iar guvernul nu făcea nimic spre a fi de ajutor. Bunurile industriale erau supuse unor impozite grele. Pentru bunurile care circulau între Castilia, provinciile basce, Navarra, regatele Aragoneze şi Andalucia trebuiau plătite taxe vamale. În plus exista o varietate de taxe locale. Totuşi, nu a avut loc o prăbuşire în toate industriile. Cele care se bazau pe materiile prime şi pe pieţele locale au continuat să prospere. Astfel de industrii erau cele ale ceramicii, ale sticlei, ale pielii pentru încălţăminte şi mănuşi şi a săpunului. Dar ele nu creau o afluenţă de bani străini, şi de aceşti bani era nevoie pentru plata importurilor care intrau în Spania.

Declinul atât al agriculturii cât şi al industriei afecta comerţul. Au sporit importurile. Acestea includeau nu doar bunuri de lux, ci şi necesităţi de bază, cum ar fi cerealele, textilele, fierăria, hârtia şi materialele navale mai bune. Dar pentru că în Spania se construiau din ce în ce mai puţine vase, acest comerţ în creştere se afla în mâinile străinilor. Situaţia s-a înrăutăţit în cea de-a doua jumătate a secolului al XVII-lea, când au fost semnate o serie de tratate comerciale cu Olanda, Franţa şi Anglia. Aceste tratate dădeau posibilitatea bunurilor străine să intre în Spania la preţuri mai mici şi distrugeau şi mai mult din ceea ce rămânea din industria manufacturieră.

Valoarea importurilor Spaniei era cu mult mai mare decât cea a exporturilor ei. Acest lucru nu constituia o problemă majoră atâta vreme cât ea primea mari cantităţi de argint din America, dar a început să conteze în momentul în care fluxul de argint s-a diminuat. Cu toate că între 1562 şi 1592 avusese loc o creştere substanţială a cantităţii de argint care venea în Spania din coloniile americane, ea s-a stabilizat, după care a intrat într-un declin pronunţat. Un motiv major pentru această stare de lucruri era acela că, în secolul al XVII-lea, coloniile americane spaniole nu mai aveau nevoie de tipul de bunuri pe care le putea furniza Spania, pentru că şi le produceau pe plan local. Coloniile aveau nevoie de bunuri, în special stofe fine şi articole din metal de înaltă calitate, pe care Spania nu le putea oferi. Teoretic, coloniştii ar fi trebuit să importe aceste produse prin intermediul Spaniei, dar era mult mai ieftin să facă contrabandă cu Anglia, Franţa şi Olanda, iar autorităţile erau neputincioase în a-i opri. Un factor important era acela că mari sume de bani trebuiau păstrate în colonii spre a fi folosite pentru apărarea împotriva atacurilor din ce în ce mai dese, mai ales ale olandezilor, francezilor şi englezilor.

Finanţele constituiseră o problemă serioasă cel puţin de la jumătatea secolului al XVI-lea. Filip al II-lea îi lăsase datorii enorme fiului său. Castilia fusese singura parte a imperiului asupra căreia avusese suficient control spre a o forţa să acorde substanţialele sume de bani de care avea el nevoie. Situaţia s-a înrăutăţit, prin extravaganţele şi cadourile personale ale lui Filip al III-lea. În timpul domniei lui Filip al IV-lea s-au făcut încercări şi mai mari spre a se reduce cheltuielile. A fost redus numărul de cadouri pe care regele le făcea unor persoane

precum văduvele sau foştii ofiţeri, iar costul casei regale a scăzut . Salariile curtenilor şi ale funcţionarilor au fost, de asemenea, reduse. S-au făcut încercări de a se bloca intrarea în ţară a bunurilor industriale. Dar costul războaielor începute în atât de multe zone în anii 1620 a depăşit orice economie.

S-au făcut diverse încercări de a se opri falimentul. În 1599, a fost emisă o monedă *vellon*, făcută din cupru pur, nu din argint. Au mai fost emise şi altele în 1602, 1603, 1617 şi 1621. La 1650 98% din monedele de uz comun erau din cupru. Dar însuşi guvernul a avut de suferit ca urmare a acestei reduceri a valorii. Adevărata valoare a venitului pe care îl primea din Spania era acum mult mai mică decât înainte. Datoriile externe trebuiau plătite în argint şi acest lucru a devenit mai dificil pe măsură ce scădea cantitatea de lingouri de argint provenite din America. Între 1596 şi 1600 coroana a primit 13,7 milioane de ducaţi pentru ca între 1626-1630, cifra să ajungă la 5,5 milioane, iar în 1646-1650 la două milioane.

Drept urmare, plata datoriilor a fost suspendată din nou în 1607, 1647, 1652 şi 1662. Aceasta nu constituia o soluţionare a problemei, pentru că de fiecare dată când avea loc, mărimea datoriei sporea. În 1667 trei sferturi din venitul curent au fost folosite pentru plata datoriilor.

Se căutau noi surse de venit, mai ales în Castilia. În 1624 a fost perceput primul dintre multele „daruri gratuite". S-au vândut pământurile coroanei. Impozitul *lances* (1631) le-a dat posibilitatea nobililor să plătească o sumă de bani în loc să fie obligaţi să-şi satisfacă stagiul militar. Toţi cei aflaţi în posturi oficiale trebuiau în 1630 să verse coroanei venitul pe o jumătate de an. Din 1636 a fost introdus un impozit pe timbre şi unul pe cărţi de joc. Încercările de a introduce un impozit pe sare, însă, n-au avut sorţi de izbândă pentru că au provocat tulburări. Bineînţeles, aceste măsuri, nu aveau în vedere problema majoră a monarhiei care trăia dincolo de posibilităţile ei. Ele n-au făcut altceva decât să îmbunătăţească uşor o situaţie disperată.

La 1664 coroana datora 21,6 milioane de ducaţi. Filip al IV-lea nu avea nimic de lăsat fiului său, în afara unei datorii enorme şi a unei vistierii goale, şi existau perspective reduse de îmbunătăţire a situaţiei.

5. A existat un declin al Spaniei în secolul al XVII-lea?

Părerea tradiţională a istoriografiei spaniole în această perioadă susţine că Spania a ajuns la măreţie în timpul secolului al XVI-lea şi a suferit o decădere continuă şi completă în secolul al XVII-lea. Această interpretare a subliniat contrastul dintre Spania lui Carol I şi Filip al II-lea, ca cea mai puternică ţară din Europa şi cea a lui Filip al III-lea şi al IV-lea, ca puterea care era rapid ajunsă din urmă de Olanda, Franţa şi Anglia.

Se considera că Spania a decăzut din punct de vedere economic, militar, politic şi social. Regii ei erau socotiţi a fi slabi, lipsiţi de calităţi şi dominaţi de către favoriţii lor. Ei erau etichetaţi drept extravaganţi. Se spunea că în industrie, comerţ şi agricultură erau puţine investiţii. Scăderea valorii monedei *vellon*, creşterea impozitului *alcabala* şi a celei pe alimente sunt considerate a fi ruinat economia. Se spunea totodată că problemele economice fuseseră exacerbate prin expulzarea *moriscos*-ilor; că Spania era prea peocupată de situaţia ei internă din cauza puternicului sprijin dat catolicismului, că Inchiziţia crease dificultăţi în acceptarea noilor idei; că implicarea în războaie grăbise decăderea prin costurile enorme pe care le implicase şi că reputaţia militară a Spaniei era distrusă de eşecurile din bătălia de la Downs şi cea de la Rocroi.

Este oare acest tablou exact? Era oare contrastul atât de puternic? Poziţia Spaniei era oare atât de puternică în secolul al XVI-lea? În ziua de azi, istoricii afirmă, de obicei, că seminţele problemelor secolului al XVII-lea au fost sădite în secolul al XVI-lea. Spania suferea deja din punct de vedere economic. Aveau loc falimente repetate. La sfârşitul secolului populaţia începuse deja să scadă. Mai ales după 1580, Spania era supraangajată în întreprinderi militare, îndeosebi în Franţa. Unii dintre istorici consideră că punctul de cotitură a fost atunci când Carol I s-a implicat mai puternic în afacerile europene cu ocazia urcării pe tronul Sfântului Imperiu Roman. Desigur crizele financiare erau vizibile din timpul domniei sale. Dacă Spania se afla în dificultate cel puţin sub anumite aspecte în secolul al XVI-lea, se poate oare vorbi de apariţia declinului în secolul al XVII-lea?

Totuşi este foarte clar că Spania a traversat o criză în cea mai mare parte a secolului al XVII-lea. Acest lucru era vizibil mai ales în afacerile financiare şi economice. Regii şi sfetnicii lor aveau probleme uriaşe spre a strânge suficienţi bani pentru finanţarea războaielor lor. Şi este ca şi sigur că efectele scăderii populaţiei erau extrem de dăunătoare. Pentru Spania devenise mai dificilă obţinerea unor victorii pe mare sau pe uscat.

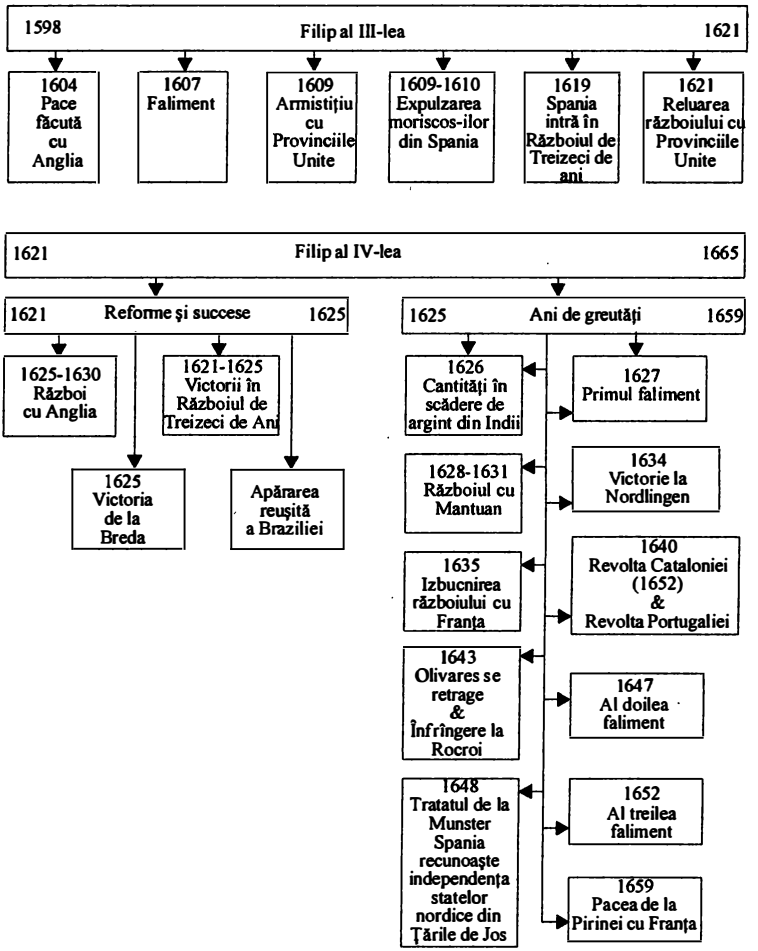
1598
Filip al III-lea
1621
1604 Pace făcută cu Anglia
1607 Faliment
1609 Armistiţiu cu Provinciile Unite
1609-1610 Expulzarea moriscos-ilor din Spania
1619 Spania intră în Războiul de Treizeci de ani
1621 Reluarea războiului cu Provinciile Unite
1621
Filip al IV-lea
1665
1621
Reforme şi succese
1625
1625
Ani de greutăţi
1659
1625-1630 Război cu Anglia
1621-1625 Victorii în Războiul de Treizeci de Ani
1625 Victoria de la Breda
Apărarea reuşită a Braziliei
1626 Cantităţi în scădere de argint din Indii
1627 Primul faliment
1628-1631 Războiul cu Mantuan
1634 Victorie la Nordlingen
1635 Izbucnirea războiului cu Franţa
1640 Revolta Cataloniei (1652) & Revolta Portugaliei
1643 Olivares se retrage & Înfrîngere la Rocroi
1647 Al doilea faliment
1648 Tratatul de la Munster Spania recunoaşte independenţa statelor nordice din Ţările de Jos
1652 Al treilea faliment
1659 Pacea de la Pirinei cu Franţa

Rezumat – Declinul Spaniei, 1598 - 1665

În interiorul Peninsulei, Portugalia şi Catalonia s-au revoltat cu succes împotriva stăpânirii spaniole, iar imperiul Spaniei începea să se dezintegreze. În 1648 a fost recunoscută independenţa Ţărilor de Jos. În 1659, Franţa a primit Rousillon, Cerdagne şi Artois.

Anumiţi istorici socotesc că este posibilă o părere mai echitabilă, dacă istoria Spaniei în secolul al XVI-lea şi la începutul celui de-al XVII-lea este încadrată mai mult în contextul global al istoriei europene. Se datora oare puterea militară şi politică a Spaniei în Europa secolului al XVI-lea implicării Franţei în războaie religioase după 1559? La începutul secolului al XVII-lea, Europa a trecut în întregul ei, printr-o „criză generală". Unii istorici consideră criza economică a Spaniei din aceşti ani ca fiind similară cu condiţiile economice predominante în alte ţări europene – cu excepţia faptului că depresiunea ei a durat mai mult şi a fost mai severă – şi pun accentul pe faptul că în treburile politice şi militare, Spania continua să deţină o poziţie importantă în Europa.

Mai mulţi istorici ne-au îndrumat să ne întrebăm nu de ce a decăzut Spania ci cum de a reuşit să supravieţuiască atât de mult timp. Administraţia continua să lucreze şi să fie eficientă în obţinerea unor fonduri, trupe şi provizii suficiente pentru a purta războaie în secolul al XVII-lea. Majoritatea imperiului rămânea spaniol. Catalonia a devenit din nou parte a Spaniei. Literatura şi arta continuau să înflorească. Este perioada lui *Don Quijote* de Cervantes şi a dramaturgilor Lope de Vega şi Calderon. Unele dintre cele mai frumoase tablouri ale epocii au fost produse de artişti precum Velasquez, Zurbaran şi Murillo. E posibil ca Spania să nu mai fie socotită puterea preeminentă din Europa. De-abia în secolul al XIX-lea ea poate fi descrisă în mod adecvat ca fiind una dintre ţările europene minore.

***Să luăm notiţe despre** „Declinul Spaniei" 1598 - 1643".*

Când luaţi notiţele despre acest capitol, încercaţi să stabiliţi în ce măsură fiecare dintre aspectele abordate poate arăta Spania în declin.

1. Critici contemporane ale poziţiei Spaniei la începutul secolului al XVII-lea. Înşiruiţi-le sub următoarele titluri:

1.1. Societate
1.2. Economic
1.3. Militar

2. **Filip al III-lea**
   2.1. Calităţi personale
   2.2. *Valido* – comentarii generale pentru şi împotriva folosirii unui *valido* şi o scurtă discuţie despre capacităţile lui Lerma.
   2.3. Sistemul de consilii – până unde au mers îmbunătăţirile în timpul lui Filip al III-lea?
   2.4. Juntas
   2.5. Capacităţile sfetnicilor lui Filip
   2.6. Expulzarea *moriscos*-ilor
3. Filip al IV-lea
   3.1. Calităţi personale
   3.2. Olivares – fire, ţeluri, reforme, retragere
4. Imperiul şi politica externă
   Schiţaţi un tabel cronologic pentru acest aspect făcând un scurt comentariu asupra importanţei fiecărui eveniment menţionat şi dacă reprezenta un succes sau o reuşită pentru Spania
   4.1. Relaţiile lui Filip al III-lea cu ţările străine
   4.2. Ţările de Jos în timpul domniei lui Filip al III-lea
   4.3. Implicarea în Războiul de Treizeci de Ani
   4.4. Teritoriile lui Olivares – Uniunea de Arme
   4.5. Ţările de Jos din 1621
   4.6. Importanţa anului 1626
   4.7. Mantua şi importanţa ei
   4.8. Izbucnirea războiului cu Franţa – motive şi importanţă
   4.9. Semnificaţia bătăliilor de la Downs şi Rocroi
   4.10. Catalonia – de ce s-a revoltat şi importanţa acestui lucru
   4.11. Portugalia – de ce s-a revoltat importanţa şi motivele
   4.12. Castilia
   4.13. Politica externă 1643-1659
5. Economia
   5.1. Populaţia
   5.2. Agricultura
   5.3. Industria

5.4. Comerţul
5.5. Finanţele

Să răspundem la întrebări-eseu despre „Declinul Spaniei 1598 -1643".

Majoritatea întrebărilor-eseu despre această problemă se grupează în jurul motivelor decăderii Spaniei„ fie în timpul domniei lui Filip al III-lea, fie în cel al lui Filip al IV-lea, ori se oprea asupra uneia şi asupra celeilalte:

„Explicaţi declinul spaniei în timpul domniilor lui Filip al III-lea şi a lui Filip al IV-lea."

„În ce măsură a fost reuşita economică răspunzătoare pentru decăderea Spaniei?"

Întocmiţi o listă cu problemele care onsideraţi că sunt importante pentru explicarea decăderii Spaniei. Apoi faceţi scurte adnotări pentru fiecare, incluzând exemple pe care le veţi folosi ca ilistrare. Care consideraţi că au fost cauzele fundamentale? Indicaţi acest lucru, enumerând problemele în ordinea importanşei. Când vă redaţi eseul după schiţă, nu uitaţi că trebnuie să comentaţi de ce socotiţi că fiecare punct constituie un motiv pentru decădere.

Al doilea eseu sugerează o anumită cauză a decăderii. Trataţi întâi această problemă şi încercaţi să evitaţi importanţa ei. pentru că eseul cuprinde cuvintele „În ce măsură..." trenuie să includeţi toţi ceilalţi factori de pe listă, încercând să evaluaţi responsabilitatea *fiecăruia* în privinţa decăderii.

De asemeni există tendinţa de a se pune întrebări referitoare la Olivares:

„De ce şi în ce măsură nu a avut Olivares sorţi de izbândă?"

„Avea idei măreţe pe care n-a reuşit să le realizeze?"

Examinaşti această părere despre realizările lui olivares.

Atari întrebări implică cercetarea mai îndeaproape a unei persoane şi a răspunderii ei pentru eşec sau reuşită. În cadrul unor asemenea întrebări, de obicei trebuie să aveţi în vedere:

a. personalitatea şi caracterul – în ce fel au afectat ele munca sa?
b. scopurile – ce dorea Olivares să realizeze?
c. metodele – ce politică a adoptat spre a-şi transpune în practică ţelurile?
d. succesul – cât de mult s-a realizat?
e. cauzele – de ce s-a realizat acest grad de reuşită?

În răspunsul la prima întrebare, veţi ataca aspectul „în ce măsură" înainte de a explica „de ce". Care dintre aspectele menţionate mai sus vă ajută să răspundeţi „în ce măsură"? Care dintre ele ajută la a răspunde „de ce"? Ambele părţi ale eseului cor necesita un comentariu asupra scopurilor lui Olivares. Îşi impusese el oare o sarcină imposibilă? Dacă puteţi identificaţi şi mai multe criterii pentru măsurarea succesului său.

Cea de-a doua este de tipul „afirmaţie discutabilă". Cea mai eficientă cale de a răspunde la o astfel de întrebare este aceea de a alcătui un eseu din două părţi. Începeţi prin prezentarea tuturor argumentelor care vă vin în minte spre a sprijini afirmaţia. Apoi ocupaţi-vă şi de alţi factori posibili. Concluzionaţi indicând unde socotiţi că se află adevărul.

***Întrebări bazate pe izvoare despre** „Declinul Spaniei, 1598-1643".*

1. Pasaje din secolul al XVII-lea despre „decădere".

Citiţi pasajele de la paginile 114–115 şi răspundeţi la următoarele întrebări:

a) Ce spun aceste documente despre condiţia Spaniei în primii ani ai secolului al XVII-lea?
b) Ce explicaţie ne oferă cel de-al doilea pasaj referitor la motivul pentru care Spania era atât de ruinată şi de săracă acum?
c) Cât de convingător prin ton sau vocabular socotiţi că este cel de-al treilea pasaj?
d) Folosindu-vă cunoştinţele, în ce măsură consideraţi că motivele avansate în cel de-al doilea pasaj reprezintă o explicaţie exactă pentru problemele cu care se confrunta Spania?

2. Sfetnicii lui Filip al III-lea (pagina 118)

a) Cum se deosebesc aceste documente în evaluarea sfetnicilor lui Filip al III-lea?
b) Cum diferă cele două documente prin ton şi vocabular? Care dintre cele două consideraţi că va fi avut o mai mare influenţă în epocă?
c) Motivându-vă răspunsurile, explicaţi pe care dintre aceste pasaje îl poate considera mai de încredere un istoric.

3. Planurile lui Olivares pentru unitatea imperiului

Citiţi pasajul de la pagina 123 şi răspundeţi la următoarele întrebări:

a) Ce vrea să spună Olivares când afirmă că Filip al IV-lea „ar trebui să devină rege al Spaniei"?
b) În ce fel va face Olivares ca această sugestie să fie acceptată de non-castilieni?
c) Dacă un non-castilian citeşte doar prima parte a documentului lui Olivares („Cel mai important lucru ..... din lume"), care consideraţi că va fi reacţia lui? În ce fel vă indică el dificultăţile întâmpinate de un istoric întrebuuinţând doar pasaje din documente?

4. „Visul cavalerului"

Priviţi la tabloul de la p. 133 şi răspundeţi la următoarele întrebări:

a) La ce obiecte visează cavalerul?
b) Ce înţeles simbolic poate fi ataşat fiecăruia dintre aceste obiecte?
c) Ce motive indică artistul pentru „Declinul Spaniei"?
d) Folosindu-vă cunoştinţele, în ce măsură consideraţi că autorul este exact în evaluarea făcută cauzelor dificultăţilor Spaniei în primii ani ai secolului al XVII-lea?
e) Explicaţi problemele cu care se confruntă un istoric atunci când foloseşte drept dovezi tablori precum acesta.

Lecturi suplimentare

Există trei istorii generale ale Spaniei, care, deşi sunt gândite pentru studenţi cu rezultate foarte bune, pot fi citite, cel puţin parţial, pentru a se dobândi o cunoaştere mai aprofundată a perioadei.

O carte care continuă să fie extrem de populară, cu toate că a fost publicată pentru prima dată în 1963, este:

J. H. Elliot, *Imperial Spain 1469-1716* (Edward Arnold 1963)

Această lucrare se concentrează asupra Spaniei. Ea nu plasează istoria spaniolă în contextul ei european ci se ocupă în detaliu de aspecte precum religia, economia şi cercetarea spaniolă.

Foarte valoroasă prin folosirea ei selectivă pentru interpretări mai actuale este:

H. Kamen, *Spain 1469-1714* ***(Longman 1983)***

Pe lângă faptul că oferă o schiţă limpede despre istoria politică, ea include totodată detalii de probleme religioase precum şi de istorie socială şi economică.

O foarte lecturabilă istorie generală este:

A. Dominguez Ortiz, *The Golden Age of Spain* (Weidenfeld and Nicolson 1971).

Ea oferă o interesantă lectură despre literatură şi arte, aspecte religioase, condiţii econoice şi sociale, precum şi relatări politice.

Despre Filip al II-lea au fost publicate multe bibliografii. Una care este uşor de citit şi oferă o părere personală lămuritoare despre Filip al II-lea este:

G. Parker, *Philip II* (Hutchinson 1979)

O biografie foarte recentă a lui Olivares, care probabil se va dovedi a fi lucrarea standard despre subiect este:

J. H. Elliott, *Olivares* (Yale 1986)

Un articol recomandabil spre lectură în cel mai înalt grad, despre Filip al IV-lea a apărut în *History Today*, în martie 1981. Studenţii buni merită să citească folositorul rezumat al lucrărilor recente asupra declinului Spaniei care se găseşte în articolul lui *G. Parker* din *History Today*, aprilie 1984.

Izvoare despre Spania: mărire şi decădere, 1474-1643

În limba engleză s-au publicat relativ puţine materiale despre izvoare referitoare la Spania din secolul al XVI-lea şi al XVII-lea. Următoarea carte conţine anumite materiale relevante pentru Spania în timpul domniei lui Filip al II-lea.

1. **J. C. Davis** (ed.), *Pursuit of Power: Venetian Ambassadors-reports on Spain Turkey and France in the age of Philip II 1560-1600* (New York, 1970).

2. **K. Leach**, *Documents and Debates, Sixteenth Century Europe* (Macmillian 1980) – include anumite documente despre Spania în timpul acestei perioade.

Pe lângă acestea, mai multe pasaje scurte se găsesc în:

3. **H. Kamen**, *Spain 1469-1714* (Longman, 1983)

4. **E. Grierson**, *King of two Worlds: Philip II of Spain* (Collins, 1974.

5. **P. Pierson**, *Philip II of Spain* (Thames and Hudson, 1975)

INDEX

Adrian de Utrecht 43, 46, 48
Aragon, 4-7
Carol I, 11, 33, 43-71
Castilia 58-62, 66, 67, 74, 79, 87, 92, 108
Ferdinand şi Isabela 13-42
Filip al II-lea 72-114
Filip al III-lea 74, 117-122
Filip al IV-lea 117, 122-125
Henric de Navarra 106
Juan de Austria, Don 10, 95
Juana, fiica lui Ferdinand şi Isabela 13, 33-36, 43, 48
Lerma, duce de 118-120
Olivares, conte de 122-125
Requesens 77, 99
Rocroi, 130

acces la istorie

Editorul colecției: Keith Randell

Colecția *Acces la istorie* oferă o introducere concisă și foarte accesibilă în studiul perioadelor importante ale istoriei europene. Fiecare titlu este o lectură plăcută adresată elevilor, studenților, dar și publicului larg. Toate capitolele includ planuri de studiu pentru elevi și studenți.

***Spania: mărire și decădere, 1474-1643* prezintă ascensiunea Spaniei ca mare putere europeană în timpul domniilor lui Ferdinand și Isabelei, Carol Quintul și Filip al II-lea, precum și declinul ei în timpul domniilor lui Filip al III-lea și Filip al IV-lea. Sunt identificați și comentați factorii care au influențat această evoluție a evenimentelor, punându-se accent pe rolul fiecărui rege în istoria monarhiei spaniole.**

ISBN 973-684-485-4

9 789736 844850